

arsboni

SZALAI ANIKÓ:

Az európai kisebbségvédelmi egyezmények alkalmazása a roma kisebbségre

PUSZTAI PÉTER ATTILA:

Tilt, tűr, vagy támogat?
A 2013-as marihuána-reform Uruguayban

INTERJÚ:

Farkas Ákos
Vaskuti András
Mikecz Dániel
Békés Gergely

Kiadja a Stádium Intézet
Budapest, Akadémia utca 11. mfsz. 3/A
stadiumintezet@gmail.com
arsboni@arsboni.hu
ISSN 2064-4655

Felelős szerkesztő:
Orbán Endre

Szerkesztők:

Ádám Flóra
Balogh Annamária
Bazánth Barbara
Bogárdi Dóra
Buda Álmos
Darvas Tamás
Erényi Martin
Gönczi Gergely
Gyömbér Béla
Kállai Nóra
Klemencsics Andrea
Kocsis Gergő
Környei Mátyás
Mátyás Ferenc

Milánkovich András
Molnár Benedek
Molnár Kristóf
Nagy Gergő
Nagy Péter
Nemes Balogh Flóra
Németh Márton
Papp Dorottya
Rác Ildikó
Rajnai Éva Anna
Szabó Tibor Zsombor
Szalai Flóra
Szentgáli-Tóth Boldizsár

Címlap: Gyarmati Dorottya

TARTALOMJEGYZEK

TANULMÁNY	3
Szalai Anikó: Az európai kisebbségvédelmi egyezmények alkalmazása a roma kisebbségre.....	3
Szalai Anikó: Érdekességek a nemzetközi szerződésekhez tett magyar fenntartások köréből	12
Pusztai Péter Attila: Tilt, tűr, vagy támogat? A 2013-as marihuána-reform Uruguayban.....	21
INTERJÚ	29
Hancz Patrik: “Nem vagyok annak híve, hogy kivették az ülnököket” – interjú dr. Farkas Ákossal.....	29
Molnár Kristóf: “Amíg az egyes ügyész ügyébe beleszólhat a felettes ügyész, addig a rendszer nem lesz ideális” – interjú dr. Vaskuti Andrással.....	40
Szabó Tibor Zsombor: Sójaj és legyintés: kérdések a közélet állapotáról – interjú Mikecz Dániellel.....	47
Kasza-Tóth Krisztina: “Itt nem csak üzletről van szó, hanem művészetről is” – interjú Békés Gergellyel.....	55

TANULMÁNY

Szalai Anikó:¹

Az európai kisebbségvédelmi egyezmények alkalmazása a roma kisebbségre

A kisebbségvédelem Európában indult a XX. század elején és itt is található a legrészletesebb szabályozása.² Noha univerzális szinten a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 27. cikke is védi a nemzeti, nyelvi és vallási kisebbségeket, annak védelmi szintje meg sem közelíti az európai egyezmények által biztosított minőséget és komplexitást.³ Az Európa Tanács keretében 1992-ben elfogadott Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája⁴ és az 1995-ben elfogadott Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény⁵ jelentősége vitathatatlan, azonban mindkét egyezmény tág teret enged a részes állam általi értelmezésnek és alkalmazásnak. Ez különösen igaz a roma kisebbség esetében, amelynél kérdéses volt, hogy nemzeti kisebbségnek tekinthető-e, illetve hogy melyek azok a roma nyelvek, amelyek a Nyelvi Charta alá vonhatóak. Az európai államokban eltérő megoldásokat láthatunk, és a két egyezmény végrehajtását az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága felügyeli, az egyezményben meghatározott Tanácsadó Bizottság segítségével, főszabály szerint az államok jelentései alapján. Ez a monitoring mechanizmus gyengének mondható, de a jelentéseken keresztül bepillantunk abba, hogy a roma kisebbség helyzete a figyelem középpontjában áll és jelentős fejlődést eredményezhet.

1. A Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény és annak alkalmazása a roma kisebbségre

1.1. A Keretegyezmény fő jellemzői

A Keretegyezmény az első olyan jogilag kötelező erejű többoldalú okmány, amely kizárólag a nemzeti kisebbségek védelmére jött létre. Főleg program jellegű rendelkezéseket tartalmaz az államok és a kisebbségek közötti jelentős különbségek figyelembevétele érdekében. Pragmatikus szempontból a Keretegyezmény nem közvetlenül alkalmazandó és nem önvégrehajtó, hanem szükség van az azt végrehajtó tagállami intézkedésekre. A Keretegyezmény olyan államok számára is csatlakozási lehetőséget biztosít, amelyek nem tagjai az Európa Tanácsnak, így tartalmaz olyan

¹ Egyetemi adjunktus, PhD. Szegedi Tudományegyetem, ÁJTK.

² Bővebben lásd: Szalai A.: *Protection of the Roma Minority under International and European Law*. Eleven International Publishing, 2015.; Szalayné Sándor Erzsébet. *A kisebbségvédelem nemzetközi jogi intézményrendszere a 20. században*. Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2003.; Kovács P.: *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem*. Osiris Kiadó, Budapest, 1996.

³ Szalai Anikó: *Article 27 of the ICCPR in Practice, with Special Regard to the Protection of the Roma Minority*. In: Szabó Marcel, Varga Réka, Lános Petra Lea (szerk.): *Hungarian Yearbook of International Law and European Law 2015*. Eleven International Publishing, Hague, 2016. 115-138.

⁴ 1999. évi XL. törvény a Strasbourgban, 1992. november 5-én létrehozott Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájának kihirdetéséről (továbbiakban: Nyelvi Charta).

⁵ 1999. évi XXXIV. törvény az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló, Strasbourgban, 1995. február 1-jén kelt Keretegyezményének kihirdetéséről (továbbiakban: Keretegyezmény).

jogokat és szabadságokat, amelyeket már az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Európai Egyezménye, illetve annak jegyzőkönyvei is biztosítanak.

Az Egyezmény főleg az egyén számára biztosít jogokat, ugyanakkor elismeri az egyén jogát is arra vonatkozóan, hogy jogait a kisebbség többi tagjával együtt, közösségben gyakorolja. Az Egyezmény hatálya csak a nemzeti kisebbségekre terjed ki, a nemzeti kisebbség fogalmát azonban nem határozza meg.⁶ A definíció hiánya azt eredményezte, hogy több szerződő fél külön nyilatkozatban adta meg a terminológiára vonatkozó saját értelmezését. Ezek a nyilatkozatok általában az adott ország területén régóta jelen lévő kisebbségekre vonatkoznak. Néhány állam, így például Németország, Finnország, vagy Szlovénia kifejezetten megemlíti a roma kisebbséget. Fontos azonban hozzátenni, hogy az államok gyakran azokat a személyeket biztosítják védelemben, akik az adott állam állampolgárai, és így a védelemből kizárják az átutazó romákat, vagy azokat a romákat, akik menekültként vagy hontalanként vannak jelen az állam területén.⁷ Ugyanúgy érdekes az is, hogy akad néhány olyan állam által tett nyilatkozat, amely szerint az állam területén egyetlen nemzeti kisebbség sincs jelen. Luxemburg és Liechtenstein mindketten úgy nyilatkoztak, hogy az Egyezményt mindössze kizárólag szolidaritásból ratifikálták.⁸ Itt jegyezném meg, hogy a Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság (ECRI) a Keretegyezmény aláírására és ratifikálására ösztönzi a kormányokat a romák tekintetében, így megállapítható, hogy az ECRI álláspontja szerint a romák nemzeti kisebbségeket alkotnak.⁹

A Keretegyezmény alapján mindenki eldöntheti, hogy nemzeti kisebbséghez tartozóként tekintsenek-e rá vagy sem, a döntés tehát nem hozható meg önkényesen. Az egyéni szubjektív döntés elválaszthatatlanul kapcsolódik az egyén identitásával kapcsolatos objektív körülményekhez.¹⁰

Mindazonáltal az 5. Cikk négy alapvető elemet tartalmaz a nemzeti kisebbség azonosításához: ezek a vallás, nyelv, hagyományok és a kulturális örökség. Annak érdekében, hogy ezek a szempontok a kisebbség létezéséhez fennmaradjanak, a Keretegyezmény biztosítja a gyülekezés és egyesülés szabadságát, a nyelvhasználat szabadságát, a véleménynyilvánítás szabadságát, a vallásszabadságot és a saját oktatáshoz való jogot.¹¹

A Keretegyezmény célja, hogy elősegítse a nemzeti kisebbségek többségi társadalomba való beilleszkedését, ennek megfelelően arra ösztönzi a nemzeti kisebbséghez tartozó személyeket, hogy ténylegesen vegyenek részt a kulturális, szociális és gazdasági életben,

⁶ Keretegyezmény, 1, 3. cikkek.

⁷ Third Opinion on Germany, 27 May 2010, Advisory Committee on the FCNM, CoE Doc. No. ACFC/OP/III(2010)003.

⁸ List of declarations made with respect to Treaty No. 157, the FCNM, <<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=157&CM=&DF=&CL=ENG&VL=1>>

⁹ ECRI General Policy Recommendation No. 3: *Combating Racism and Intolerance against Roma/Gypsies*. Strasbourg, 6 March 1998.

¹⁰ Keretegyezmény, 3. cikk.

¹¹ Keretegyezmény, 7-14. cikkek.

valamint a közügyekben.¹² Ugyanakkor az Egyezmény egyértelművé teszi, hogy az integráció és az asszimiláció nem azonos fogalmak. A 16. Cikk pontosítja, hogy az államok kötelesek tartózkodni olyan intézkedések meghozatalától, amelyek a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek által lakott területeken az arányokat megváltoztatják. A Keretegyezmény kommunikációs jogokat is biztosít, azaz az egyéneknek joguk van határon átnyúló kapcsolatokat létrehozni.¹³

A Keretegyezmény egyik fontos eleme a 22. Cikkében található, amelynek értelmében a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek védelmének azokon a vonatkozó normákon (nemzeti és nemzetközi emberi jogi jogszabályok) kell alapulnia, amelyek rájuk nézve a legkedvezőbbek. Általánosságban a Keretegyezményt ez Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Európai Egyezményével összhangban kell értelmezni.¹⁴

1.2. A Keretegyezmény végrehajtásának ellenőrzése

A Keretegyezmény végrehajtásának figyelemmel kísérése állami jelentéseken keresztül történik. A részes államok a csatlakozást követő egy éven belül kötelesek jelentésüket benyújtani, ezt követően pedig ötévente. Ezeket a jelentéseket először a Tanácsadó Bizottság, majd a Miniszteri Bizottság vizsgálja meg a Tanácsadó Bizottság véleménye alapján. A folyamatba beépítésre került egy utánkövető párbeszéd is.¹⁵ A figyelemmel kísérés minőségének javítása érdekében a Tanácsadó Bizottság információt kaphat és kérelmezhet a civil társadalomtól és kisebbségi szervezetektől nem-kormányzati szervezeteken keresztül.¹⁶

A Tanácsadó Bizottság állami jelentésekre adott véleményei megvizsgálásával összefüggésben az alábbi következtetések vonhatók le. Mivel a Miniszteri Bizottságnak a Keretegyezmény végrehajtása tárgyában elfogadott határozatai jelentősen hasonlítanak a Tanácsadó Bizottság elkészített véleményeire, az utóbbi szerv véleménye részletesebb, így ennek vizsgálatát alaposabban lehet elvégezni.

Az állami jelentések és a Tanácsadó Bizottság véleményeiben mindenképp a roma kisebbség helyzetével kapcsolatos megállapítások vannak túlsúlyban. A Finnországról szóló 41 oldalas Harmadik Vélemény például majdnem száz hivatkozást tartalmaz a roma kisebbségre vonatkozóan, míg csupán ennek fele hivatkozik a svéd kisebbségre annak ellenére, hogy mindössze 10 000 roma él Finnországban¹⁷, ugyanakkor a svéd kisebbség körülbelül 290 000 személyt jelent.¹⁸ Egy másik példa szerint Lettország népességének

¹² Keretegyezmény, 15. cikk.

¹³ Keretegyezmény, 17. cikk.

¹⁴ Keretegyezmény, 23. cikk.

¹⁵ Keretegyezmény, 24-26. Cikk; Monitoring the implementation of the FCNM, Website of CoE, <www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/2_Monitoring/Monitoring_Intro_en.asp>

¹⁶ The role of NGOs in the monitoring mechanism of the FCNM, Website of CoE, <www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/2_Monitoring/NGO_Intro_en.asp>

¹⁷ Finland's Romani People, Brochures of the Ministry of Social Affairs and Health, Helsinki, Finland 2004. <www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=600950&name=DLFE-10118.pdf>

¹⁸ Website of Statistics Finland, <http://tilastokeskus.fi/til/vamuu/2014/03/vamuu_2014_03_2014-04-24_tie_001_en.html>

30%-a orosz kisebbség és 0,5%-a roma,¹⁹ a Lettországról szóló Második Véleményben azonban a romákra vonatkozó hivatkozások gyakorlatilag ugyanolyan gyakoriak, mint az orosz kisebbségre tett hivatkozások (mindkettő esetében körülbelül 50 hivatkozás).²⁰

A Tanácsadó Bizottság figyelembe vesz egyedi eseteket és vizsgálja a kisebbségvédelem átfogó védelmét is. Az Albániáról szóló Harmadik Vélemény például észrevételeket fogalmaz meg egy bizonyos gyűlölet-bűncselekménnyel (gyűjtogatás) szemben, amelyet negyven Tirana központjában élő roma család lakóhelyével szemben követtek el, megvizsgálta ugyanakkor a romák életkörülményeinek és oktatásának javításával kapcsolatos nemzeti stratégiát is.²¹

A Tanácsadó Bizottság azokat az ügyeket határozza meg, amelyek azonnali állami beavatkozást igényelnek. Ezek széles körű intézkedéseket foglalhatnak magukban; jogszabályok elfogadásától kezdve a hatékony implementáción keresztül jelentheti még az adott közösséggel folytatott párbeszéd intenzitásának növelését, kiadványok megjelentetését vagy elegendő erőforrás rendelkezésre bocsátását. A vélemények gyakran nem egyértelműek; közvetlenül foglalkoznak a problémákkal és világosan azonosítják az állami politikák eredményeit és hiányosságait. Az Ausztriával kapcsolatos legutolsó véleményében a Tanácsadó Bizottság elismerte az állam által tett erőfeszítéseket, de aggályokat fejezett ki azzal kapcsolatban, hogy nem jöttek létre átfogó és hosszútávú programok a romák tényleges egyenlőségének és közéletben való részvételének elősegítésére.²² A Tanácsadó Bizottság sajnálatát fejezte ki abban a vonatkozásban is, hogy Ausztria egész területén nem valósult meg általános jellegű fejlődés a nemzeti kisebbségi jogok következetes alkalmazásában.²³ Ehhez hasonlóan, a Bulgáriával kapcsolatos véleményében azt állapította meg, hogy a roma kisebbség nagyrészt a jogalkotás és végrehajtás peremterületére szorul, és a vonatkozó intézmények nem rendelkeznek világos hatáskörrel és széleskörű legitimitációval.²⁴ Az azonnali intézkedéseken túl a Bizottság további ajánlásokat is megfogalmaz.

A vélemények felszínre hozzák azt a más nemzetközi szereplők – EBESZ és az Emberi Jogi Bizottság – által is érzékelt problémát, miszerint általánosságban véve nem állnak rendelkezésre megfelelő adatok. A kisebbségek helyzetére vonatkozó megbízható adatok hiánya miatt a nemzeti kisebbségek képviselői és a vonatkozó hatóságok véleménye jelentősen különbözik az oktatásban való részvétel, lakhatás és foglalkoztatás megítélésével kapcsolatban. Az adatok legnagyobb része a népszámlálás adataiból származik, módszertani problémák miatt azonban a hivatalos adatok

¹⁹ Ethnic, linguistic and national identification of Latvia's residents, Website of the Latvian Institute. <www.latvia.lv/sites/default/files/field_layout_attachment/ethnic_linguistic_and_national_identification_of_latvias_residents.pdf>

²⁰ Second Opinion on Latvia, 18 June 2013, Advisory Committee on the FCNM, CoE Doc. No. ACFC/OP/II(2013)001.

²¹ Third Opinion on Albania, 23 November 2011, Advisory Committee on the FCNM, CoE Doc. No. ACFC/OP/III(2011)009.

²² Third Opinion on Austria, 28 June 2011, Advisory Committee on the FCNM, CoE Doc. No. ACFC/OP/III(2011)005. 2, 7.

²³ Uo. 9.

²⁴ Third Opinion on Bulgaria, 11 February 2014, Advisory Committee on the FCNM, CoE Doc. No. ACFC/OP/III(2014)001. p. 2.

megkérdőjelezhetőek. Bizonyos nemzeti kisebbségek etnikai elfogadással kapcsolatos kérdőívekből való kizárása jelentősen befolyásolhatja az eredményeket. A Tanácsadó Bizottság álláspontja szerint az önazonossághoz való jog tagadása a népszámlálás keretein belül nem csupán önmagában súlyos szabálytalanság, de messzire nyúló következményekkel járhat olyan meghatározott kisebbségi jogok védelmében, amelyek számokkal kapcsolatosak.²⁵

A megvitatott témák a Keretegyezményben általában nagyon tág értelemben biztosított jogokkal kapcsolatosak. A vélemények a területek nagyobb körével foglalkoznak, a szegregációtól kezdve az oktatáson és a gyűlöletbeszédén keresztül foglalkoznak még a gyűlölet-bűncselekményekkel, kilakoltatással, lakhatási problémákkal, munkanélküliséggel, közügyekben való részvétellel, anyakönyvezéssel, a rendőrség által folytatott etnikai profilozással, kisebbségek történelmével és nyelvvel kapcsolatos kiadványok hiányával, vagy nők sterilizációjával.²⁶

2. A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája és a cigány nyelvekre történő alkalmazása

2.1. A Nyelvi Charta fő jellemzői

A regionális és kisebbségi nyelvek Európa színes kulturális örökségének részét képezik. Számos európai ország területén területi alapú, helyi kisebbségi csoportok élnek, akik más nyelvet beszélnek, mint a lakosság többsége. Ez olyan történelmi folyamatok következménye, amelynek során az államok alakulása nem tisztán nyelvi vonatkozású jellegzetességek alapján történt, és a kisebb közösségeket elnyelték a nagyobbak.²⁷ A védelmükről szóló egyezményt 1992-ben fogadták el és 1998-ban lépett hatályba. Bár a korábban tárgyalt Keretegyezmény védi a nyelvhasználatot és a nyelvhez kapcsolódó jogokat, annak hatálya szűkebb, mivel az csak a nemzeti kisebbségekre vonatkozik. Ez a szerződés azon regionális kisebbségi nyelvek védelmét biztosítja, amelyeket „valamely állam adott területén az állam olyan polgárai hagyományosan használnak, akik az állam fennmaradó népességénél számszerűen kisebb csoportot alkotnak, és amelyek különböznek ezen állam hivatalos nyelvétől/nyelveitől, azonban ez nem foglalja magába sem az állam hivatalos nyelvének/nyelveinek dialektusait, sem a bevándorlók nyelveit.”²⁸

Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy a Charta nem védi a nyelvi kisebbségeket, csak a regionális vagy kisebbségi nyelveket. A Charta nem említi a kisebbséghez tartozó személyek sem egyéni, sem kollektív jogait, csak állami kötelezettségvállalásokat

²⁵ Third Opinion on Austria, 28 June 2011, Advisory Committee on the FCNM, CoE Doc. No. ACFC/OP/III(2011)005. 12, 35.; Third Opinion on Bulgaria, 11 February 2014, Advisory Committee on the FCNM, CoE Doc. No. ACFC/OP/III(2014)001. 6, 10-11.; Third Opinion on the Czech Republic, 1 July 2011, Advisory Committee on the FCNM, CoE Doc. No. ACFC/OP/III(2011)008. 9-10.; Third Opinion on Hungary, 18 March 2010, Advisory Committee on the FCNM, CoE Doc. No. ACFC/OP/III(2010)001. 11.

²⁶ State reports, opinions, and recommendations on the website of CoE, <www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/Table_en.asp>

²⁷ Explanatory Report to the European Charter for Regional or Minority Languages, Website of the Council of Europe, <<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/148.htm>>

²⁸ Nyelvi Charta, 1. cikk.

tartalmaz. Ezen nyelvek beszélőit nem jogosítja fel semmilyen egyéni vagy kollektív jogra, de természetesen a Charta betartása nyilvánvaló hatással van az érintett közösségek életére. Azt is meg kell jegyezni, hogy a Charta nem foglalkozik az olyan új, gyakran nem európai nyelvek helyzetével, amelyek a szerződő államokban a gazdasági megfontolásból történő legutóbbi migrációs hullámok eredményeként jelenhettek meg. A Charta két részből áll, az első rész az összes szerződő államra vonatkozik. Ez nyolc alapelvet és célkitűzést sorol fel, amelyre az államok a politikájukat, jogalkotásukat és gyakorlatukat alapítják. Ezek a következők:

1. A regionális vagy kisebbségi nyelveknek mint a kulturális gazdagság kifejezésének az elismerése.
2. Minden egyes regionális vagy kisebbségi nyelv földrajzi körzetének tiszteletben tartása.
3. A regionális vagy kisebbségi nyelvek fejlesztését szolgáló, határozott támogató lépések szükségessége.
4. A regionális vagy kisebbségi nyelveknek a magánéletben és közéletben, szóban és írásban való használatának megkönnyítése és/vagy bátorítása
5. Kulturális kapcsolatok létesítése és kölcsönös megértés támogatása az állam eltérő nyelveket használó különböző nyelvi csoportjai között, valamint nemzetközi cserék támogatása.
6. A regionális vagy kisebbségi nyelvek oktatása és tanulása megfelelő formáinak és eszközeinek biztosítása minden megfelelő szinten (mind az érintett kisebbség, mint a társadalom egyéb tagjai számára).
7. A regionális vagy kisebbségi nyelveknek egyetemeken vagy más intézményekben történő tanulásának és kutatásának támogatása.
8. Minden indokolatlan megkülönböztetés, kizárás, megszorítás vagy előnyben részesítés tilalma, amely valamely regionális vagy kisebbségi nyelv használatát érinti, és célja az, hogy e nyelv megőrzésétől vagy fejlesztésétől elbátortalanítson, vagy azt veszélyeztesse.²⁹

A Charta következő része hatvannyolc részletes szabályt állapít meg számos területen, amely rendelkezések közül a szerződő államoknak legkevesebb harmincöt bekezdést vagy pontot kell alkalmazniuk minden védeni kívánt nyelv vonatkozásában. Emiatt a Chartát „*à la carte* egyezménynek” is nevezik (mintha étlapról válogatnának a szerződő államok).

Ezek a vállalt kötelezettségek a közélet következő területei közül választhatóak: oktatásügy, igazságszolgáltatás, közigazgatási hatóságok és közszolgálati szervek, tömegtájékoztatási eszközök, kulturális tevékenység és kulturális létesítmények, gazdasági és társadalmi élet és határokon túli cserekapcsolatok.³⁰ Ez a stílus nagyon előnyös, mivel az ilyen regionális vagy kisebbségi nyelvek demográfiai helyzete, valamint az államok pénzügyi lehetőségei és jogi gyakorlata jelentősen eltérő.

²⁹ Nyelvi Charta, 7. cikk.

³⁰ Nyelvi Charta, 8-14. cikkek.

2.2. A Nyelvi Charta alkalmazása a romani nyelvre

A roma kisebbség körében többféle cigány nyelv is elterjedt, ezek közül Európában főként a romanit beszélik.³¹ Valamennyi ratifikáló állam nyilatkozatokat tett közzé, amelyben kifejezik a Charta által védeni kívánt nyelvek körét. A huszonöt szerződő fél közel fele nyilatkozatában megállapítja, hogy a romani nyelv a Charta hatálya alá tartozik a joghatóságuk alá tartozó területen. Az államok egy része azonban kifejezetten különbséget tesz a következő módon: kifejezi a nyilatkozatban, hogy az alapelvek és célok a romani nyelvre vonatkoznak, azonban nem választanak ki konkrét kötelezettségvállalást erre vonatkozóan. Például a Cseh Köztársaság nyilatkozata elismeri, hogy a lengyel, szlovák, német és romani nyelvek kisebbségi nyelvként a Charta hatálya alá tartoznak, azonban csak a lengyel és a szlovák nyelv tekintetében választanak külön kötelezettségeket, a németet és a romanit pedig kihagyják. Ez a különbség – többek között – Finnország, Románia és Szlovénia nyilatkozataiban is megmutatkozik. Mindazonáltal pozitív példa is említhető: Magyarország nemcsak a romani nyelvre vonatkozóan tesz kötelezettségvállalást, hanem egy másik roma csoport által beszélt nyelvre is, beásra.³²

A Charta végrehajtását a háromévenként benyújtott időszakos állami jelentések ellenőrzik, magyarázatot fűzve az államok politikáihoz és intézkedéseihez a kötelezettségvállalások teljesítése érdekében. Ezeket az állami jelentéseket a Szakértői Bizottság vizsgálja, amely értékelő jelentést nyújt be a Miniszteri Bizottsághoz. A Miniszteri Bizottság megvizsgálja a Szakértői Bizottság jelentését, és dönthet úgy, hogy azt nyilvánosságra hozza, valamint ajánlásokat tehet az államok számára. Gyakran utánkövető megbeszéléseket folytatnak az érintett államokkal, hogy megvitassák a konkrét végrehajtási lépéseket. Ezt a nyomon követési mechanizmust tovább erősíti a Főtitkár jelentési tevékenysége, aki két évente részletes jelentést nyújt be a Parlamenti Közgyűlésnek a Charta alkalmazásáról.

Általánosságban a Charta pozitív hatással van a regionális és kisebbségi nyelvek helyzetére.³³

Az elmúlt évtizedben számos ország elfogadott új nyelvekről szóló jogszabályokat, így például Spanyolország, Németország és Szerbia.³⁴

³¹ Romlex: *What is Romani?* <http://romani.uni-graz.at/romlex/whatisromani.xml> (utolsó letöltés: 2018. április 27.); Bartha Cs. (szerk.): *Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát-medencében*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2007.

³² 2008. évi XLIII. törvény a Magyar Köztársaságnak a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája 2. Cikk 2. bekezdése szerinti kötelezettségvállalásai cigány (romani és beás) nyelvekre történő kiterjesztéséről; List of declarations made with respect to Treaty No. 148. Website of the Council of Europe, <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=148&CM=1&DF=&CL=ENG&VL=1>

³³ Kritikai értékelését lásd: Kardos G.: The Role of Linguistic Rights in the Political Representation of Minorities. *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae – Sectio Iuridica*, Vol. 46, No. 1, 2005, 337-346.

³⁴ Application of the European Charter for Regional or Minority Languages, Biennial Report by the Secretary General of the Council of Europe to the Parliamentary Assembly, 13 March 2014, CoE Doc. No. 13436. 3.

Ennek ellenére a Charta hatása még nagyobb lehetne, ha az államok strukturált megközelítést alkalmaznának. Általában hiányzik a nemzeti szintű nyomon követés részletes és jól kifejlesztett mechanizmusa, és ez gyakran késlelteti az időszakos jelentések benyújtását.³⁵ Bár a Charta csak a nyelvet védi, nem pedig a személyeket vagy a közösséget, a Főtitkár jelentéseiből arra következtethetünk, hogy az ajánlások szélesebb körűek. Nevezetesen az utolsó jelentésben megfogalmazták, hogy több erőfeszítésre van szükség a nemzeti kisebbségek történelmének és kultúrájának megismertetéséhez a fő oktatási tananyagokban.³⁶ Az egyes nemzeti kisebbségek sztereotipikus bemutatását meg kell szüntetni az iskolai tankönyvekben.³⁷

Továbbá az államoknak konzultálniuk kell a kisebbségi szervezetek képviselőivel, hogy jobban meg tudják tervezni a megfelelő oktatási és kulturális intézkedéseket. Az államoknak rendszeresen gyűjteniük kell a regionális és kisebbségi nyelvek használatával kapcsolatos statisztikai adatokat. A hatóságokat arra ösztönzik, hogy a kisebbségekhez tartozó személyek nevét eredeti formájukban használják minden állami nyilvántartásban, úgy, ahogyan a kisebbségi nyelvben szerepelnek.³⁸

Sok állammal kapcsolatban azt emelik ki, hogy a romani nyelv esetében magasabb szintű védelem és strukturált politika szükséges. Nemcsak a nyelvre, hanem arra a tényre is van utalás, hogy a romákat a társadalmi kirekesztés és általános negatív viszonyulás, valamint az oktatásban meglévő szegregáció is érinti. Például Szlovákia vonatkozásában a Főtitkár legutóbbi jelentése arra hivatkozik, hogy: „Nem történt kísérlet arra, hogy a romani nyelvet széles körben tanítsák, és a roma gyerekeket indokolatlanul iskolázzák be külön iskolába vagy osztályokba. A német, a magyar és a romani tanárok különösen ki vannak téve az előítéleteknek, és határozottabb intézkedésekre van szükség a tudatosság növelése és a nemzeti kisebbségek tiszteletben tartása érdekében a többségi lakosság körében.”³⁹

A kisebbségi nyelveket, azok tényleges védelmén túlmenően, néha az államnyelvvvel kapcsolatos jogszabályalkotás közvetve befolyásolhatja. Számos európai országnak szigorú, úgynevezett „állami nyelvtörvénye” van, amely elősegíti és megvédi az állam hivatalos nyelvét. Ezek a törvények a többségi nyelv hegemoniájának megerősítésére irányulnak, és így a párhuzamosan létező kisebbségi nyelv védelme ellenére az utóbbi további gyengülését eredményezik. Ez látható Franciaországban, Szlovákiában és a balti államokban.⁴⁰

3. Következtetések

A kisebbségvédelem Európában magas szinten áll, különösen, ha a világ többi részéhez viszonyítjuk. A releváns nemzetközi jogszabályok léteznek, így újabbak alkotása sem

³⁵ Uo. 4.

³⁶ Uo. 5.

³⁷ Uo. 7.

³⁸ Uo. 6.

³⁹ Uo. 7.

⁴⁰ Lásd pl.: Bartóki-Gönczy B.: State Languages in Europe. *Minorities Research*, No. 13, 2011, 47-66.

tűnik szükségesnek. Viszont a rendszer gyenge pontja az egyezmények nem önvégrehajtó jellege, és a gyenge monitoring-rendszer. Ennek köszönhetően a kisebbségek és így a roma kisebbség védelme is jelentős mértékben függ az adott állam „jóindulatától” és a kisebbség társadalmon belüli általános megítélésétől. A roma kisebbség védelme és társadalmi helyzetének javítása terén jelentős előrelépés történt az elmúlt két évtizedben, amelyhez az is hozzájárul, hogy a Keretegyezmény és a Nyelvi Charta alkalmazását is kiterjesztette rájuk számos európai állam.

Szalai Anikó:

Érdekességek a nemzetközi szerződésekhez tett magyar fenntartások köréből¹

Magyarország körülbelül 300 többoldalú nemzetközi szerződésben részes fél. Ahogyan a pontos számát ennek sem tudjuk, tekintettel a megbízható állami nyilvántartás hiányára, így arról sincs egzakt listánk, hogy mennyi fenntartást tett ezekhez Magyarország. A rendszerváltáskor, 1989 és 1990 folyamán volt egy nagy felülvizsgálat, amely során számos fenntartást visszavont a Magyar Állam. Azonban a szűrőn észrevétlenül átcusszant néhány olyan, amely a letéteményesi nyilvántartás szerint még mindig hatályos, viszont alappal feltételezhető, hogy visszavonható lenne. A Külgazdasági- és Külügyminisztériumban néhány éve újra folyik a szerződéstár teljes felülvizsgálata és rendszerezése. Ez a tanulmány segíteni szeretné ezt az örömteli, ámde határozottan sziszifuszinak tűnő munkát.²

1. Hol találjuk meg a Magyarország által tett fenntartásokat?

Nemzetközi jogból azt tanítjuk – az ENSZ Alapokmányával összhangban-, hogy minden nemzetközi szerződést be kell iktatni az ENSZ Titkárságon a Főtitkár által vezetett nyilvántartásba (*UN Treaty Collection*³). Emiatt könnyen abba a hibába eshetünk, hogy úgy gondoljuk, gyorsan meg is találhatjuk a Magyarország által kötött szerződéseket és az azokhoz tett fenntartásokat, még akkor is, ha azt „elfelejtettük” kihirdetni. Ez sajnos messze van a valóságtól.

Noha a *Treaty Collection* még mindig az egyik legmegbízhatóbb forrás, mégis vannak hiányosságai. Nem tartalmazza a be nem iktatott szerződéseket, amelyekről a magyar külügyminisztérium illetékesei is azt mondják, hogy léteznek. A legbiztosabb megoldás az, ha minden szerződés esetében a letéteményesnél keressük a fenntartásokat. Ennek köszönhetően nem elég az ENSZ gyűjteményét vizsgálni, külön le kell ellenőrizni a Nemzetek Szövetsége, az Európai Unió, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet, az OECD, az Európa Tanács és még számos másik nemzetközi szervezet nyilvántartását. Sőt, a letéteményes államok nyilvántartásai is hozzáadódhatnak ehhez, azonban ezen a téren magas szintűnek tűnik az ENSZ nyilvántartási rendszerével való kooperáció, legalábbis az 1945 után kötött szerződések tekintetében. A Holland Állam például körülbelül száz nemzetközi egyezmény letéteményese és szorgalmasan megküld minden nemzetközi egyezményt az ENSZ Titkárságra beiktatásra (lásd pl.: a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia keretében megalkotott egyezményeket⁴).⁵

¹ Az Emberi Erőforrások Minisztériuma UNKP-17-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

² A szerző köszönettel tartozik a Külgazdasági- és Külügyminisztérium Nemzetközi Jogi Főosztályának korábbi vezetőjének, Horváth Istvánnak, a jelenlegi vezetőjének, Varga Rékának, és a Szerződéstárát gondozó Grósz Andrásnak az információkért. Mindazonáltal jelen cikk hibái és az itt megjelent vélemény, értékelés kizárólag a szerzőnek tudható be.

³ UN Treaty Collection <https://treaties.un.org/> (utolsó letöltés: 2018. április 25.).

⁴ Hague Conference on Public International Law, Conventions, protocols and principles. <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions> (utolsó letöltés: 2018. április 25.).

A 2005. évi L. tv. szerint Magyarország nyilvános adatbázist vezet a nemzetközi szerződésekről és az azokkal kapcsolatos fontos információkról, így például a fenntartásokról és kifogásokról. Ez a nyilvántartás azonban az elmúlt 13 év alatt nem került használható formába. A *Contractweb* felületére az adatok feltöltése elakadt valamikor 2015 környékén és a korábbi adatokkal kapcsolatosan is erős a teljességet illető kételyem. A Nemzeti Jogszabálytár nemzetközi szerződések “címkéjére” kattintásnak pedig még nagyobb kabaré az eredménye: összesen 8 egyezményt listáz ki. Természetesen a kihirdetett nemzetközi szerződések szövege megtalálható a Magyar Közlönyben, de ugyebár a ratifikált szerződések kihirdetésével sem kapkodunk, így néhány éves lemaradás ezen a téren is tapasztalható.⁶ Az első magyar jogszabály, amely a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos eljárásokat szabályozta, az 1982. évi 27. tvr. volt. Már ez is elrendelte, hogy a fenntartásokat tartalmazza a kihirdető jogszabály⁷, mégis annak maradéktalan teljesítése inkább csak a rendszerváltás óta mondható el.⁸ A hiányzó nyilvántartás természetesen nem pótolja a Magyar Közlöny kihirdetését és hivatalos minőségét, azonban a 21. század digitális világában nem kell magyarázni, hogy miért lenne jó, ha a több mint 2000⁹, Magyarországra nézve hatályos nemzetközi szerződésről és a releváns adatokról lenne egy jól használható és nyilvánosan hozzáférhető nyilvántartás. Mindazonáltal, ha eltekintünk a kihirdetési problémáktól és az ENSZ-beiktatási hiányosságoktól, akkor elmondható, hogy a magyar kihirdető jogszabályok a 20. század elejétől kezdve tipikusan tartalmazzák és tartalmazzák a fenntartásokat.

2. A legtöbbet alkalmazott magyar fenntartás: a kötelező vitarendezés kizárása

A szocialista időszakban általánosan bevett gyakorlat volt a Szovjetunió és szatellit-államai körében az a fenntartás, amellyel kizárták a Nemzetközi Bíróság vagy valamely választottbíróóság kötelező joghatóságát az adott nemzetközi szerződésből fakadó viták elbírálása tekintetében. A Nemzetközi Bíróságra vonatkozó fenntartás esetén a fenntartás arra irányult, hogy valamely részes fél önállóan ne indíthasson a szerződésből fakadó vita miatt peres eljárást a Nemzetközi Bíróság előtt, hanem csak abban az esetben, ha a másik

⁵ A holland állam nyilvántartása nyilvánosan hozzáférhető: <https://treatydatabase.overheid.nl/> Ehhez képest az Egyesült Királyság nyilvántartása sokkal kevésbé informatív, nem tartalmazza a fenntartásokat és kifogásokat, és nem is folyamatosan frissített: <https://www.gov.uk/government/collections/treaties-for-which-the-uk-is-depositary#cultural-relations> Az amerikai kormány több mint 200 szerződés letéteményese, az ő nyilvánosan elérhető nyilvántartásuk is erősen hiányos: <https://www.state.gov/s/l/treaty/depositary/> (utolsó letöltés: 2018. április 25.).

⁶ A kihirdetési problémákról bővebben lásd pl.: Bodnár L.: A nemzetközi szerződések kihirdetéséről: aggályok, dilemmák. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, Vol. 73, 2010. 207-216.; Blutman L. – Csatlós E. – Schiffner I.: *A nemzetközi jog hatása a magyar joggyakorlatra*. HVG-ORAC, Budapest, 2014. 183-209.; Molnár T.: *A nemzetközi jogi eredetű normák beépülése a magyar jogrendszerbe*. Dialóg Campus Kiadó - Dóm Kiadó, Budapest – Pécs, 2013.

⁷ 1982. évi 27. tvr. 14.§ (1) c) pont.

⁸ Tartalmazzák a fenntartást például az alábbi kihirdető jogszabályok: 1994. évi XIX. törvény a Strasbourgban, 1959. április 20-án kelt, a kölcsönös büntügyi jogsegélyről szóló európai egyezmény és kiegészítő jegyzőkönyvének kihirdetéséről, 3. §; 2002. évi II. törvény tartalmazta a hontalan egyezményhez tett nyilatkozatot, az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében New Yorkban, 1954. szeptember 28-án létrejött, a Hontalan Személyek Jogállásáról szóló Egyezmény kihirdetéséről, 3.§; a 2002. évi III. törvény az Európa Tanács keretében, 1997. november 6-án kelt, az állampolgárságról szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről, 3. §.

⁹ Körülbelül 1700 kétoldalú és 300 többoldalú szerződésből tevődik össze.

állam is beleegyezik a joghatóságba. Ilyen tartalmú fenntartást tett Magyarország legalább 19 nemzetközi szerződéshez, empirikus kutatásaim szerint. Ebbe a körbe tartoznak az emberi jogi egyezmények (pl.: népirtás elleni egyezmény, kínzás tilalmáról szóló egyezmény, a nők politikai jogairól szóló egyezmény), a nemzetközi szerződések jogát kodifikáló két bécsi egyezmény, az ENSZ és a szakosított intézmények mentességeiről és kiváltságairól szóló két egyezmény és például a nemzetközileg védett személyek elleni bűncselekmények megakadályozásáról szóló egyezmény. Az említett 19-ből 2 esetben már maga a szerződés is megengedi ilyen tartalmú fenntartás tételét (1961. évi Egységes Kábítószer Egyezmény és az 1971. évi pszichotróp anyagokról szóló egyezmény). Ezeknek a fenntartásoknak a túlnyomó részét 1989 és 1990-ben visszavonta a Magyar Állam, azonban legalább hat esetben az ENSZ szerződési nyilvántartása még hatályban lévőként tünteti fel, és a magyar jogszabályok között sem található a fenntartás visszavonására utaló információ.

A hat érintett szerződés:

a) A belvízi hajók összeütközésével kapcsolatos felelősség egyes szabályainak egységesítéséről Genfben, 1960-ban kötött egyezmény.¹⁰ Az egyezmény 1966 óta van hatályban, A magyar kihirdető jogszabály már 1973-ban is tartalmazta a fenntartást, és az jelenleg is megtalálható a törvényerejű rendelet 3. § b) pontjában.

b) A belvízi hajók közbözéséről szóló, 1966-ban Genfben kötött egyezmény.¹¹ Az 1978-ban elfogadott törvényerejű rendelet már tartalmazta a fenntartást, és az jelenleg is megtalálható benne.

c-d) A turistaforgalom vámkönnyítéseiről szóló New Yorkban, 1954-ben elfogadott egyezmény és annak Kiegészítő Jegyzőkönyve a közzétételre szolgáló turista propagandaokmányok és anyagok behozatalára vonatkozóan.¹² Az 1964-ben kihirdetett magyar jogszabály tartalmazta és jelenleg is tartalmazza a fenntartást, mind az egyezmény, mind annak a kiegészítő jegyzőkönyve tekintetében.

e) A közúti kereskedelmi járművek ideiglenes behozatalára vonatkozó 1954. évi genfi vámegegyezmény.¹³ Az egyezményt kihirdető 1984. évi 9. tvr. sem a kihirdetéskor, sem most nem utal a fenntartásra, amely azonban az ENSZ nyilvántartásában megtalálható. A magyar kihirdető jogszabályban egyébként nem csak ez hibás, hanem a címe is, mivel 1956. évi egyezményt említ, 1954 helyett.

f) 1936. évi genfi egyezmény a béke érdekében történő műsorszórásról. Magyarország 1984-ben vált részes féllé, de úgy tűnik, hogy kihirdetni nem sikerült az egyezményt, azt mind a jogalkotó, mind a jogtudomány elfelejtette. Az egyezmény a 7. cikkében kijelöli az Állandó Nemzetközi Bíróság (tekintettel a megkötés időpontjára) vagy más vitarendezési fórum joghatóságát, amelyet az előbbiekhöz hasonló fenntartással zártunk

¹⁰ 1973. évi 28. tvr. a belvízi hajók összeütközésével kapcsolatos felelősség egyes szabályainak egységesítéséről Genfben, az 1960. évi március hó 15. napján aláírt egyezmény kihirdetéséről.

¹¹ 1978. évi 19. tvr. a Genfben, 1966. február 15-én kelt „A belvízi hajók közbözéséről” szóló egyezmény kihirdetéséről.

¹² 1964. évi 2. tvr. a turistaforgalom vámkönnyítéseiről szóló, New Yorkban 1954. június 4-én kelt Egyezmény, valamint az Egyezmény Kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről.

¹³ 1984. évi 9. tvr. a közúti kereskedelmi járművek ideiglenes behozatalára vonatkozó 1956. évi genfi vámegegyezmény módosított szövegének kihirdetéséről.

ki. Az Egyesült Királyság kifogásolta azt, de a mai napig nem vontuk vissza az ENSZ nyilvántartása szerint.¹⁴

A kötelező választottbíróági rendezést kizáró fenntartást legalább 11 egyezményhez tettünk, ezek részben ugyanazok, mint amelyekben a Nemzetközi Bíróság joghatóságát is kizárta Magyarország (pl.: a szerződések jogáról szóló két bécsi egyezmény, a légi jármű jogellenes hatalomba kerítésének leküzdéséről szóló 1970. évi hágai egyezmény). Viszont a 11-ből mindösszesen öt esetben vonta vissza a Magyar Állam ezt a fenntartást, tipikusan a Nemzetközi Bíróság joghatóságának kizárására vonatkozó fenntartással egyidejűleg, 1989-90-ben. A fennmaradó hat egyezmény kapcsán azonban minden jel arra mutat, hogy elfelejtettük visszavonni. Ebből említésre került már a fentiekben négy: a turistaforgalom vámkönnyítéséről szóló 1954. évi egyezmény és a kiegészítő jegyzőkönyve, a közúti kereskedelmi járművek ideiglenes behozatalára vonatkozó 1954. évi genfi vámegegyezmény, valamint az 1936. évi genfi egyezmény a béke érdekében történő műsorszórásról. A maradék két egyezmény:

a) Az áruknak TIR-igazolvánnyal történő nemzetközi fuvarozására vonatkozó, 1975-ben Genfben kötött egyezmény. Az egyezményt 1978-ban a 16. sz. tvr. hirdette ki és tartalmazta a fenntartást. Ezt a jogszabályt azóta hatályon kívül helyezték, és az egyezmény módosításainak megfelelő, egységes szerkezetbe foglalt változatát tartalmazó 2013. évi XLII. törvény 35.§-a felhatalmazást adott a külügyminiszternek a fenntartás visszavonására. Mindezek ellenére a nemzetközi nyilvántartások továbbra is hatályosként jelölik a fenntartást, így vélhetően a fenntartás visszavonása nem történt meg a megfelelő diplomáciai jegyzékben.

b) Az áruk határellenőrzésének harmonizációjáról szóló, 1982-ben Genfben kötött egyezmény.¹⁵ Az egyezmény nagy valószínűség szerint ki sem lett hirdetve, mivel nem található meg a Magyar Közlönyben, illetve a különböző jogtáras keresések sem vezetnek eredményre. Ez azért is érdekes, mert elmúlt években több olyan kétoldalú nemzetközi szerződést is kötött Magyarország, amelyben ezt az egyezményt jelölik meg mögöttes jogszabálynak.¹⁶ Az ENSZ Szerződéstára szerint Magyarország részese az egyezménynek és az 1984-ben tett fenntartásunk továbbra is hatályos.¹⁷

3. A legrégebbi fenntartásunk

¹⁴ International Convention concerning the Use of Broadcasting in the Cause of Peace, Geneva, 23 September 1936, League of Nations, Treaty Series, vol.186, p.301.; A szerződés státuszáról lásd: <https://treaties.un.org/Pages/LONViewDetails.aspx?src=LON&id=513&chapter=30&clang=en> (utolsó letöltés: 2018. április 26.).

¹⁵ International Convention on the Harmonization of Frontier Controls of Goods, Geneva, 21 October 1982, UNTS vol. 1409, 3. o. Az egyezménynek az Európai Unió is részese. A tagokról és a fenntartásokról lásd: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtidg_no=XI-A-17&chapter=11&clang=en (utolsó letöltés: 2018. április 25.).

¹⁶ Lásd pl.: 2012. évi IV. törvény Magyarország Kormánya és a Szerb Köztársaság Kormánya között a közúti, a vasúti és a vízi határforgalom ellenőrzéséről szóló Megállapodás kihirdetéséről; 2012. évi LXVIII. törvény a Magyarország Kormánya és Ukrajna Miniszteri Kabinetje között a közúti és a vasúti határforgalomnak a határátkelőhelyeken történő ellenőrzéséről szóló Megállapodás kihirdetéséről

¹⁷ Lásd a 16. lábjegyzetet.

Haraszi György szerint az első nemzetközi fenntartást 1815-ben tette Svédország a napóleoni háborúkat lezáró bécsi békéhez, mégis a jogintézmény általános megjelenése a többoldalú nemzetközi szerződések elterjedéséhez kapcsolódik az 1880-as évektől kezdve.¹⁸ A fenntartások tételének gyakorlata az 1907. évi II. hágai békekonzferencián vált intézményessé. „A konferencián 44 állam vett részt, a konferencia 13 egyezményt dolgozott ki, s ezek közül 11 egyezményhez 28 különböző állam összesen 67 fenntartást fűzött.”¹⁹ Ezek közül egy volt az Osztrák-Magyar Monarchia, amely a fenntartásában kijelentette, hogy nem ért egyet az egyezmény 44. cikkével, amely szerint „Tilos a hadviselő félnek a megszállott terület lakosságát arra kényszeríteni, hogy a másik hadviselő fél hadseregéről vagy védelmi eszközeiről felvilágosításokat adjon.” A kihirdető 1913. évi LXIII. törvény az 1.§-ában felsorolja a hágai békekonzferenciákon elfogadott és Magyarország esetében hatályba lépő egyezményeket, és a IV. számú egyezmény 44. cikkéhez tett kizáró fenntartásra annyiban utal, hogy kijelenti, az egyezmény törvénybe iktatását „az utóbbiban foglalt 44. Cikk nélkül”, majd konkrétan a 44. cikkhez megjegyzésként teszi, hogy „Ezt a cikket Ő Felsége nem erősítvén meg, a szabályzat e nélkül cikkelyeztetett be.”

Mind a letéteményes holland kormány nyilvánosan hozzáférhető nyilvántartása²⁰, mind a Nemzetközi Vöröskereszt honlapja²¹ szerint a mai napig hatályos a fenntartás mind Magyarország, mind Ausztria tekintetében. Ezek alapján kijelenthető, hogy a fenntartások osztoznak az alapul fekvő nemzetközi szerződés jogi sorsában államok megszűnése és a nemzetközi szerződésekben való államutódlás esetén, mivel az elmúlt bő 100 évben több ilyen változás is történt, különösen Ausztria esetében (gondoljunk például az 1938 és 1955 közötti időszakra). Tehát amennyiben a szerződésben utódlás következik be, úgy a fenntartásban is, ha csak ezzel ellentétes, kifejezett egyoldalú jognyilatkozatot, fenntartást visszavonó nyilatkozatot nem tesz a jogutód állam.²²

Mindazonáltal a fenntartás inkább csak szimbolikus jelentőséggel bír, mivel Magyarország a későbbiekben az 1936. évi XXX. törvénnyel kihirdetett, a hadifoglyokkal való bánásmódról szóló, Genfben 1929-ben megkötött egyezmény 89. cikke szerint elfogadta, hogy az új egyezmény kiegészíti a hágai egyezmény korábbi szabályait. Sőt, az 1949. évi genfi egyezmények is kijelentik, hogy kiegészítik azt a szabályozást. Különösen releváns az 1949. évi IV. egyezmény, a polgári lakosság háború idején való védelmére vonatkozóan, mivel annak 31. cikke szerint „A védett személyekkel szemben semmiféle testi vagy erkölcsi kényszert nem szabad alkalmazni,

¹⁸ Haraszi Gy.: *A nemzetközi szerződésekhez fűzött fenntartások*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961. 26.

¹⁹ Uo. 31.

²⁰ Dutch Government Treaty Database, Reservations to Convention respecting the laws and customs of war on land. https://treatydatabase.overheid.nl/en/Verdrag/Details/003319_b.html (utolsó letöltés: 2018. április 25.)

²¹ International Committee of the Red Cross, Treaties, States Parties and Commentaries - Hungary: https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreatiesByCountrySelected.xsp?xp_countrySelected=HU (utolsó letöltés: 2018. április 25.).

²² Az 1978. évi bécsi egyezmény a szerződésekben való államutódlásról (20. cikk) és a Nemzetközi Jogi Bizottság fenntartásokra vonatkozó kommentárja is ugyanezt mondja ki. Vienna Convention on succession of States in respect of treaties, Vienna, 23 August 1978, United Nations, Treaty Series, vol. 1946, 3.; ILC Guide to Practice on Reservations to Treaties, Report of the International Law Commission, 63rd session, 2011, A/66/10/Add.1. 560-600.

különösen abból a célból, hogy tőlük vagy harmadik személyektől információkat kapjanak.”²³ Ez a rendelkezés jóval tágabb, mint az 1907-ben fenntartással kizárt 44. cikk: nem csak a megszállott területre és annak lakosságára, hanem minden védett személyre, és mindenféle információra vonatkozik, nem csak a védelmi kapacitásokra. A *lex posterior derogat legi priori* elv alapján a jogalkalmazásban nem kérdéses, hogy az 1949. évi IV. Genfi Egyezmény az irányadó, különösen mivel annak részes fele minden olyan állam, amely az 1907. évi IV. hágai egyezménynek is. Viszont a hágai egyezmények is hatályban vannak, és a fenntartás maga ettől még nem „enyészik el”, válik a *desuetudo* martalékává, mivel a fenntartások megszüntetése csak kifejezett nyilatkozattal lehetséges.²⁴

4. A szovjet minta és a nyilatkozatnak nevezett fenntartás

Nem tűnik túlzottnak a Magyar Állam által folytatott fenntartási gyakorlat, különösen a rendszerváltás óta. Nagyjából 30-35 különböző témájú fenntartást tett, összesen körülbelül 45-50 egyezményhez. Ezeknek egy része olyan fenntartás, amelyet maga az egyezmény kifejezetten megenged, de a túlnyomó többsége „igazi” fenntartásnak tekinthető.²⁵ A rendszerváltást megelőző időben született ilyen fenntartásaink nagyobb része politikailag erősen motiváltnak tekinthető és gyakorlati szempontból, illetve a 21. századi jogolvasó számára kevésbé érthető. A kiválasztott két példa nem csak az időmúlás miatti értelmetlenséget bizonyítja, hanem azt is bemutatja, hogy a szerződéshez tett értelmező nyilatkozat fenntartásnak minősülhet, mivel nem az elnevezése, hanem a tartalma számít a fenntartások beazonosításakor.

a) A tengeri kalózkodás fogalmának el nem fogadása 1958-ban. A nyílt tengerről szóló genfi egyezményt a Magyar Népköztársaság egy fenntartással és egy nyilatkozattal fogadta el.²⁶ A nyilatkozatban fejezte ki egyet nem értését a kalózkodás egyezménybe foglalt fogalmával, mert az véleménye szerint „ellentétben áll a jelenlegi nemzetközi joggal és nem szolgálja a nyílt tengeren való hajózás szabadságának általános érdekeit.” Noha címében nyilatkozatnak neveztük, a tartalma alapján fenntartásnak kell tekinteni. Erre a következtetésre jutott több állam²⁷ is és kifogásolta ezt a nyilatkozatot.

²³ Az egyezmény címét kihirdette az 1954. évi 32. tvr., szövegét a 2000/20. Nemzetközi szerződés a külügyminisztertől tartalmazza.

²⁴ Ilyen eshetőségre a Nemzetközi Jogi Bizottság útmutatója sem utal. Lásd: ILC Guide to Practice on Reservations to Treaties, Report of the International Law Commission, 63rd session, 2011, A/66/10/Add.1.

²⁵ Vita is van arról, hogy a szerződés által megengedett fenntartás az fenntartás-e, vagy inkább „opt-out klauzula”. Az ILO a legfőbb ellenzője annak, hogy a szerződés által megengedett „kiszervezéseket” fenntartásnak hívjuk, mivel tipikusan az ILO egyezmények lehetőséget adnak a szerződéstől való eltérésre a szerződésben meghatározott módon, viszont tiltják a „valódi” fenntartások tételét. Lásd: *ILC Guide to Practice on Reservations to Treaties*, Report of the International Law Commission, 63rd session, 2011, A/66/10/Add.1. 56.; How International Labour Standards are created? ILO website, <http://www.ilo.org/global/standards/introduction-to-international-labour-standards/international-labour-standards-creation/lang--en/index.htm> (utolsó letöltés: 2018. április 26.).

²⁶ 1963. évi 6. tvr. a nyílt tengerről szóló, Genfben, 1958. április 29-én aláírt szerződés kihirdetéséről, 3. §.

²⁷ Németország, Japán, Madagaszkár, Hollandia, Thaiföld.

A nyilatkozat mögött rejlő álláspont az volt, hogy a szovjet jogtudomány szerint az egyezményben elfogadott kalózkodás-fogalom nem fed le minden olyan cselekményt, aminek ide kéne tartozni. Azt hiányolták, hogy nem tiltja az állami kalózkodást, amelyet az állam hadihajókkal követ el. Véleményük szerint ez volt a nemzetközi békére a legveszélyesebb a kalózkodás összes formája közül, ezért elfogadhatatlan, hogy nincs benne.²⁸

A Szovjetunió mellett ugyanezt a deklarációt tették a kelet-európai szocialista országok is, amelyet azóta csak Csehország és Szlovákia vont vissza, de ez is inkább Csehszlovákia felbomlásának köszönhető, amely után új szerződő felek lettek (1993 óta hatályos az egyezmény rájuk nézve).²⁹ Noha a többi kelet-európai állam sem vonta vissza ezt a nyilatkozatnak nevezett fenntartást (és a másik, az egyezmény 9. cikkéhez tett fenntartást sem), felmerül a kérdés, hogy van-e bármi értelme tovább hatályban tartani, tekintettel az 1982. évi ENSZ Tengerjogi Egyezményére (UNCLOS).³⁰ Az UNCLOS 101. cikke ugyanúgy csak a magánszemélyek által elkövetett releváns cselekményeket határozza meg kalózkodásként. A 102. cikk ezt kiegészíti azzal az esettel, ha állami hajó vagy hadihajó fellázadt legénysége követi el, de ez esetben sem lesz betudható az államnak, tehát az 1982-es egyezmény sem tér ki az állam által elkövetett kalózkodás esetére. Az UNCLOS-t Magyarország 1982-ben írta alá, az egyezmény 1994-ben hatályba lépett, az ENSZ nyilvántartás szerint 2002-ben ratifikáltuk is, azonban kihirdetve a mai napig nincs.³¹ Az 1982-es egyezményhez nem tettünk fenntartást a kalózkodás fogalmához, így elmondható, hogy az abban részes felek viszonylatában elfogadjuk a fogalmat, míg az abban nem részes, de az 1958. évi egyezményben részes felek tekintetében nem. Az 1982-es egyezménynek 168 részes állama van, míg az 1958. évinek 63, viszont olyan, amelyik csak az 1958. évinek részese, mindösszesen hat: Afganisztán, Kambodzsa, Közép-Afrikai Köztársaság, Izrael, USA, Venezuela.³² Így az ENSZ 193 tagállama közül 167-tel szemben nincs semmi gondunk a kalózkodás egyezménybeli szabályozásával, viszont 26-tal szemben csak a szokásjogi kalózkodás fogalmat fogadjuk el. Viszont az nagy valószínűség szerint ma ugyanaz, mint az 1982. évi egyezmény által alkalmazott fogalom, mivel maga a Szovjetunió az 1982-es aláírásakor, és Oroszország az 1997-es ratifikációkor sem tett az egyezmény 101., kalózkodást szabályozó cikkéhez fenntartást, és a nemzetközi jog orosz megközelítésével foglalkozó irodalomban³³ sincs utalás arra, hogy ez ne így lenne.

b) Fenntartás a szerződés fenntartások tételét szabályozó cikkéhez

²⁸ W. E. Butler: *International waters*. In: F. J. M. Feldbrugge, G. P. Van den Berg és W. B. Simons (szerk.): *Encyclopedia of Soviet Law*. 2nd revised ed., Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1985. 394.

²⁹ https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-2&chapter=21&clang=en#EndDec (utolsó letöltés: 2018. április 25.).

³⁰ United Nations Convention on the Law of the Sea, Montego Bay, 10 December 1982, United Nations, Treaty Series, Vol. 1833, 3.

³¹ Lásd: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-6&chapter=21&Temp=mtdsg3&clang=en#EndDec (utolsó letöltés: 2018. április 26.)

³² Lásd: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-2&chapter=21&clang=en (utolsó letöltés: 2018. április 26.).

³³ Butler, W. E. (szerk.): *International Law – A Russian Introduction*. Eleven International Publishing, Utrecht, 2009. 439-440.

Az 1953. évi, a nők politikai jogairól szóló egyezmény megalkotói úgy döntöttek, hogy az egyezmény maga szabályozza a fenntartások tételét, mégpedig a VII. cikk kimondta, hogy az egyezményhez fűzött bármely fenntartással egyet nem értő állam csak kizáró kifogást tehet. Tehát, amennyiben egy részes fél nem fogadja el a másik részes fél által tett fenntartást, úgy a kifogásával teljes mértékben kizárja kettejük viszonyában az egyezmény hatályba lépését, és nem lehetséges csak a fenntartással érintett cikk nélküli hatályba lépése az egyezménynek. A Magyarország által nyilatkozatnak nevezett, de tartalma alapján fenntartásnak minősülő egyoldalú jognyilatkozat pontosan erre a cikkre irányul, és azt fejezi ki, hogy a kifogás joghatása nem csak az egész egyezményt kizáró lehet, hanem pont ellenkezőleg, csak olyan, amely csak az érintett cikkre vonatkozik. Ugyanilyen nyilatkozatot tett a többi kelet-európai, szovjet blokkhoz tartozó állam is, így kijelenthető, hogy a nemzetközi jog szovjet megközelítése az 1950-es években már rugalmasabban kezelte a kifogások joghatását, mint az ENSZ Nemzetközi Jogi Bizottsága és a nyugati jogtudomány. Az 1969. évi, a szerződések jogát kodifikáló bécsi egyezmény előkészítésén dolgozó *Sir Humphrey Waldock* is csak az 1960-as évek elején fogadta el azt a nézetet, miszerint a kifogás joghatása főszabály szerint nem a hatály teljes kizárása a két állam között, hanem csak a fenntartott rendelkezés hatályának kizárása.³⁴ A teljes egyezmény hatályának kizárásához kifejezett nyilatkozat kell a kifogásban. Ez a vélelem a mai napig fennáll egyrészt az 1969. évi bécsi egyezmény 20. cikke alapján, másrészt a Nemzetközi Jogi Bizottság fenntartásokra vonatkozó, a nemzetközi jogtudomány álláspontját széles körben tükröző útmutatója alapján is.³⁵

Tény, hogy az eltelt évtizedek a főszabály tekintetében a Magyar Államot igazolták, azonban ez nem zárja ki azt, hogy a szerződés maga szabályozza a fenntartások tételét. A szerződést megalkotó felek kizárhatják az adott egyezményhez vagy annak bizonyos rendelkezéseire a fenntartás tételének lehetőségét, ahogyan ezt számos alkalommal meg is tették (például a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet keretében kötött egyezményekben³⁶ vagy az 1960. évi, az oktatásban alkalmazott megkülönböztetés elleni küzdelemről szóló egyezményben³⁷). Viszont a Magyar Állam egy ilyen esetben sem ellenezte az egyezmény fenntartások tételét kizáró rendelkezését, így tehát időszerű lenne a nyilatkozatnak álcázott fenntartás visszavonása, amely ellen több állam is tiltakozott.³⁸

A nemzetközi szerződéshez tett fenntartás egy bonyolult jogintézmény, amely lassan 150 éves múltra tekint vissza. Magyarország is időről időre él a fenntartási jogával annak érdekében, hogy vélt vagy valós érdekeit védje. Ezek az érdekek és az alapul szolgáló

³⁴ ILC Guide to Practice on Reservations to Treaties, Report of the International Law Commission, 63rd session, 2011, A/66/10/Add.1. 255.

³⁵ ILC Guide to Practice on Reservations to Treaties, Report of the International Law Commission, 63rd session, 2011, A/66/10/Add.1. 255.; 1987. évi 12. tvr. a szerződések jogáról szóló, Bécsben az 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről.

³⁶ Lásd: How International Labour Standards are created? ILO website, <http://www.ilo.org/global/standards/introduction-to-international-labour-standards/international-labour-standards-creation/lang-en/index.htm> (utolsó letöltés: 2018. április 26.).

³⁷ 1964. évi 11. tvr. az oktatásban alkalmazott megkülönböztetés elleni küzdelemről szóló egyezmény kihirdetéséről, 9. cikk.

³⁸ Kanada, Dánia, Etiópia, Izrael, Norvégia, Pakisztán, Svédország. Lásd: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVI-1&chapter=16&clang=en (utolsó letöltés: 2018. április 26.).

élet azonban folyamatosan változik, és a fenntartások megfelelő nyilvántartása jelentős mértékben hozzájárulna ahhoz, hogy az elavult, szükségtelen fenntartásokat visszavonja a Magyar Állam. Jelenleg a hatályos fenntartásaink összegyűjtése egy olyan régészeti ásatáshoz hasonlít, amely esetében csak nagyjából tudja a kutató, hogy mely területeket kell felásnia teljes egészében ahhoz, hogy találjon valamit, és előre nem is tudja, hogy mit fog találni.

Pusztai Péter Attila:¹
Tilt, tűr, vagy támogat?
A 2013-as marihuána-reform Uruguayban

Annak ellenére, hogy Uruguay, a többi Latin-Amerikai országhoz hasonlóan, követte az Egyesült Államokat a kábítószer-ellenes háborúban, a kábítószer használatával kapcsolatban már évtizedek óta az általánostól eltérő, egyedi megoldást követ.

1974-ben a „civil-katonai” irányítás alatt álló ország vezetése meghozta a 14,294-es rendeletet, amely több mint harminc éven át meghatározó szerepet töltött be Uruguay kábítószerrel kapcsolatos politikájában. A rendelet továbbra is súlyosan, háromtól tizenöt évig terjedő börtönnel büntette a kábítószer előállítását, illetve az azzal való kereskedelmet, de szakított az Egyesült Államok keményvonalas prohibíciós politikájával. A szabályozás szerint személyes felhasználásra szánt, „kis mennyiséget meg nem haladó” kábítószer birtoklása nem büntethető, és ez nem csak a kannabiszra, hanem minden kábítószerre vonatkozott. Ez a megoldás - bár jóval engedékenyebb volt mint az amerikai szuperkontinensen bárhol - továbbra sem oldotta meg azt a problémát, hogy az immáron nem büntetendő fogyasztók csak a szervezett-bűnözői csoportokkal érintkezve juthattak hozzá kábítószerhez. Így a kábítószer-kereskedelemmel kapcsolatos minden haszon továbbra is a bűnözők oldalán jelent meg, míg a költségeket az állam és így az állampolgárok állták.

Jelentős hiányosságként továbbá a „személyes felhasználás” és a „kis mennyiség” fogalma az 14,294-es rendeletet jelentősen módosító 1998-as 17,016-os rendeletben is meghatározatlan maradt. Ennek következtében esetről-esetre dönthették el a bírók, hogy mit tekintenek a jogszabálynak megfelelő viselkedésnek, és mit nem. Így, bár elméletben a kábítószer használat dekriminalizálására sor került az országban, a valóságban továbbra is számos fogyasztót ítélték el a bíróságok.

2011 februárjában az argentin származású Alicia Castilla-t szomszédja feljelentése alapján letartóztatták az uruguayi hatóságok, 24 gramm és 29 tő marihuána birtoklása miatt. A hatóság intézkedését sorozatos tüntetések követték, melyek mozgalommá alakultak a személyes felhasználásra szánt marihuána termesztése miatt elítéltek szabadítása érdekében. A tiltakozások fő eredményeként az Uruguayi Legfelsőbb Bíróság szóvivője állásfoglalásában kijelentette, hogy „*a szabályozás egyértelműen hiányos*”, a Nemzeti Kábítószer Ügynökség főtitkára pedig a következőképp nyilatkozott: „*lejáratja az ország kábítószer-politikáját, hogy egy hatvanhat éves, a társadalomra semmilyen veszélyt nem jelentő asszony börtönben van*”.²

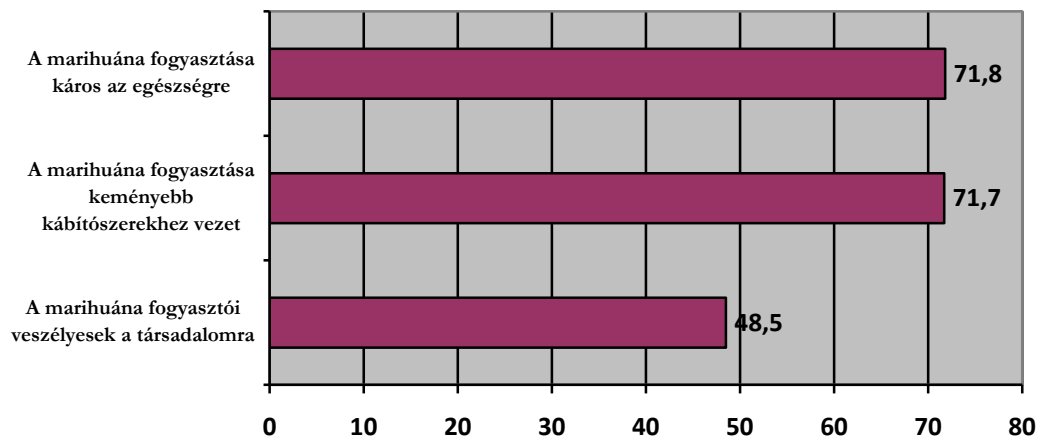
A marihuána-reform

¹ ELTE – ÁJK Kriminológia Doktori Program.

² Free Alicia Castilla: *Uruguay on the road to legalize cannabis*. <http://www.encod.org/info/FREE-ALICIA-CASTILLA-URUGUAY-ON.html> (letöltés időpontja: 2017.12.30.).

Az Alicia Castilla esete köré szerveződő tüntetéseken megfogalmazott célok szerencsés módon egybecsengtek a 2010-ben hivatalba lépett José Mujica közbiztonság javítását célzó programjával. Az elnök 15 pontba foglalt tervében a szervezett bűnözés elleni fellépés, valamint a társadalom egészségének óvása érdekében szerepelt a marihuána termesztésének, forgalmazásának és fogyasztásának részletes szabályozása.

A kormányzati szándék fontosságát mi sem mutatja jobban, mint a tény, hogy a tüntetéseket övező közhangulat, illetve az 1974 óta fennálló szabályozás ellenére is egy 2012-es közvélemény-kutatás úgy találta, a lakosság kétharmada ellenzi a marihuána termesztésének és forgalmazásának legalizálását.³ A társadalomnak a kábítószer-fogyasztókról és fogyasztásról alkotott képe a reformok ellenére is negatív maradt, és elterjedt volt a vélekedés miszerint a további liberalizálás csak ronthat a helyzeten.⁴ Jelentősen befolyásolja ezt a képet a kábítószerrel szorosan összekapcsolt szervezett bűnözés, és különösképp a kartellekhez kötődő erőszakos bűnözés.

1. ábra: „Mennyire ért egyet a következő állításokkal?”⁵

Az országos kampány utáni közvélemény-kutatások adatait vizsgálva egyértelmű, hogy nem sikerült jelentős változást elérni az állampolgárok hozzáállásában: 2013 júniusában több mint hatvan százalékuk továbbra is a liberalizálás ellen foglalt állást.⁶ Azonban a törvényhozásban szerzett többségét kihasználva Jose Mujica keresztülvitte a marihuána forgalmazásának legalizálásával kapcsolatos elképzelését, és így Uruguay, a 19,172-es

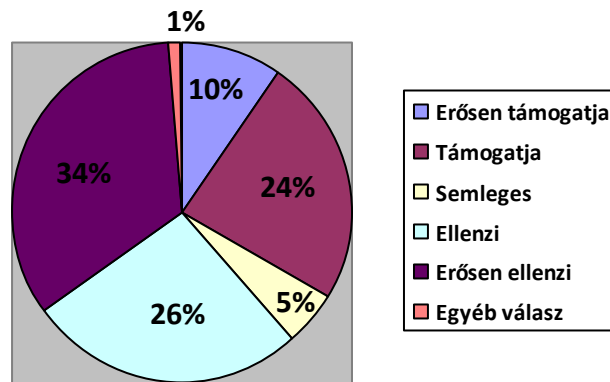
³Moreno R. P.: *Cannabis in Uruguay – A case study of the regulated cannabis market in Uruguay.* <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:1069404/FULLTEXT01.pdf> (letöltés időpontja: 2018.01.03.).

⁴Boidi M. F. et. al.: *Marijuana legalisation in Uruguay and beyond – Executive Summary.* [https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/Marijuana%20Legalization%20in%20Uruguay%20and%20Beyond%20report_v3%20\(2\).pdf](https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/Marijuana%20Legalization%20in%20Uruguay%20and%20Beyond%20report_v3%20(2).pdf) (letöltés időpontja: 2017.12.29.).

⁵ Boidi M. F. et. al.: *Cannabis legal en Uruguay. Estado de situación y perspectivas.* http://lamri.fiu.edu/lamri-events-and-videos/2016/new-lamri-reports-on-uruguay-growing-resistance-to-cannabis-regulation/presentacion-lamri-montevideo-agosto16_final.pdf (letöltés időpontja: 2017.12.29.)

⁶Congressional Research Service: *Uruguay: In Brief*, 2016. https://www.everycrsreport.com/files/20161031_R44672_4f3d9f0881f90c1374e18a0a764cd14bae08fd41.pdf (letöltés időpontja: 2017.12.27.).

törvény elfogadásával tökéletes példájává vált a „felülről kezdeményezett” kábítószer reformnak.⁷

2. ábra: „Mennyire támogatja a nemrég bevezetett, marihuána terjesztését szabályozó rendszert?”⁸

A 19,172-es törvény

Jose Mujica 2013. december 23. napján írta alá a törvényt, mely 2014. május 6-án, a részletes szabályozást kialakító elnöki rendelettel együtt lépett hatályba.

A törvény első pontjában lefekteti a legalizálást megalapozó alapelvét, a következőképpen: „Kijelentjük, hogy a lakosság egészségi állapotának védelme, javítása és támogatása olyan kormányzati politikákon keresztül, melyek célja a kannabisz használattal kapcsolatos kockázatok és ártalmak csökkentése, továbbá a használattal összefüggésbe hozható következményekkel és káros hatásokkal kapcsolatos oktatás és megelőzés, valamint a problémás kábítószer használók kezelése, rehabilitációja és társadalomba reintegrálása a közérdeket szolgálja.”⁹

Második pontjában pedig meghatározza azokat a cselekményeket, melyeket a kormány a törvényen keresztül szabályozni kíván: „az Állam átveszi a kannabisz, annak származékai, és a kender behozatalával, kivitelével, ültetésével, termesztésével, betakarításával, előállításával, megszerzésével, tárolásával, forgalmazásával és elosztásával kapcsolatos cselekmények szabályozását és felügyeletét.”¹⁰

Az új szabályozási rendszerben a 18. életévüket betöltött uruguayi lakosok három legális úton juthatnak hozzá marihuánához. Személyes használatra, illetve a családtagok közötti megosztást megengedve, a növények regisztrálása után, maximum hat tő marihuána nevelhető a felhasználó otthonában, melyek éves termése nem haladhatja meg a 480

⁷A marihuána forgalmazásának legalizálásával és a fogyasztókkal kapcsolatos közhangulat 2014-re sem változott jelentősen – lásd: 1. ábra.

⁸ Boidi M. F. et. al.: *Cannabis legal en Uruguay*. Estado de situación y perspectivas, 2016.

⁹ A 19,172-es törvény, 2013.

¹⁰ Uo.

grammot. Lehetőség nyílt „Kannabisz Klubok” alakítására legalább 15, legfeljebb 45 taggal. Ezek a szervezetek maximum 99 tő marihuánát nevelhetnek, de az éves termésből az egyes tag csak 480 grammot vihet el személyes használatra.

A fennmaradó többletermék sorsáról mind az otthon, mind a Klubok által termesztett marihuána esetében a törvény által életre hívott, a kannabisz felügyeletéért és ellenőrzéséért felelős Instituto de Regulación y Control del Cannabis (IRCCA) elnevezésű szervezet dönt.

A harmadik lehetőség egyben a legtöbb problémát felvető is: a gyógyszerertári kiszolgáltatás. Az új szabályozással szemben ugyanis különösen jelentős ellenállás tapasztalható a gyógyszerészek részéről. 2016-ig az ország 1200 közösségi gyógyszerertárából mindössze ötvenet regisztráltak az IRCCA nyilvántartásában kannabisz árusítás céljából.¹¹ A szabályok értelmében az arra jogosult személyek havi legfeljebb 40 gramm mennyiségben vásárolhatnak kannabiszt a nyilvántartásba vett gyógyszerertárakban. Ezen gyógyszerertárakat az IRCCA-val szerződésben és annak folyamatos ellenőrzése alatt álló magánvállalkozások látják el marihuánával.

Az ellenzők számos érve közt az egyik leggyakrabban elhangzó a saját, illetve vásárlóik biztonságával kapcsolatos fenntartás. „*Nem látom, miért kellene bajba keverednem azokkal a csoportokkal, akik már marihuánát árulnak a környéken*” mondta Marcelo Trujillo, gyógyszerész, egy interjúban, és félelmeivel nincs egyedül. Bár konkrét fenyegetésről, vagy elkövetett bűncselekményről nincs hivatalos tudomás, általános a vélekedés, hogy a legalizált marihuána miatt egyik jelentős bevételi forrásuktól eleső kábítószer-terjesztők a gyógyszerertárak kirablásával próbálkoznak majd.¹²

Egy másik jelentős ellenérv szakmai, etikai alapokon áll: a gyógyszerészek jelentős része nem kíván olyan terméket árulni, mely függőséget okozhat, illetve utat nyithat keményebb kábítószeres fogyasztása felé. A gyógyszerészeket összefogó AQFU szóvivője a következőképp fogalmazta meg szervezetük álláspontját: „*A gyógyszerészek az emberek egészségének és jólétének javítására törekednek. Ezzel az alapelvvel a kábítószer-terjesztésben való részvétel teljesen összeegyeztethetetlen. Továbbá, a gyógyszerertári forgalmazás azért sem helyes, mivel a lakosságban azt hamis képet ébresztheti, hogy a fogyasztás semmilyen ártalommal sem jár.*”¹³

A kormány a jogszabály megalkotása során nem véletlenül választotta a gyógyszerertári forgalmazást a legális hozzáférés harmadik útjaként: döntésüket arra alapozták, hogy a gyógyszerertárak már rendelkeznek a szükséges infrastruktúrával és a nyilvántartás

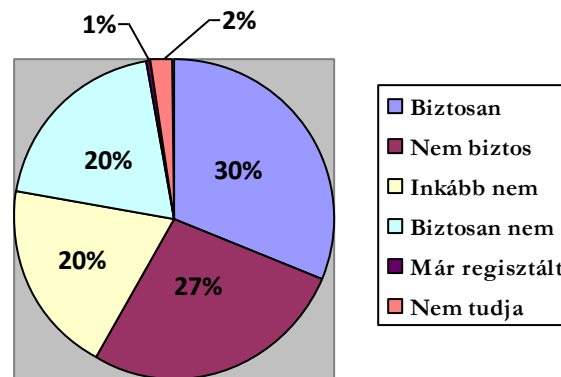
¹¹Haberkorn L.: *Marijuana can be sold at Uruguay pharmacies, but few want to.* <https://apnews.com/605778b7807f40968580e69ccacb3c63/marijuana-can-be-sold-uruguay-pharmacies-few-want> (letöltés időpontja: 2017.12.28.).

¹² Haberkorn L.: *A majority of pharmacists in Uruguay don't want to sell pot, here's why* <http://www.thecannabist.co/2016/07/06/uruguay-marijuana-pharmacies/57627/> (letöltés időpontja: 2017.12.28.).

¹³Lin-Nam W.: *Marijuana: the haze that threatens to cloud perceptions of pharmacy.* *International Pharmacy Journal* 2014/1. https://fip.org/files/IPJ_2014-06-12_-321.pdf (letöltés időpontja: 2018.01.02).

vezetéséhez szükséges számítógépes rendszerrel.¹⁴ Ezen felül, egy 2014-ben készült közvélemény-kutatás eredményei azt mutatták, hogy a regisztrálni tervező fogyasztók számára a legnépszerűbb hozzájutási módszernek a gyógyszerertári vásárlás tűnik.¹⁵ Azonban amint azt a tapasztalatok mutatják, az érintett személyek támogatásának hiányában a papíron jól mutató ötlet könnyedén zátonyra futott.

A szabályozás alapján az arra jogosult személyek a fenti három lehetőség, az otthoni termesztés, a Klubtagság, illetve a gyógyszerertári vásárlás közül egyet választhatnak, és az IRCCA megfelelő nyilvántartásába történő regisztráció után az engedélyezett módon legálisan juthatnak kannabiszhoz. Ezen regisztrációhoz kötöttség miatt számos kritika érte a törvényt a legalizálás mellett érvelők részéről is, akik szerint minden törvényi garancia ellenére sem biztosított az adatvédelem megfelelő szintje, és így a fogyasztók anonimitása. Egy 2014-es közvélemény-kutatás eredményei szerint a megkérdezett kannabisz fogyasztóknak csak egyharmada nyilatkozott úgy, hogy biztosan regisztrálna a nyilvántartásba, a legális hozzáférés érdekében.

3. ábra: „Tervezi-e, hogy regisztrál az IRCCA nyilvántartásában?”¹⁶

Az IRCCA

A 19,172-es törvény előírásai között szerepelt a Kannabiszt Szabályozó és Felügyelő Intézet létrehozása, melynek fő feladata a kannabisz ültetésének, termesztésének, betakarításának, előállításának, feldolgozásának, tárolásának, elosztásának és forgalmazásának szabályozása és engedélyezése, illetve a Nemzeti Drogtanács által megfogalmazott politikáknak megfelelően cselekvési tervek kidolgozása a problémás kannabisz fogyasztással kapcsolatos kockázatok és ártalmak csökkentésére. Az IRCCA önálló jogi személyként működik, és a Közegészségügyi Minisztériumon keresztül kapcsolódik a kormányhoz. Szervei az Igazgatótanács, az Igazgatóság és a Nemzeti Tanácsadó Testület.

¹⁴Andalo D.: *Uruguay pharmacist group opposes plan to sell marijuana in pharmacies.* <https://www.pharmaceutical-journal.com/news-and-analysis/uruguay-pharmacist-group-opposes-plan-to-sell-marijuana-in-pharmacies/20065509.article> (letöltés időpontja: 2017.12.28.).

¹⁵Boidi M. F. et. al.: *Marijuana legalisation in Uruguay and beyond – Executive Summary.*

¹⁶ Uo.

Az Igazgatótanács az IRCCA legfőbb szerve, tagjait „szakmai és erkölcsi alkalmasságuk”¹⁷ alapján nevezik ki. Tagja a Nemzeti Drog Titkárság képviselője, aki az Igazgatótanács vezetője és képviselője, a Földművelésügyi Halászati és Állattartási Minisztérium, a Fejlesztésügyi Minisztérium és az Egészségügyi Minisztérium által delegált tagokkal együtt. Az Igazgatótanács legfőbb feladata az IRCCA eljárási rendjének megállapítása, de emellett számos egyéb, munkáltatói és adminisztratív feladatkörrel rendelkezik.

Az Igazgatót az Igazgatótanács nevezi ki, feladatkörébe tartozik az Igazgatótanács által elfogadott határozatok, tervek és programok végrehajtása, valamint minden, amit az Igazgatótanács feladatkörébe delegál.

A Nemzeti Tanácsadó Testület kilenc tagból áll: Oktatási és Kulturális Minisztérium; Belügyminisztérium; Gazdasági és Pénzügyi Minisztérium; Ipari, Energetikai és Bányászati Minisztérium, valamint a Köztársasági Egyetem képviselőiből; a Polgármesterek Gyűlésének képviselőjéből; a Kannabisz Klubok képviselőjéből; az otthon termesztek szövetségének képviselőjéből, és a vásárlási engedéllyel rendelkezők képviselőjéből. A Nemzeti Tanácsadó Testület, a törvény rendelkezései szerint véleményezi az IRCCA hatáskörébe tartozó ügyeket, illetve tanácsokat ad az elfogadásra váró programokkal és tervekkel kapcsolatban.

Tiltások, előírások, szankciók

Az 19,172-es törvény a korábban ismertetett cselekmények legalizálásán, és az IRCCA létrehozásán túl számos tiltást és előírást is bevezetett a marihuánával kapcsolatban, valamint az IRCCA Igazgatótanácsának feladatkörébe rendelte a kiadott engedélyek megsértésnek szankcionálását.

Tilos a fogyasztás, illetve meggyújtott kannabisz termék birtoklása zárt légtérű közforgalmú intézményben, munkahelyeken, taxikban, mentőkben, iskolabuszokon és más tömegközlekedési eszközökön, illetve akár nyitott akár zárt légtérű olyan köz- és magánterületeken melyek egészségügyi vagy oktatási rendeltetéssel bírnak vagy sportlétesítmények.

Tilos továbbá a kannabisz és kannabisz termékek fogyasztása munkanapokon a munkahelyen vagy a munkavégzés során, és általában abban az időszakban, amikor a munkavállaló munkaadója rendelkezésére kell, hogy álljon, illetve tilos a korábbi fogyasztás miatti bódult állapotban történő munkavégzés.

Megtiltja a törvény a kannabisz termékeknek a média bármely formájának felhasználásával történő mindennemű közvetlen vagy közvetett reklámozását, promócióját vagy támogatását, és a kannabisz fogyasztását támogató versenyek vagy nyilvános rendezvények tartását.

A kannabisz legalizálásával kapcsolatban gyakran felmerülő félelemre adott választ a törvény azon pontja amely szerint - az ittas állapotban történő autóvezetéshez hasonlóan -

¹⁷ A 19,172-es törvény, 2013.

kannabisz fogyasztása miatti bódult állapotban történő autóvezetés esetén a vétkes sofőr minden jármű közúti vezetésétől eltiltásra kerül.

A prevenció érdekében írta elő a törvényhozó, hogy a Nemzeti Közoktatási Rendszer feladata kidolgozni a közegészség védelmét elősegítő és a problémás kannabisz használatot megelőző oktatási politikákat, a kockázatkezelés, az ártalomcsökkentés és a pszichoaktív anyagok problémás fogyasztása visszaszorításának szempontjai szerint. Ennek keretén belül pedig az oktatás minden szintjén a kötelező tananyag részévé válik a „Problémás droghasználat prevenciója” tárgy.

A prevención túl, a problémás fogyasztók megsegítésének céljából a reform keretein belül a tízezer lakosnál nagyobb lélekszámú városokban, a Nemzeti Drogtanács felügyelete alatt tanácsadói, orvosi, rehabilitációs és reintegráló szolgáltatások kerülnek bevezetésre.

A jogszabály értelmében az IRCCA Igazgatótanácsa felel az IRCCA által kiadott engedélyekkel kapcsolatos szabályok megsértése miatti büntetések kiszabásáért, függetlenül az esetleges büntetőjogi felelősségtől. Az engedélyekkel kapcsolatos szabályok megsértése a következő büntetéseket vonja magával:

- Figyelmeztetés
- 50 és 2000 UR¹⁸ közötti pénzbüntetés
- A szabálysértésben érintett termékek, tárgyak elkobzása
- Az érintett termékek megsemmisítése
- A szabálysértő felfüggesztése a vonatkozó nyilvántartásból
- Átmeneti vagy örökös eltiltás
- Az engedéllyel rendelkezők által közvetlenül, vagy harmadik személyen keresztül irányított létesítmény(ek) részbeli vagy teljes bezárása.

A szabályok megsértésének esetén a következőket kell figyelembe venni: a lakosság egészségének fenyegetettsége; az elkövető piaci helyzete és gazdasági ereje; a szabálysértéssel kapcsolatos kannabisz növények vagy termékek mennyisége; a szándékosság foka; a szerzett haszon mértéke; a visszaesés vagy súlyosbodás kockázata. Ezen faktorok alapján kell a cselekményt a könnyű, súlyos vagy nagyon súlyos kategóriák valamelyikébe sorolni, és a megállapított fokozat alapján a büntetést kiszabni, amennyiben lehetséges, a fokozatosság elvének megtartásával.

Összegzés

Uruguay törvényhozása a 2013-as reformokkal, tanulva a korábbi szabályozás hibáiból, határozott lépést tett, és egy átfogó, részletesen kidolgozott rendszert alkotott a marihuána fogyasztásának legalizálására. A törvény azonban mindeddig nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Egyértelműnek tűnik, hogy egy ilyen jelentős

¹⁸„unidades reajustables”: speciális egység, melynek értékét az országos átlagfizetés alapján határozzák meg.

közérdeklődéssel övezett kérdésben, a társadalom széleskörű támogatása nélkül, a XVIII-XIX. sz. felvilágosult-abszolútizmusát idéző „felülről erőltetett” reform nem tud gyors sikerre vezetni.

INTERJÚ

Hancz Patrik:

“Nem vagyok annak híve, hogy kivették az ülnököket” - interjú dr. Farkas Ákossal

2018-ban hatályba lép az új büntető eljárásjogi kódex. A változásokról, kodifikációs folyamatról és még sok más kérdésről a miskolci jogi kar dékánját, Dr. Farkas Ákos egyetemi tanárt kérdeztük.

Indokolt volt a magyar büntetőeljárás újraszabályozása?

A kodifikáció elején voltak olyan hangok, amelyek sürgősen tekintették az újraszabályozást, de az az igazság, hogy egy törvény nem csak attól törvény, hogy logikus, és az adott jogterület minden problémáját lefedi, hanem attól is, hogy közmegegyezésnek örvend, vagyis, hogy a jogalkalmazók hogyan fogadják. Az 1998. évi XIX. törvény előkészítésével, hatálybalépésével kapcsolatos rendelkezések, illetve az azt követő módosítások antipatikussá tették a kódexet, de nem működésképtelenné. Mindegyik politikai kurzus meg akarja mutatni azt, hogy az én törvényem a jobb. A jelenlegi kodifikációs folyamat kiindulópontja is az volt, hogy mindent szerepeltetni kell a büntetőeljárás törvényben, amit a jogtudomány globálisan produkált, és amit a magyar igazságszolgáltatás fel tud mutatni. A törvény ugyanakkor abból a szempontból nem új, hogy őrzi a hagyományos szerkezetet, abban a tekintetben viszont igen, hogy rendszerezettebb és új jogintézményeket próbál meghonosítani. A cél nem csak az volt, hogy új és modern eszmékre épüljön az új törvény, hanem az egyszerűsítés és a gyorsítás is. Ebben tudott is bizonyos eredményeket produkálni, de meglepetéseket nem. A külön

eljárások hagyományosan az a fejezet, ahol az egyszerűsítés és a gyorsítás fontosabb szerepet kap. Megváltoztatták a bíróság elé állítás szabályait, hála az égnek! Korábban az volt, hogy a terhelt kihallgatásától számított 30 nap alatt el kell döntenie az ügyet. Gondoljunk bele, hogy ma elkövetek egy bűncselekményt és elrendelik a bíróság elé állítást, akkor 30 napon belül pontot kell tenni az ügy végére. Vagy azt mondom, hogy már három éve folyik ismeretlen tettséggel szemben a büntetőeljárás, végre van gyanúsított, és az első kihallgatás után kezd az óra ketyegni. Eltelik már 36 hónap, és a 37. hónap végére tesznek pontot az ügyre. Azért ez nem ugyanaz.

Egyáltalán mekkora változásra kell számítani 2018. július 1-jétől, amikor is hatályba lép az új szabályozás?

Vannak olyan rendelkezések, amelyek szinte soha nem változnak. Sohasem változik például az eljárásnak az a fajta szerkezete, hogy felcserélnék az ügyészi szakaszt a nyomozással, vagy a bírósági szakasz után következne a vádemelés szakasza. Van tehát egy statikus és van egy dinamikus része a kódexnek. Dinamikus rész esetében beszélhetünk a nyomozásról vagy éppen a bírósági eljárásról, amelyek tekintetében semmiféle változás nincs, és sokszor hosszú-hosszú évtizedek, vagy esetleg egy másfél évszázad alatt – ha a modern büntetőeljárásokról beszélünk -, az is kirajzolódik, hogy ezt a szerkezetet milyen rendelkezésekkel milyen elemekkel töltik fel. Amikor egy büntetőeljárásról szóló törvényt készítenek elő, felmerül, hogy milyen alapelveket tegyünk bele. Ahányszor módosítják a törvényt, az ember azt érzékeli, hogy ezekben is változás következik be, mert megváltoznak az ezzel kapcsolatos rendszertani elvek is. Most például az új büntetőeljárásról szóló törvényben ott vannak a bizonyításra vonatkozó alapvetések. Az 1973. évi I. törvény alapelvei között ott volt a szabad bizonyítás elve, az 1998. évi törvény viszont azt mondja, hogy ez az eljárás csak egy meghatározott részére vonatkozik, ezért csak a bizonyításnál szerepeltetjük, nem pedig az alapvetési rendelkezések között. Tehát akkor, amikor alapelvekről beszélünk, fontos az ezzel kapcsolatos álláspont: egy alapelv vagy az egész eljárást áthatja, vagy csak egy meghatározott részére vonatkozik. De van egy másik álláspont is, amikor azt mondják, hogy – és ez az én álláspontom szerint is helyes – a bizonyítás a legfontosabb része a büntetőeljárásnak, mert bizonyítás nélkül senkinek a büntetőjogi felelősségét nem lehet megállapítani. Ezért ez a központja a büntetőeljárásnak, így az erre vonatkozó elveket, például a szabad bizonyítás elvét a törvény elejére tenni nem bűn, hanem nagyon fontos dolog, mert a büntetőeljárás legfontosabb részét ez fogja áthatni.

Nagy kérdés, hogy az olyan jogintézmények, mint a kényszerintézkedések vagy például a tárgyalás milyen rendszerben jelennek meg: elszórva a büntetőeljárásban vagy pedig csoportba szedve. Nagyon üdvözlendő például, hogy a terhelt jogait nagyon szépen csoportba szedve tartalmazza az új kódex. Vagy, hogy a szereplők és a bizonyítási eszközök közé is új elemeket vesz fel. Korábban Magyarországon nem volt például a poligráf a bizonyítási eszközök között. Csehországban vagy Lengyelországban viszont bizonyítási eszköz volt. Akkor azt mondták, sok a bizonytalanság a poligráf használatánál, nem lehet biztosan számítani rá, a büntetőjogi felelősség megállapítása tekintetében. Most mégis úgy döntöttek, hogy kell.

Az Ön véleménye szerint mi az új Be. érdekessége, esetleg van-e benne bármiféle ellentmondás?

Számos olyan esetleges elem is van a büntetőeljárás törvényben, aminek a szerepét megváltoztatták. Aminek eddig kisebb jelentőséget tulajdonítottak, az most főszerepet játszik, és fordítva. A jelenleg hatályos törvény kodifikációjánál a vádalku egy fontos kérdés volt. Akkor azt mondták, hogy segít az eljárás egyszerűbbé tételében, de ugye most kiderül, hogy a megállapodást már megállapodásnak nevezik a nyomozás során is. Továbbá kérdés az is, hogy mikor azt mondjuk, hogy a polgári jogban van az egyezség, a jogelismerés, vagy a jogról való lemondás, vagy maradjunk az egyezségnél? Akkor ez most a büntetőjogba is beszivárog és már a nevéen is nevezzük, hogy ez egy egyezség, ahol a nyomozóhatósággal én megegyezek? Angolszász jogban ez nem kérdéses, mert ott az egész büntetőjog polgári jogi gyökerekkel rendelkezik. Nálunk viszont nem, és nem tudom hogyan fogják ezt egészet elfogadni.

Az elmúlt majdnem 20 évnek a tapasztalatszerzése a tárgyalásról való lemondásnak a jogintézményéről szólt, most arról, hogy alkalmazzák-e vagy sem. Ez az amerikai vádalku magyar változata, és nem szeretik. Most azt mondjuk, hogy egyezkedünk a büntetőeljárásban, ezt sem nagyon szeretjük. Azonban úgy látszik, hogy a jogalkotónak vannak fix ideái olyan alapon, ez kell, mivel máshol is ezt csinálják, máshol egyszerűsíti és rövidíti az eljárást. Például Németországban és Spanyolországban. Spanyolországban ismert egy olyan jogintézmény, amelyet a tárgyalás előkészítése során alkalmaznak. Ennek a lényege, hogy ha a váddal egyetért a vádlott, nem kifogásolja azt, rögtön az ítélethozatal szakaszába kerül az ügy. Itt a tárgyaláselőkészítése során ugyanez a bűnösség elismerése. Vannak intézmények, amelyekről, ha megkérdezzük a jogalkotót, lehet nem is tudja honnan jött, de véleménye szerint ez szimpatikus, vegyünk egy mély lélegzetet és próbáljuk meg mi is.

Igaz, talán korai még, de nosztalgiázzunk egy keveset a hatályos Be-ről. Ha visszagondol a törvény kodifikációjára, mi volt az az esemény vagy történet, ami leginkább megmaradt az Ön emlékezetében?

Sokszor a büntető igazságszolgáltatási szervezetrendszerben dolgozók is megpróbálnak hatni a kodifikációra, tehát ebből is látszik, hogy nagyon sok rétege van. Kevesen tudják már, mert az idő elmosza ezeket, de a '90-es években kezdődött a jelenleg hatályos törvény kodifikációja, mely az 1998. évi XIX. törvénnyel fejeződött be. Akkor az Igazságügyi Minisztérium kodifikációért felelős helyettes államtitkára egy felmérést készített a bírák között, amely annak idején több mint 100 oldalas stencilezett belső kiadványként jelent meg. A felmérés arról szólt, hogy hogyan képzelel el a magyar bírói kar a büntetőeljárást. A bírók szabadulni akartak a sok tehertől, de tudni kell, hogy akkor még nem terheltek le ennyire a bírókat, akkor még nem zajlott le a Balsai István-féle igazságszolgáltatási reform. Igazából úgy tűnt, hogy a bírák szabadulni szeretnének a sok feleslegesnek tartott munkától, ők csak ítélni szeretnének. Magyarul mondva, azt a sok adminisztratív terhet levenni a maguk válláról. Megjelent előttük az angolszász igazságszolgáltatás: „a bíró tekintélyes talárban ül a helyén, az ügyiratot sem kell elolvasnia, mert van egy feljegyzése erről, na, én ilyen szeretnék lenni” címmel. Nem volt teljesen világos, hogy ezt a szerepet akarták-e, vagy, hogy csökkenjen a teher, és háruljon több a felekre, nevezetesen a védőre, illetőleg az ügyészre. Ezért aztán a

kodifikációt elindító kormányhatározatban meg is jelent, hogy angolszász típusú elemekkel kell bővíteni a magyar büntető igazságszolgáltatást és büntetőeljárását.

Mennyiben ért célt a reform?

Tipikusan olyan állapotról álmodtak, ahol a bíró a pártatlan és független habitusát tudja a bírósági eljárásban alkalmazni, viszont később kiderült, hogy ez önmagában kevés. A bírósági szervezetnek is el kell ezt fogadni, mivel a szervezet mindig erősebb, mint a benne dolgozó egyén. Ezt követően, a jelenleg hatályos büntetőeljárásról szóló törvényt már a kodifikációs folyamatban megszüadítették ezektől a pozitív kezdeményezésektől, vagyis az volt a cél, hogy a bíró legyen újra autoriter, ne adjon ki bármit a kezéből, és ő legyen bizonyításnak az ura. Nem is olyan nagy baj, hogy nem aktivizálódik az ügyész meg a védő. Hagytak egy kis koncot, nevezetesen a tanúk felek (ügyész, védő) általi kihallgatását, de sohasem éltek a felek ezzel a lehetőséggel, vagyis azzal, hogy az ügyész és a védő közösen hallgassák ki a tanúkat, tegyenek fel kérdéseket. Aztán demokratikus fejlődés indult meg, de azért azt tisztán kell látni, hogy a demokráciában is léteznek antidemokratikus vagy legalábbis nem demokratikus szervezetek. Ha az államelmélet vagy az államtudomány szempontjából is vizsgálódunk, akkor itt vannak az erőszakos szervezetek. Egy büntetésvégrehajtás nem lehet demokratikus szervezet, egy rendőrség sem az, ahogy egy honvédség sem demokratikus szervezet. A nem-demokratikus szervezetek jelentékeny befolyással rendelkeznek. A központi szervben egy a vélemény, egy a hang, és a megyei rendőrfőkapitány nem beszél vissza a feljebbvalójának.

Németországban a II. világháborút követően lezajlódhatott az a folyamat, hogy a rendőrséget alapvetően az ügyészek a segítőjévé tették. Nálunk is volt egy ilyen koncepció a szocialista diktatúra idején, aminek a belügy fontos szereplője volt, és ehhez tartozott a rendőrség. Elkezdtek moderálni azt, hogy a rendőrség az ügyész irányítása alatt végezze a nyomozást. Az ügyészség erre azt mondta, hogy majd, ha kapnak pénzügyi támogatást és biztosítják az egyéb szükséges feltételek, akkor igen. A rendőrség ugyanúgy beállt az ügyész mögé, hogy „Nem vagytok velünk elégedettek állampolgárok? Mi eddig jól dolgoztunk! Nem akarjuk igába hajtani a fejünket.” Így is lett, a nyomozóhatóság megtartotta az önállóságát. Az ügyész bár megkapta azt a jogot, hogy nyomoztasson a nyomozóhatósággal, de erről a jogáról szépen fokozatosan lemondott, és most ott tartunk, hogy az ügyész csak azokban az ügyekben jár el, ami a kizárólagos hatáskörébe tartozik. Ez egy szép folyamat, ami azt mutatja, hogy hogyan képesek a régi szerepüket újra felvenni ezek a hatóságok.

Az új Be. egyik jelentős módosítása a hatályos szabályozáshoz képest, hogy az ülnökök részvétele az ítékezésben csak szűk körben fog megmaradni. Mit gondol, milyen pozitív, illetve negatív következményei lehetnek ennek?

Nagyon érdekes, hogy mit adtunk ki a kezünkbe, mi az, amit nem vitatunk szakmai szempontból. Az új törvényben például abszolút nem vitatta a jogértő közönség az ülnök szerepét. A fiatalokat kivéve a büntetőeljárásból eltűntek az ülnökök. Hozzá kell tenni, hogy 10-20-30 évenként minden országban fellángol ez a vita. Én a '90-es években ösztöndíjjal kint voltam Németországban, és azt lehetett látni, hogy Japántól kezdve Németországig bezárólag, jogirodalmi viták zajlanak arról, hogy kell-e nekünk ülnök

vagy sem. Amikor pedig nem tudtak dönteni, akkor maradtak az ülnökök. Azt mondják, hogy foglalkozni kell velük, partnerként kell kezelni és oktatni kell őket, én ezt a feladatot mindig vállaltam. Tudok egy törvényszéki bírót, aki nagyon jól és alkotó módon tudott együtt dolgozni az ülnökökkel az ítélethozatal során. Magyarországon hallott valaki ilyen vitáról? Csak arról, hogy nekünk nem kellene nyugdíjas bácsikák, nénikék, akik legfeljebb elbóbiskolnak a bíró mellett, a tárgyaláson érdemi szerepünk nincsen, és így egy tollvonással kihúzták őket a büntetőeljárás törvényből. Tehát vannak olyan kérdések, amiket mondjuk, kicsit autokratikus módon, át nem gondolva tettek be vagy vettek ki.

Tehát nekünk is érdemes lenne róla vitázni?

Nagyon érdemes lenne! Utoljára Kulcsár Kálmán, az MTA Szociológiai Intézetének volt igazgatója, az 1980-as évek végén a Németh Kormány igazságügyi minisztere, jeles szociológus volt az első és utolsó, aki felkarolta ezt a témát. Annak idején volt egy szociológiai kiskönyvtár sorozat, és abba az ülnökökről a '70-es évek tanulsága alapján egy nagyon tartalmas tanulmányt írt, de azóta semmi. Azóta legfeljebb lenézik és lebecsülik az ülnököket. Ez a fő hang, és ezt kihasználva kodifikátorok azt mondták, hogy döntöttem, és az ülnököket egy tollvonással kiveszem innen. Holott nem biztos, hogy fölöslegesek, tehát nem véletlen az sem, hogy az angolszász igazságszolgáltatásból nem tudják kitúrni az esküdtszéket, még akkor sem, ha tudjuk, hogy megállapodás, vádalku révén jön létre a bírósági döntéseknek a 95-96%-a. Lehet erre azt mondani, hogy a döntések azt mutatják, hogy az esküdtszékre nincsen szükség, töröljük el. Vagy ugyanúgy a jogi hagyományok része a vizsgálóbíró Franciaországban, akinek a szerepe igazából már csak a nagyon kiemelt ügyekre korlátozódik: terrorcselekmények, emberölések. A többi az ügyész kezében van. Egyetlen egy francia jogtudós, aki véleményt nyilvánítana ebben, nem mondaná azt, hogy nem kell nekünk. Azt mondják, hogy a vizsgálóbíró 1808-tól a büntetőeljárás része, mi választottuk szét a nyomozás és a vizsgálat szakaszát az inkvizitórius eljárásban, miért szüntetnénk meg? Ausztriában 2008-ban, Németországban a '70-es években, majd 1989-ben Olaszországban is megszüntették az intézményt, Franciaországban viszont nem szüntetik meg. Tehát látszik, hogy vannak olyan dolgok, amik hozzátartoznak a jogi hagyományokhoz.

Mi volt az esküdtek, ülnökök bevonásának eredeti célja, jelentősége?

Az esküdtszék a francia forradalom eredményeként az ember és polgár szabadságának a biztosítékai közé emelkedett a kontinentális Európában, a nyilatkozatban is ott van. Az 1848-as március 15-i Forradalomban született tizenkét pont is tartalmazza, miért? Azért, mert annak idején, az intézmény szülőhazájában, Angliában, az önkényes döntések ellen ellensúlyokként jelentek meg egy feudális államban a titkos királyi bíróságok mellett olyan esetekben, amikor az adott személy ügyét a nyilvánosság elé vitték, és nem pedig egy titkos bíróság elé. Azt, hogy az esküdtszék ezt a szerepet felvállalta, nagyon szimpatikussá tette azok előtt, aki azt vallották, hogy a hatalommal időnként szembe kell szegülni, időnként a hatalom kívánságainak ellent kell mondani, így mondhatnánk az is, hogy az esküdtszék a hatalom elleni polgári elégedetlenség képeként jelenik meg. Ezért volt népszerű és ezért népszerű ma is. Ahol a diktatúrákat megszüntetik, ott nagyon sok helyen megszületik az esküdtszék. Spanyolországban Franco után, a Szovjetunió széthullása után Oroszországban. Lehet, hogy ma kirakat az egész, de azt akarták ezzel

mutatni, hogy mi hallgatunk az emberek véleményére és hajlunk arra, hogy a büntetőeljárás demokratikus intézmény legyen. Itt nem biztos, hogy jó, ha csak és kizárólag a professzionális bíró kezébe tesszük le az igazságszolgáltatás működtetését és a büntetőjogi felelősségről való döntésnek a meghozatalát. Meglátjuk, hogy ez milyen lesz, én nem vagyok annak híve, hogy kivették az ülnököket.

Hosszú részletes, vagy rövid letisztázott törvény lehet eredményesebb? Melyik kategóriába tartozik az új Be.?

A büntetőeljárás törvénynek vannak komoly előnyei, de vannak gyenge pontjai is. Az például, hogy milyen terjedelművé nőtte ki magát, nem mindig abból adódik, hogy frissebb lenne: az új szöveg 879 szakasz, tehát pár százal több, mint a jelenleg hatályos törvény. Azt is gondolhatnánk, hogy bonyolultabbá válik a büntetőeljárás, hiszen minél több jogintézményt írok bele a kódexbe, annál inkább azt fogjuk tapasztalni, hogy egyre több rendelkezést kell fejben tartani, vagy éppen fellapozni, amikor ítélezem, vagy nyomozás során dolgozom. De itt nem erről van szó. Úgy veszem észre, hogy nagyon sok rendelkezést alaposabban áttekintenek, jobban rendszereznek, és ez egy nagyon jó dolog. Azonban valamikor bonyolultabbá teszik ezt az egész eljárást, vagy inkább csak „álbonyolulttá”, mint például nyomozás és a vizsgálat kettéválasztásánál. Korábban volt a nyomozás és az ügyészi szakasz, amit most vizsgálatnak neveznek, de gyakorlatilag ugyanazokat a döntéseket hozzák meg, csak most már más kifejezésekkel: a vádemelés elhalasztását most feltételes felfüggesztésnek nevezik. De ha az ember végig veszi, akkor látja, hogy ugyanazok a döntések szerepelnek a vizsgálatnál, mint korábban, ez tehát felemásra sikeredett. A nyomozást a büntetőeljárás osztály végzi, a vizsgálati osztály pedig a vizsgálatot, ami tulajdonképpen a bizonyítékok összegyűjtése és vádra alkalmassá tétele. A büntetőeljárásnál elkapják a bűnözőt, felkutatják azokat a személyeket, akik a bűncselekménnyel kapcsolatba hozhatók. A vizsgálatnak pedig az a feladata, hogy így, a már ismert személyeket kihallgatja, szabályosan beszerzi a bizonyítékokat, aktát csinálnak és összefűznek. Felemás módon ez most is megvolt persze, mikor azt mondták, hogy a vizsgálati és a felderítési osztályt összevonom, és mindenki majd a képességei szerint fogja csinálni a felderítést és a vizsgálatot, majd elválnak a jó és a rossz. Aztán rájöttek újra arra, hogy ezt külön kell választani.

Mit gondol az előkészítő eljárásról, mi indokolta ennek szabályozását?

Nem volt számomra világos, mi is ennek az egésznek a jelentősége. Az előkészítő eljárás lényege alapvetően annak eldöntése, hogy van-e gyanú, vagy nincsen. Ez fontos dolog, mert még mindig nem tudjuk, hogy mi az a gyanú, hogy hol húzódik a határa, nincsen jogi definíciója. Meglesz az ára, hogy előkészítő eljárást kell a nyomozóhatóságnak lefolytatni, mivel a jogalkalmazók nem szeretik. Az 1973. évi I. törvény, amikor arról rendelkezett, hogy a büntetőeljárás mi alapján indul meg, akkor majdnem ugyanazok rendelkezések voltak: feljelentés, hivatalos tudomásszerzés, kívánat, bejelentés. Az utóbbi, amikor valaki egy gyanús eseményt jelentett a nyomozóhatóságnak. A büntetőeljárásban ott volt a bejelentés, most viszont nincs ott, hogy a büntetőeljárás alapja lehet. Vagy feljelentés lesz belőle, vagy hivatalos tudomásszerzés, de addig egy nem definiált jogi fogalom, vagy pontosabban nem is jogi fogalom. Az utóbbi néhány évben fedezték fel, hogy a bejelentés intézménye kiváló lehetőség a büntetőjogi statisztika csökkentésére, és annak leginkább használt eszköze lett. Ugyanis, ha elmege valaki a

rendőrségre, hogy engem a piacon megloptak, az ügyeletes, vagy esetleg már rögtön az a személy, aki az ügyfelekkel foglalkozik, le fogja beszélni arról, hogy feljelentést tegyen, azzal az indokkal, hogy esetleg kiesett, vagy majd valaki megtalálja, tessék csak hazamenni nyugodtan, majd, ha két nap múlva sem lesz semmi hír, akkor jöjjön vissza. De valamit kell csinálni, nemde? Akkor azt írja, hogy bejelentés, ugyanis a bejelentésre nem vonatkoznak a büntetőeljárás megindítására vonatkozó szabályok, a határidők. Mi lesz ennek az eredménye? Sohasem lesz eredménye. Magyarul mondva, az íróasztalban rohasztják az ügyet a végtelenségig, és nem szerepel a statisztikában. Nagyon sok ilyen eset van, a legdurvább bűncselekményeknél is. Ha például egy szexuális bűncselekményt követnek el, és az illető úgy dönt, hogy feljelentést kíván tenni, vagy magánindítványt terjeszt elő, lebeszélnek erről. Tegyen bejelentést és utána gondolja át, hogy a sok megalázó élményen keresztül szeretne-e menni.

Ott van mellette a család, vagy keressen egy pszichológust. Ezt esetleg úgy kezelik majd, mint egy bejelentést és nem, mint egy magánindítványt. Addig várnak, amíg a döntés meg nem születik, és gyakran „elfelejtik”, mert a bejelentés, mint egy varázsvessző eltünteti a statisztikából a cselekményeket. Most azt mondják, hogyha valaki bemegy, és azt mondja, hogy feljelentést kívánok tenni, a nyomozhatóságnak előkészítő eljárást kell lefolytatnia arról, hogy van-e elég bizonyíték. Ha nem viszek magammal képet, videót, hangfelvételt, és még ki tudja mit, de azt mondom, nyomós okok szólnak amellett, hogy bűncselekmény történt, nekik alapvetően előkészítő eljárást kell lefolytatni. Hogyha ezt bejelentésnek kezeljük, akkor hiába a szép rendelkezés, hogy a bűncselekmény gyanúját ki kell vizsgálni, és után dönteni kell arról, hogy elrendelik-e a nyomozást, vagy pedig a feljelentést elutasítják. Mindenesetre érdeklődéssel várom, hogy ezen a területen hogyan és miként fognak eljárni.

Mi az a rendelkezés, ami leginkább felkeltette a figyelmét, elősorban azért, mert nem volt egyértelmű mit is szeretett volna vele a jogalkotó?

Vannak elhamarkodott elemek az új törvényben. Lehet, hogy nem olvastam figyelmesen végig, de például a Kúriát másodfokú bíróságnak nevezi. Tehát felsorolja a törvény, hogy mi az első- és másodfokú bíróság, és máig sem értem, hogy miért nevezi a Kúriát a törvény másodfokúnak? „Másodfokon jár a el a Kúria az ítéltábla hatáskörébe tartozó...” Az ítéltábla elsőfokú bíróság? Elsőfokú a járásbíróság és törvényszék. Feltételezem, hogy ha másodfok a Kúria, akkor elsőfok az ítéltábla. Vannak tehát olyan kis apróságok, amik nagyon lényegesek.

Néha azt sem értem, hogy miért használ a büntetőeljárás törvény eltérő kifejezéseket. A tárgyalás mellőzését elrendelő végzést büntetővégzésnek nevezi. Annak idején a magyar büntetőeljárásba a német eljárásból került át, aminek fordítása büntetőparancs. Ezt így is használta az 1896. évi XXXIII. törvény, azután amikor jött a 60-as években a tárgyalás mellőzése, és maradt a mai napig a hatályos törvényben. A büntetőparancs szerethetőbb lett volna, hiszen akkor legalább magyar hagyománya van az elnevezésnek. Ezt a törvényt is a gyakorlat fogja kimunkálni.

A jelenleg hatályos törvényt annak idején az 1994-1998 között a szocialista kormányzás alatt készítették elő. Az első Fideszes kormányzat már eleve nem szimpatizált ezzel a

törvénnyel és egy olyan kompromisszum jött létre, amit már akkor kevesen vállaltak. A jelenleg hatályos törvény rendelkezéseit átemelték az 1973-as törvény rendelkezései közé, és azután módosították az új törvényt. Az ember már igazából nem tudta mi az új, mi a régi, tehát a hatályos törvény születése eleve zavaros volt.

Ha összefoglalnánk az új Be-t egy szóban, akkor talán ez lenne: gyorsítás. Ez önmagában mindenképpen fontos, mivel az ügyek olykor indokolatlanul elhúzódnak, de miért éppen a perbeszédtek egyszerűsítésével szeretnék ezt elérni? A módosítás alapján a perbeszédet be lehet nyújtani írásban, a szóbeli előadáson pedig csak a lényegét kell ismertetni. Mi lesz az ügyvédi retorikával?

Nézzük ezt most a másik oldalról! Hogyan kezeli a bíróság a védőbeszédet ma, amikor csak retorikai, szóbeli alapon folyik? En úgy gondolom, hogy a retorikai teljesítmény kétirányú. Szól annak, akit védünk, és szól a bíróságnak. Ha kellően teátrális vagyok és határozott, hatásos, erős kifejezéseket használok, az általában nem a bíróságot fogja meghatni, hanem akit védek. A bíróság akkor, amikor figyeli a védőbeszédet, konklúzióként nem azt fogja jegyzőkönyvbe venni, ami teljes terjedelmében a lényegét képezi a védőbeszédnek, hanem a védő által kért felmentést, enyhe büntetést, és esetleg még, hogy az ítélet, amíg még nincs készen, milyen módon és milyen érvek mentén kell, hogy szóljon.

Ha olvasott már tárgyalási jegyzőkönyveket, láthatja, hogy a védőbeszéd – és ez a vádbeszédre is igaz – a jegyzőkönyvben csak vázlatosan van jelen. Ha én ezt leadom, ugyanúgy retorikailag lehetek tökéletes, de én azt akarom ezzel, hogy a bíróság előtt feketén-fehéren ott legyen, ami a védőbeszédben 10-20 oldalon szerepel. Ha ugyanis nem szerepel ott, akkor nem tudok hitelesen a fellebbezésben sem hivatkozni arra, hogy ezt a védőbeszédemben elmondtam. Így nagyobb esélye van annak is, hogy akár a bíróság, akár a másodfokú bíróság hivatkozzon rá. Aktív védőként ezzel én is találkoztam már a hosszú évek során, ezért úgy járok el, hogy először megírom a védőbeszédemet, megtanulom, fejből vagy jegyzetek alapján elmondom, majd összetűzve odaadom a jegyzőkönyv-vezetőnek. Így mindennek eleget tettem: az ügyfelemnek is, aki érezte, hogy szenvedélyesen kiálltam az érdekei mellett és a bíróságnak is, aki fel tudja használni az érvelésemet.

Korábban említette, hogy a hatályos büntetőeljárás törvény megszületésekor volt egyeztetés a bírakkal. Hogy alakult ez a jelenlegi kodifikáció során?

A kodifikáció boszorkánykonyhájába léptünk be. Amikor a folyamat megkezdődött, akkor még Navracsics Tibor miniszter úr felelt a területért, ő volt az, aki egy kodifikációs bizottságot állított fel, ami az OBH, a Kúria, a Legfőbb Ügyészség, az ügyvédi kamara és az elmélet képviselőiből állt. Az asztalnál Erdei Árpád professzor vezette a kodifikációs üléseket, amik gyakorlatilag addig terjedtek, amíg a kodifikációs irányelvek ki nem nőttek, mivel akkor került sor az igazságügyi miniszter váltásra, tehát 2014 közepéig.

A kodifikációs bizottság által készített és az indokolásban is szereplő irányelveket később megtárgyalták a minisztériumban, illetve közigazgatási egyeztetésre bocsátották. Ez volt az, amit lényegében mi csináltunk. A bizottságban történő kodifikálás általában nagyon időigényes és veszélyes munka, mivel kicsúszhat az ember keze közül a gyepő. A

jegyzőkönyvekből jól látszik, hogy bár gyakran fontos viták folynak egy kérdésben, viszont sokáig semmilyen normaszöveget nem sikerült megfogalmazni. Ez azt eredményezi, hogy a munka lassú, hömpölygő, amit nem szeret a kodifikációs politika, főleg úgy, hogy tudjuk a választási ciklusokhoz kell igazítani ezeket a nagy törvényeket, és lehetőség szerint a választási cikluson belül kell őket elfogadtatni annak érdekében, hogy az eredmények között fel tudja mutatni a kormányzó hatalom: megalkottunk egy Ptk-t, egy Pp-t, egy Ket-et, szóval jelentős jogalkotás folyt a kormányzásom alatt. Minőségi kodifikációt viszont ilyen módon nem lehet csinálni.

Ön szerint hogyan kellett volna eljárni?

Egy jó kodifikáció olyan, és ezt az 1896. évi XXXIII. törvénycikk a Bűnvádi perrendtartásról is jól példázza, amelyen hosszú ideig dolgoznak. Keletkezik jó néhány tervezet, ami vagy jogtörténeté vagy olyan olvasmánnyá válik, amit majd a kodifikációtörténet dolgoz fel, és rámutat majd egy-két rendelkezésre, hogy micsoda tiszta, világos és nagyívű rendelkezés volt, de kár, hogy nem került be! Ennek ez a rendes menete, más országokban sem egyik pillanatról a másikra zajlik egy ilyen folyamat. Magyarországon ennek az árát mindig megfizettük. A kodifikációs bizottságot később átalakították egy tanácsadó testületté, ugyanazokkal a személyekkel, de tanácsot azóta sem kértek. Benne voltam az 1998-as törvény bizottságában is, illetve itt is felkértek, hogy a kodifikációs bizottság tagja legyek.

Attól kezdve, hogy felkértek bennünket a kodifikációs tanácsadó testületbe, a tanácsadó tagság már senkinek sem volt fontos, már a minisztériumnak sem. Kialakult ugyanakkor egy operatív kodifikációs testület, és Trócsányi miniszter úr kinevezett egy miniszteri biztost, aki az egészet felügyelte: Miskolczi Barna annak idején a Btk. kodifikációjára a Legfőbb Ügyészségtől delegáltak, vette a kezében a gyeplőt, és vont be olyan embereket, akikkel ő együtt tudott dolgozni.

Volt lehetősége a szakmának véleményeznie a javaslatot?

Miután elkészült a normaszöveg, akkor az igazságügyi miniszter úgy döntött, hogy szétküldik néhány embernek olvasásra, véleménynyilvánításra. Ugyanígy kaptam meg én is, azután véleményt írtunk. Történtek bizonyos változások, szélesebb körnek is megküldték, de igazából egy nyilvános szakmai vita, ahol mindenki elmondhatta volna a véleményét, amiből a legjelentősebb dolgokat a kodifikátorhoz közvetítették volna, nem volt. Nyilvánvalóan a kodifikáció gazdája mindig egy adott elképzelés, elv szerint viszi a kodifikációt. Szíve joga, hogy mennyit ad a szakmai közösségek véleményére, de legalább ezeknek a hivatásrendeknek megvan az az élménye, hogy én hozzászólhattam, elmondhattam, és ezeket akár meg is lehet őrizni jegyzőkönyvekben vagy bármilyen formában, amiket 10-15 év múlva levéltári anyagként lehet olvasni és szemezgetni belőle, hogy kinek mi volt a véleménye.

Hogyan haladt tovább a folyamat?

Beterjesztették a Parlament elé. Hallott valaki erről? Annak idején, mikor az 1998. évi XIX. törvény a parlament előtt volt, Pokol Béla parlamenti képviselőként például az óvadék, a tárgyalásról lemondás, és vádalku ellen éles parlamenti vitázóként lépett fel. De most, mintha hallgatott volna a parlament, mintha az gondolták volna, kész ott van,

biztos átgondolták, jó alaposan előkészítették, és megszavazta a parlament. Meglátjuk, hogyan viszonyul hozzá a szakma, nekem mindenesetre az a véleményem, hogy fognak tudni vele dolgozni, mivel ez egy jól rendszerezett törvény, ami nem forgatja fel a büntetőeljárás hagyományos rendszerét.

Nem olyan, mint annak idején az 1989-es olasz Btk. volt, ami szemléletében abszolút abszurd inkvizitórius eljárásból egy abszurd angolszász eljárássá váltott át. Ez egy magyar hagyományokhoz igazodó törvény, részletesebb, rendezettebb, frissebb. Tehát minden megvan benne, ami egy büntetőeljárás törvény működtetéséhez szükséges, mindenképpen a fejlődés irányába mutat.

Nemzetközi viszonylatban mondható korszerűnek az új törvény? Korábban említette, hogy Magyarország számos intézményt vett át más országok gyakorlatából és próbálta mindenhol a legjobbakat beépíteni. Ön szerint mennyire sikerül őket integrálnunk a büntető eljárásjogunkba?

Elsőként fontos megemlíteni, hogy az Európai Unió normák figyelembe vétele szerződésben vállalt kötelezettségünk. Hogy miről van szó? Az Európai Unióban a bűnügyi együttműködés egy 25-26 éve folyó projekt. Kezdődött ez a folyamat azzal, hogy az Európai Unió pénzügyi érdekeit nemcsak védeni, de akár büntetőjogi eszközökkel kell védeni. Vagyis csináljunk európai büntetőpolitikát! Ehhez csatlakozott az a kezdeményezés, hogy a határokon átnyúló együttműködést erősíteni kell, például a kábítószer-kereskedelem, az embercsempészet, a nők, szexuális kizsákmányolása, az illegális fegyverkereskedelem elleni fellépés esetén. Ebből kialakult egy sajátos együttműködési rendszer, továbbá az ezek hathatósabb együttműködését segítő szervek. Ilyen például az Eurojust, az Europol, az Európai Csalás Elleni Hivatal, vagy az Európai Ügyész intézménye. Van egy olyan kötelezettségünk, hogy az európai nyomozási határozatot át kell ültetni a magyar büntetőeljárásba. Ezzel viszont nem találkoztam az új törvényben. Arról van szó, hogy a bizonyítással kapcsolatban az egyik tagállam adhat utasításokat a másik tagállamnak a bizonyítási eszközök beszerzésére és a kibocsátó államnak történő megküldésére.

Ezt hogyan kell elképzelnünk a gyakorlatban?

Például azt mondom: tarts Ausztriában egy házkutatást, és a házkutatással kapcsolatos tényeket, adatokat, jegyzőkönyveket küldd át nekem, hogy felhasználhassam. Vagy egy olyan Európai Unió kábítószer-kereskedelmi ügy esetében, ami több országban is jelen volt, arról lehet tárgyalni, hogy ne több tagállamban folytassák le az eljárást párhuzamosan, hanem egy tagállamban, a többi pedig segítse azt az egy tagállamot. Ennek érdekében össze kell egyeztetni a szabályozást, a bizonyítékok egyenértékűségének elvét, a nyelvek egyenértékűségének elvét. Ez egy olyan kihívás, amit a jövőben meg kell oldanunk. A jelenlegi törvény tartalmazza a közös nyomozócsoportot, de az újban nem láttam, hogy szerepelne, és nem rendelkezik a bizonyítékok kölcsönös elismeréséről sem.

Csak egy példát mondok. Egy ügyben, ahol védő voltam a kétezres évek elején, volt egy osztrák szál. Ausztriában bírósági eljárást folyt, amelyben akkor még szabály volt az önvádra kötelezés, vagyis a terheltnek a nyomozás során igazat kellett mondania,

különben, ha hazugságon kapták, megbírságot. Ez a magyar büntetőeljárásban ezzel szemben alanyi jog, tehát ha a gyanúsított más bűncselekmény elkövetésével hatóság előtt nem vádol, annyit hazudik, amennyit csak akar. Tehát ha az egyik büntetőeljárási rendszerben az igazmondás kötelezettsége lényeges, a másik országban viszont ez nem létezik, akkor nem azonos értékűek a bizonyítékok. Ennek következtében felmerült a kérdés, azonos értékűek lehetnek-e a bizonyítékok. Az elsőfokú bíróság azt mondta ki, hogy igen, a másodfokú pedig, hogy nem, mert nem azonosak a szabályok, és hatályon kívül helyezte a határozatot. Indokolásban az állt, hogy olyan bizonyítékot használtak fel, amit nem lehetett volna. Az ilyen eljárásokban el kell dönten, hogy mik azok az emberi, állampolgári, terhelti küszöbértékek, amik minden állam számára elfogadhatók.

A 2017. június 13-án elfogadott új büntetőeljárási törvényhez készül magyarázat is, amelynek készítésében részt vesznek a Kodifikációs Bizottság elnöke és tagjai, többek között Ön is. Mit gondol, hogyan lehetne az emberekhez – gondolok itt elsősorban jogi végzettséggel nem rendelkezőkre – eljuttatni az új Be-t?

Többféleképpen. Az egyik, amin a bíróságok már egy ideje dolgoznak: a nyílt bíróságok. A bíróságok ma már nagyon színes tevékenységet folytatnak, elviszik például a bíróságot a középiskolákba, tehát pedagógiai módszerekkel és magas szintű tudással viszik közelebb a jogot az emberekhez. Az egyszerű ember számára is érthető beszédre képes bírák elmagyarázzák az olykor nehezen érthető tartalmat. Ez egy nagyon fontos dolog. A másik, hogy az igazságszolgáltatást ügyfélbaráttá kell tenni, és le kell mondani a még mindig tapasztalható hivatali arroganciáról. Az ügyfél (tanú) érezze magát egyenlő félnek a bírósági alkalmazottal, és ne azt tapasztalja, hogy verbálisan a vádlottal egy szinten kezelik. Akkor fogja megérteni a jogot és bízni is benn, ha a bíróság, ügyészség, nyomozóhatóság képes elhíten, hogy valóban az ügyfél érdekében dolgozik. Sosem volt erős a bizalom a hatalommal, a hatóságokkal szemben. Ezen nyilvánvalóan dolgozni kell, mivel elengedhetetlen a bizalom az igazságszolgáltatási rendszer irányába. A bizalom növelni tudja az igazságszolgáltatás erejét és hitelességét, működésének eredményességét.

Molnár Kristóf:

“Amíg az egyes ügyész ügyébe beleszólhat a felettes ügyész, addig a rendszer nem lesz ideális” – interjú dr. Vaskuti Andrással

Dr. Vaskuti András jelenleg a Kúria Büntető Kollégiumának bírója, korábban két évtizedig a Fővárosi Törvényszéken tanácselnökként ítélkezett a leghíresebb magyar büntetőügyekben. Szakterületévé a fiatalokkal kapcsolatos ügyek váltak, kutatási területe is a témához kapcsolódik. Régóta folytat oktatói tevékenységet a jogi karokon, az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának adjunktusa. Elméleti kérdésekről, az új Btk.-ról és pályájáról beszélgettünk.

Az Alkotmánybíróság 1990-ben egy határozatában mondta ki, hogy a halálbüntetés ellentétes az alapjogokkal, így megsemmisítette az akkori Btk. vonatkozó rendelkezését. Mi volt az oka, hogy szokatlan módon nem a parlament, hanem az Alkotmánybíróság döntötte el ezt a jogalkotással kapcsolatos kérdést?

Igen, teljesen jogos felvetés, hiszen a Btk.-ba tartozó rendelkezésekről dönteni az országgyűlés kompetenciája lenne. Lehetett volna más megoldást választani, például népszavazást tartani, de ebben az esetben borítékolni lehetett volna, hogy megszavazták volna, hogy maradjon a halálbüntetés, hiszen látható, hogy a nagy többség halálbüntetés-párti, az egyszerű ember mindenképpen az. Magyarázat lehet az is, hogy bár az országgyűlés tudhatta, ez nem egy korszerű büntetési nem, legalábbis itt, Európában semmiképpen sem a 20. század végére, ám azt is tudni lehetett, hogy egy újonnan berendezkedő rendszerben ez nem lesz népszerű döntés, és ezt talán nem akarta felvállalni az akkor többségben lévő pártok egyike sem, mert akkoriban egy új fajta, demokratikus rendszer épült ki, ám elég sok volt a bizonytalanság. Gondoljunk csak arra, hogy mennyire meginogni látszott ez az új demokrácia, amikor felemelték a benzin árát 100 forintra. Taxis blokádnak volt, a főváros napokra megbénult. Nem érezte elég szilárdnak

az új rendszer magát, a kormánypárt és az ellenzék is kiegyensúlyozott volt, egyik sem akart népszerűtlen lenni. Politikamentessé akarták tenni a döntést, hogy ne az indulatoké legyen a főszerep, így lényegében az Alkotmánybíróság felvállalta a jogalkotók helyett ezt a szerepet, és mivel ők nem a nép által közvetlenül választott testület, megfogalmazhattak sokféle érvet. Mindez tulajdonképpen a jogalkotás kiségitése volt, és utóbb visszatekintve, talán nem is baj, hogy így történt. Emlékezzünk csak arra, a politika azóta is többször zászlajára tűzte a halálbüntetés bevezetését. Az AB-határozat ugyan már nem kötelező, de iránymutató, sokáig ez volt a gát a szigorítás előtt, utána pedig az Európai Unió lett, ami mind a mai napig egy nagyon erős fék.

Napjainkban is vannak olyan neokonzervatív elméletek, amelyek a halálbüntetés kérdését napirenden tartanák. Pedig mint látjuk Európában, Fehéroroszországot kivéve sehol sem alkalmazzák. Hogy lehet, hogy még mindig ekkora a megosztottság a büntetőjogászok között?

A büntetőjog már túllépett ezen, mi legalábbis Európában ezt így gondoljuk. Persze a jogtudósok között is vannak eltérő vélemények, nem csak az egyszerű ember gondolata lehet a szemet szemért, fogat fogért elv. Különböző jogi kultúrák léteznek, és sokan vélik úgy, hogy ez a végső fegyvere lehet a jognak. Ennek ellenére Európában és már Amerika számos államában is működik a büntető igazságszolgáltatás halálbüntetés nélkül. Persze tiszteletben kell tartani azoknak a véleményét is, akik máshogy gondolkodnak, vagyis inkább azt mondanám, meg kell őket győzni. Nem is kell messzire menni, ismerek Magyarországon is olyan egyetemen tanító kollegákat, akik így gondolkodnak erről a kérdéstről. Ha velük beszélgetek, mindig az a legfőbb érvem, hogy felhozom a móri ügyet, amelyben utólag kiderült, hogy akiket elsőnek elítéltek, semmi közük sem volt a cselekményhez. Ha akkor még lett volna halálbüntetés, valószínűleg már végre is hajtották volna.

Többször találkozunk olyan borzasztó esetekkel, amikor azt gondolnánk, ilyen cselekmény miatt indokolt lehetne a halálbüntetés alkalmazása. Itt van például a norvég tömeggyilkos ügy, ám nála sem lehetett kiszabni. Az azonban mégiscsak túlzás, hogy olyan luxuskörülmények között tartsanak valakit fogva, amit egy tisztességesen dolgozó ember meg sem tud teremteni magának, valamint még kártérítést is kaphat az Európai Bíróságtól, mert például műanyag evőeszközt kellett használnia. Ez már a másik véglet, és így nincsen visszatartó ereje a büntetésnek.

Én azért nem tudom igazán elfogadni ezeket az elméleteket, mert mindig is halálbüntetés ellenes voltam, sose szabtam ki, de szerencsém is volt, mert helyi bíróként nem is kerülhettem ilyen helyzetbe, amikor magasabb szintű bíróságra kerültem, addigra már eltörölték. De azt hozzátenném, hogy a halálbüntetés mindig is vagylagos büntetés volt, sohasem volt kötelező, csupán egy lehetőség, és így az alkalmazása is mindig a bíró felelőssége volt.

Az új Alaptörvény a halálbüntetés tilalmát nem tartalmazza, ugyanakkor a TÉSZ-t alkotmányos szintre emeli. Ez már önmagában is egy vitatott elem az Alaptörvényben. Tudjuk a Magyar László ügy történetéből, hogy Strasbourg elmarasztalta Magyarországot a hazai szabályozás miatt. Volt egy kúriai jogegységi

döntés is a témában. Ki fogja állni a magyar szabályozás a szigorú nemzetközi mércét?

Kicsit kényes a kérdés, mert én is részt vettem a jogegységi döntés meghozatalában, így nem lenne etikus, ha azt utólagosan minősíteném. Azt gondolom, és ezt Lévay Miklós fejtette ki a legjobban, hogy a konkrét magyar szabályozást tekintve két dolog lehet igazán problematikus. Egyrészt az, hogy a köztársasági elnök nincs kötve a kegyelmi bizottság véleményéhez, és indokolni sem köteles a döntését. Így pont az elítélt nem tudja meg, hogy mihez tartsa magát, hogy meg tudjon felelni azoknak az elvárásoknak, amelyeket a társadalom támaszt vele szemben. A másik problematikus pont pedig az időtartam, ugyanis túl hosszú ez a bizonyos 40 év. Ha azt vizsgáljuk, hogy tipikusan kiket ítélnék TЭСZ-re, akkor 25 és 30 év közötti, jó fizikai állapotban lévő férfiakra kell gondolnunk. Ők negyven év múlva már minimum 70 évesek lesznek, már nem lesznek annyira veszélyesek. Persze van ellenpélda is: egyszer Szegeden voltunk lent egy diákköri konferencián, Nagy Ferenc professzor tartott előadást, és szóba kerültek az életkori kérdések is, ott ő is ezzel érvelt, mint én. Azért volt ez érdekes, mert ezzel egyidőben, pont aznap egy idős nyugdíjas bácsi kirabolta valamelyik körúti bankfiókot, és nem azért, mert annyira szüksége volt a pénzre, hanem mert egyszerűen unatkozott otthon. Ennek ellenére is a 40 év hosszúnak tűnik. Én például 1981 óta vagyok bíró, 37 éve. Tehát, ha én kezdő-bíróként kiszabtam volna egy TЭСZ-t, az akkor elítélt még mindig töltené a büntetését. Továbbá persze az sem biztos, hogy 40 év után kikerül valaki. Szerencsére azonban megvan a bírónak a legtöbb esetben az alternatívája, nem kell feltétlenül TЭСZ-t kiszabnia.

Az új Btk.-t Európa egyik legszigorúbb törvénykönyvének tartják. A háromcsapás is vitatott elemének számít. Szükséges volt a bevezetése?

Azt tudni kell, hogy ez a háromcsapás már nem az a háromcsapás, ami eredetileg volt. Az Alkotmánybíróság már megsemmisítette azt a halmazati részét, ami még az előző Btk. végén került be a jogrendszerbe, és egy elhibázott szabály volt. Az egész büntetés kiszabás azon múlt, hogy elkülönítve tárgyalták-e az ügyeket, vagy sem, azonban ez a rész már kikerült a Btk.-ból.

A vélt vagy valós szigorítás meghozta az eredményét, csökkent a bűnelkövetések száma az új Btk. hatására?

Maga a szigorítás politikai döntés volt. Ha a hatásokat nézzük, akkor nem mondhatjuk azt, hogy például az erőszakos cselekmények tekintetében nagyfokú javulás következett volna be. Korábban voltak olyan elméletek is, hogy egyszer majd „a jog elhal”, de ilyen illúzióink ne legyenek, a jog működik és a bűnözés is. Egyik a másik nélkül nem tud létezni.

Mondhatjuk, hogy érdeke a büntetőjogászoknak, hogy legyen bűnözés?

Vegyük példának a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményeket. Ez addig lesz bűncselekmény, amíg nem legalizálják a szereket. Azonban sok mindenkinek érdeke, hogy ne legyenek legálisak. Gondoljunk csak arra, ha a piacon megjelenne a kábítószer, a kereskedőknek nem lehetne annyi hasznot lefölnözni. De érdeke a rendőröknek is, hiszen az apparátus egy jelentős része azzal foglalkozik, hogy ilyen bűncselekményeket fűlel le. Érdeke az ügyvédeknek, hiszen jelentős ügyvédi kar él meg a védői feladatokból csodás

életszínvonalon. Amikor az alkohol fogyasztása és terjesztése számított bűncselekménynek a maffia egyik óriási bevételi forrásra tett szert, most ugyanez van, csak a kábítószeresek esetében. Nem azt mondom, hogy mindenképpen legalizálni kéne őket, de ha belegondolunk, a boltokban a polcra lehet kapni a legdurvább mérgeket. Ott a tömény alkohol, vegyünk egy liter vodkát, ami már halálos adag, mégis legális. A kábítószer ugyanilyen veszélyes lehet ekkora mennyiségben, de ha valaki csak egy cigarettát szív el, vagy egy „sütit” eszik meg, az azért nem ugyanaz. Ha legális lenne a kábítószer, nem kéne a szintetikus, sokkal veszélyesebb anyagokat sem kitalálni, ellenőrzött körülmények között lehetne bemérni a kábítószereseket is.

Gyakran említik, hogy a pénzbüntetés nem működik megfelelően, mert sokszor nem lehet reálisan felmérni a személy valódi vagyoni, jövedelmi hátterét. Hogyan lehetne ezen változtatni, hogy be tudja tölteni a büntetési nem az igazi szerepét?

Két dologról kell itt beszélnünk. Egyrészt szükség lenne egy olyan adórendszerre, ahol minden jövedelem tetten érhető, nincs fekete gazdaság. Semmi más nem kéne, mint az adóbevallások alapján meghatározni az egy főre jutó jövedelmet, de ehhez egy tiszta gazdaságra lenne szükség. Azonban ebben az esetben is problémában lennénk azoknál, akik nem rendelkeznek jövedelemmel. Náluk hogyan szabnánk ki az egy napi tétel összegét? Amíg a büntetőeljárásban egyáltalán nem szereznek be adóbevallásokat, semmilyen vizsgálat nincs a családok tényleges vagyonával kapcsolatban. Itt arról van szó, hogy tesz egy vallomást az illető, ahol elmondja, hogy havi keresete 100 ezer forint és van három eltartottja. Még azt sem nézi meg a nyomozó hatóság, hogy ténylegesen léteznek-e azok a gyerekek. A legfelszínesebb része a nyomozati munkának a tényleges vagyoni viszonyok felderítése. Ez jelenleg kizárólagosan a terhelt „bemondásán” alapul. Magyarországon majdnem minden terhelt vállalkozó, 100-200 ezer forintos keresettel, komoly adóssággal, egy több mint ötéves éves gépkocsival, benne 120 ezer kilométerrel. Én még nem találkoztam olyan nyomozó hatósággal, aki ezeket ténylegesen meg is vizsgálta volna. Így hogyan szabjunk ki pénzbüntetést reálisan? Itt van ez alapjaiban elrontva. Amíg az ember kimegy a tárgyalás után az utcára, és meglátja, hogy az előbb említett terhelt beszáll a luxuskocsiba, vagy esetleges letartóztatásnál adja át a rokonságnak a tömött pénztárcát az aranyékszerekkel, addig ez a büntetés nem tud megfelelően működni.

A középérték sokak szerint korlátokat szab a bírónak a büntetés kiszabásánál. Elmozdította ez a bírák munkáját valamilyen irányban?

Az egész témában nekem eléggé különvéleményem van. Ez egy olyan dolog, ami vagy benne van egy törvényben, vagy nincs. Ha nincs benne, akkor is lehet alkalmazni, de ha benne van, akkor sem kötelező. Ráadásul nálunk csak a határozott ideig tartó szabadságvesztések kiszabásánál kell figyelembe venni, holott lehetne középértéke például a pénzbüntetésnek és sok más büntetési nemnek is. Az első Fidesz kormányánál, Dávid Ibolya minisztersége alatt merült fel, hogy túl enyhe a büntetések kiszabása Magyarországon, a bírák mindig a büntetési tétel alsó határához közelítenek a kiszabásnál, így került a szabály a törvénykönyvbe. A középérték a szocialista-liberális kormányok alatt kikerült a rendszerből, majd 2010 után újra visszakerült, gyakorlatilag politikai kérdéssé vált. Van a konzervatív, zéró toleranciát hirdető büntetőpolitika és egy liberális szemlélet, amely nem tartja szükségesnek a középértéket. Összességében

azonban nem tartom a középérték jelenlétét annyira aggasztónak. Sokan úgy gondolják, ezzel szigorodott az ítélkezési gyakorlat, azonban erre még nem volt igazi felmérés.

Az Európai Unió legtöbb országa a büntethetőség alsó korhatárát 14-15 évben állapítja meg. Az új Btk. ezt a korábbi 14-ről, 12-re csökkentette itthon. Korábban is volt erre példa a magyar büntetőjog történetében, azonban a 20. sz. végére stabilan a 14 év vált a meghatározóvá. Szükséges volt ez a lépés, van kézzelfogható eredménye a módosításnak?

Voltak olyan nagy ügyek, ahol 14 éven aluliak voltak az elkövetők, de ilyenek kisebb tárgyú súlyú esetekben még inkább előfordultak. A fiatalkorúaknál nincs olyan határ, amit, ha elérnek, akkor elkezdnek egyből bűnözni. Az idősebbek által vezetett csoportok nem fogják a fiatalabbakat kirekeszteni azért, mert valaki még nem érte el a büntethetőségi korhatárt. A gyerekkori bűnözés létező probléma. A kérdés az, hogy erre hogyan reagál a társadalom, a büntetőjog eszközével vagy máshogy. Tagja vagyunk egy világszervezetnek, így utalnunk kell a gyerekjogi egyezményre, amit elfogadtunk. E szerint pedig, ha már van egy alsó korhatár, azt tiszteletben kell tartania az államoknak. Nem mondják meg, hogy ez hány év legyen, csak annyi a kikötés, hogy a tagállamok által választott büntethetőségi alsó határt már ne emeljék fel. Mi tulajdonképpen ezt a követelményt szegtük meg ezzel a lépésünkkel. A korhatári leszállítás sokáig vitatéma volt a kodifikációs bizottságokban, a 2012 februárjára elkészült tervezetben 14 év volt a korhatár, azonban a májusi parlamenti kormányjavaslatban már 12 év szerepelt. Egy szakmai kérdés így vált végül politikai kérdéssé.

Egyik leghíresebb ügye is fiatalkorúakhoz köthető, az úgynevezett Mortimer-ügy. Hatalmas sajtófigyelmet kapott annak idején az eljárás, zavarta a bírói munkájában az a társadalmi nyomás, ami a médián keresztül ereszkedett a független igazságszolgáltatásra?

Engem nem zavart, sem ebben az ügyben, sem máskor. A taxis gyilkoslányok, a Fekete Sereg, az oktogoni lövöldözés, a bolti sorozatgyilkos, az azeri baltásgyilkos, ezeket az ügyeket mind én tárgyaltam. Tulajdonképpen mondhatom azt, hogy velem kezdődött el a „sztárbíráskodás”. Volt idő, hogy csak én tárgyaltam a nagy ügyeket, sőt többet is egyszerre, még nemzetközi skinhead ügyekkel is foglalkoztam. Azt kell mondanom, inkább élveztem ezeket a helyzeteket. Volt olyan, hogy a tárgyalóteremben összeverekedtek a fotóriporterek, hogy ki tudjon jobb helyről képeket készíteni. Kaptam fenyegetéseket, főleg a skinhead ügyek idején, de ezek sem befolyásoltak. A Mortimer-ügy esetén inkább az volt érdekes, amikor még nem kezdődött el a bírósági szakasz, de a cselekmény másnapján már óriási tüntetés volt a Moszkva téren, hogy mi ez, hogy fényes nappal meg lehet ölni a romákat. Az egész ügynek volt sajnos egy ilyen faji felhangja, amit én igyekeztem a tárgyalóteremtől távol tartani. Én azt vizsgáltam, hogy egy ember keresztül szűrhet-e egy másikat a buszon, valamint hivatkozhat-e aztán arra, hogy jogos védelmi helyzetben volt, mert attól tartott, hogy a másiknál esetleg bicska lehet. Sokkal rosszabb volt ilyen szempontból az az ügy, amikor egy fiatal megütötte a társát az osztályteremben, tanítás után a támadás folytatódott, majd az ökölvívó roma gyerek ütéseitől a másik gyerek rosszul lett, később pedig meghalt. Ez egy halált okozó testi sértés volt, fiatalkorú elkövetővel. Visszanéztem az összes korábbi ilyen ügyünket, és mindegyikben felfüggesztett szabadságvesztést szabtuk ki. Az ügyész végrehajtandót

kért, a mi tanácsunk felfüggesztettet szabott ki. Amit én ezek után kaptam bizonyos sajtó részéről, az sokkal durvább volt. De ez csak nekem volt kellemetlen, aki ilyen munkát vállal, annak az előnyök mellett a hátrányokat is el kell viselnie.

Évekig tárgyaló bíró volt, jelenleg a Kúrián van, ahol másfajta munkát kell végezni. Mennyire hiányzik a tárgyalótermek világa?

Eleinte nagyon hiányzott. Nem akartam idejönni, de az élet ezt hozta. Huszonkét évig voltam a Fővárosi Törvényszéken. Ott „megcsináltam” az ügyeket, itt meg megnézem, hogy a mások által tárgyalta ügyekben van-e valamilyen hiba. Ebben a munkában is lehet érdekes dolgokkal foglalkozni, aki szeret olvasgatni, és nem a tettek embere, annak például ez az ideális. Ugyanakkor most már a régi munkámat nem tudnám végezni. Az a rengeteg teendő, szervezési munka, probléma, ami a tárgyalásokkal járt, az már nem hiányzik. Így talán több időm jut más dolgokra.

2012-ben megpályázta a Fővárosi Törvényszék Büntető Kollégiumának vezetői pozícióját. Irányítói munkát szeretett volna végezni?

Nem vagyok egy pályázó típus, itt arról volt szó, hogy elment nyugdíjba a kollégium vezető. Tudtuk, hogy az akkori hivatali vezetés kit szeretne a helyére. Sokan voltak, akik nem örültek annak, hogy mások akarják eldönteni helyettünk, ki kerüljön a pozícióba. Néhány kolléga megkeresett, hogy lenne-e kedvem pályázni. Ez egy közösségi igény alapján történt. Kicsit hezitáltam, de végül úgy döntöttem, miért ne, a szakmai részben úgyszemint vagyok rossz. A pályázatnak nagy sikere volt, az összbírói értekezlet óriási támogatással szavazta meg a pályázatomat. Ez engem is meglepett. Ilyen előzmények után történt az, hogy Handó elnökasszony végül a másik jelölt mellett döntött, arra hivatkozva, hogy a másik pályázó nagyobb igazgatási gyakorlattal rendelkezik. A döntés akkor rosszul esett, így kerültem végül – sikeres pályázat után – a Kúriára is. Korábban is hívtak már, de sose mentem, mert az elsőfokú ítélezést szerettem csinálni. Végül átjöttem, mert az új vezetővel nem szívesebben dolgoztam volna tovább. Utólag visszanezve, jól jártam, hogy nem maradtam kollégium vezetőnek, mert azok között a körülmények között csak belebukhattam volna a helyzetbe.

Az utóbbi időben az OBH és az OBT közötti feszültségtől volt hangos a sajtó. Ön érez ebből valamit?

Nem igazán látok rá ezekre a dolgokra, a Kúria a „béke szigete”, azt kell, hogy mondjam. Teljesen más itt a világ, tisztán a szakmával tudunk foglalkozni. Itt nem érzek feszültséget, csak annyit tudok én is, amit a sajtóból mások is hallhattak. Az a kérdés, vajon egy 300 fős testület tudja-e jobban eldönteni ki irányítsa őket vagy csupán egy személy. Egy dolgot mondhatok, hogy mindezek ellenére a szervezet működik, mert ezeknek a folyamatoknak igazából nincs kihatása a bírói munkára. Az alacsonyabb bírósági szinteken az elnök személye általában érdektelen a szakmai munkára nézve, sokszor - sajnos - még a kollégium vezető személye is az. Amit én nagyobb problémának tartok, az a bírói kar lefejezése, nyugdíjazása volt. Azt nagy hibának éreztem, és érzem. Sok időre lesz szükség, amíg mindenhol szakmailag megfelelő emberek kerülnek majd a helyükre.

Az ügyészség megszervezésének két módját ismeri az alkotmányjogi gondolkozás. A független, valamint a Kormány alá rendelt típust. Melyiket tartja hatékonyabbnak, hogyan tudna az ügyészség olyan szakmai munkát végezni, amely megfelel az igazságszolgáltatás elvárásainak?

Az ügyészség, mint szervezet elhelyezése az állami szervezetrendszerben szerintem nem igazi probléma, a lényeg az, hogy a szervezet működjön. A fontosabb kérdés az, hogy az önálló ügyész tud-e függetlenül dolgozni. Jelenleg azért nincs erre mód, mert az ügyészség felépítését tekintve olyan mint egy katonai szervezet. Nekem ennél jobban tetszik az angol-száz típusú ügyészség, ahol olyan ügyész is működhetett, mint például Kenneth Starr, aki Clinton - akkor hivatalban lévő - elnök ellen is eljárhatott, és senki sem akadályozhatta meg ebben. Amíg az egyes ügyész ügyébe beleszólhat a felettes ügyész, addig a rendszer nem lesz ideális. Az, hogy ki irányítja az ügyészséget, szervezeti kérdés, az ügyekben való függetlenség az elsődleges.

Czine Ágnes elsőfokon, másodfokon, a Kúrián és az Alkotmánybíróságon is ítélezett. Önnek már csak az Alkotmánybíróság hiányzik. Ha felkérnék egy ilyen szerepre, elvállalná, érez ambíciót?

Ezen még sose gondolkoztam, de nem is hiszem, hogy bárki is felkérne, mert a kérdésnek jelen helyzetben nincs igazán realitása. Igazából büntetőjogász vagyok, ott pedig olyan kérdésekkel kéne foglalkoznom, amikhez abszolút nincs affinitásom. Ha például más jogágba tartozó szabályokat kellene vizsgálnom, az rettenetesen untatna, nem szeretném csinálni. Persze most sem csak olyat csinállok, amihez mindig kedvem van. Szeretem a személy elleni erőszakos bűncselekményeket, de a gazdaságiakat például nem. Eddig megtehettem., hogy csak olyanokkal foglalkoztam, ami igazán érdekelt, a Kúrián ezt már nem tehetem meg, itt gazdasági ügyekkel is kell foglalkoznom.

Milyen gondolattal zárhatnánk le ezt a beszélgetést?

Az egyetem befejezése után – az akkori szabályok miatt – választanom kellett az oktatói és az igazságszolgáltatási munka között, és akkor az utóbbi mellett döntöttem. Hosszú éveknek kellett eltelnie, mire lehetőséget kaptam arra, hogy a bírói tevékenység mellett taníthassak is. Nekem az jelenti manapság az igazi örömet, amikor a tanterembe belépek, és találkozom a csillogó szemű diákokkal, köztük számos nagyon tehetséges fiatalal, akik talán nem is fogják fel, hogy a diákévek az egyik legcsodálatosabb szakasza az életüknek. Remélem akad közülük jónéhány, aki az enyémhez hasonló – vagy sikeresebb – utat jár be, és majd úgy emlékszik vissza rám, mint én egykori kedves tanárimra, köztük Békés Imrére, Vékás Lajosra, Berényi Sándorra, Szabó Lászlónéra, Madarász Tiborra.

Szabó Tibor Zsombor:
Sóhaj és legyintés: kérdések a közélet állapotáról – Interjú Mikecz Dániellel

Túl vagyunk a harmadik Orbán-kormány hivatali idejének felén, kevesebb, mint 500 nap van a következő választásokig. Ami a közvélemény-kutatásokból szembetűnik: bebetonozott pártpreferencia-értékek a választópolgárok körében, sok bizonytalan szavazó, a közélet dolgaira való reagálásban sokszor közöny, apátia, sóhaj és legyintés. A közélet gyakran lesújtó képeről és ennek lehetséges okairól, valamint a (közel)jövőre vonatkozó változásra való esélyekről, elméletekről kérdeztem Mikecz Dániel politológust és mozgalmkutatót.

Mivel foglalkozol?

M.D.: Politológusként elsősorban társadalmi mozgalmakkal, civilekkel és politikai részvétellel. Egyrészt az MTA TK Politikatudományi Intézetében, másrészt a Republikon Intézetben dolgozom, mindkét helyen kutatok. A Republikon agytröszt, „think tank” jellegű intézet, nem annyira elvont, hanem inkább gyakorlatias. A kutatási területeim egyre több embert érintenek. Mikor elkezdtem ezeknek a témáknak a kutatását, akkor Szabó Máté, korábbi ombudsman, az ELTE-ÁJK professzora, aki jelenlegi konzulensem, volt az, aki mozgalmakkal foglalkozott. Azonban a közvéleményt akkor ez a téma nem annyira érdekelte. A netadás volt az első nagyobb tüntetés, de korábban a Millánál is elkezdődött az érdeklődés a terület iránt. Ahogyan fragmentálódott a baloldal, úgy lettek egyre fontosabbak a civilek, a társadalmi mozgalmak, és váltak észrevehetőbb politikai jelenséggé. Ekkor kezdett el érdeklődni irántuk a sajtó is, és akkor láttam én is, hogy kezd a mozgalmkutatózás fősodrúbb lenni.

Ha mozgalmakról, politikai pártokról beszélünk, legutóbb október 23-án léptek színre az ellenzéki pártok és mozgalmak, ahol Bokros Lajos bejelentette, hogy 500 napig kell kibírniuk egymást az ellenzéki szervezeteknek. A harmadik Orbán-

kormánynak tevékenysége félidőnél jár. Hogyan látod jelenleg az ország helyzetét, a közhangulatot?

M.D.: Szigorú értelemben véve, mondhatni tudományosan, az október 23-ai tüntetés egy pártok által szervezett rendezvény volt, tehát nem a mozgalmakról szólt. Természetesen pártok is részt vehetnek egy mozgalomban, de az október 23-ai megmozdulás kapcsán kizárólag pártokról beszélhetünk. A közhangulathoz kapcsolódik, hogy nálunk nagyon alacsony a hajlandóság arra, hogy az emberek részt vegyenek a közéletben, a választáson kívüli eszközöket használják, történetesen petíciót írjanak alá, tüntessenek stb. Ezt tudtuk korábban is, de a Pew Research Center nemrég megjelent [kutatásából](#) az is tudható, hogy a többség úgy gondolja, nem lehet hatása a politikára, miközben nagyon magas azoknak az aránya, akik szerint – a kutatás alapján – rossz irányba mennek a dolgok. Ők úgy érzik tehát, hogy bármit tennének, az tulajdonképpen nincs hatással a politikára, hogy ezzel nem lehet befolyásolni a politikusokat, döntéshozókat. Egy Index által megrendelt és a Závecz Research által végzett kutatásban olyan eredmények voltak, amelyek szerint a többség azt gondolja, hogy nem kell lemondania Rogán Antalnak a helikopterezős ügy kapcsán. Látszik, hogy van egy nagyfokú elégedetlenség, ami már 2014 előtt is jelen volt, de ez mégsem fordul át tettekbe. A választópolgárok nem gondolják úgy, hogy valamit el lehet érni a tüntetésekkel. Persze feltételezhető az is, hogy azokban a körökben, ahol magas a részvétel, másmilyenek az arányok. Aki elmegy tüntetni, az valóban úgy gondolja, hogy lehet hatása a politikára, ha nem is magának a kormánynak a politikájára. Mindenesetre a félidőben az látszik, hogy van egy eszközét nem találó elégedetlenség. Az október 23-ai tüntetés nagyon jól megmutatta, hogy az ellenzéki rendezvényen mennyien gondolják azt, hogy ez a fajta ellenzék mennyire képes arra, hogy hangot adjon az ő elégedetlenségüknek. Látszott az ott lévő pártszimpatizánsokon is, hogy nagyon rossz kedvük van, sokkal kevesebben voltak, mint amennyire készültek a szervezők. Mi az MTA kutatása részeként voltunk ott, és azt vártuk, hogy egészen a körülig fog állni a tömeg, de mindössze olyan háromezren lehettek. Körülbelül ugyanennyien voltak az egy héttel azelőtt a sajtószabadságról és a korrupcióról szóló tüntetésen, amelyet a Párbeszéd szervezett az Együtt-tel, illetve az LMP-vel. 3000 fő fölé nem nagyon tudnak menni ezek a fajta tüntetések, amelyeket a pártok szerveznek, pedig önmagában nem lehetetlen, hogy a pártok több embert mozgósítsanak.

Létezik ma valóságos ellenzék Magyarországon? Valójában, azok az emberek, akik tehetetlennek érzik magukat, mert azt hiszik, hogy nincsen beleszólásuk a politikába, a közállapotokba, felteszik maguknak a kérdést, hogy milyen szinten van az ellenzék a mai Magyarországon?

M.D.: Nagyon sok ellenzék van. Ha csak a liberális, baloldali ellenzékét nézzük, ez is nagyon tarka, mert hiszen bárki gondolta volna azt 2008-ban, hogy öt éven belül két zöld párt is lesz bent a magyar országgyűlésben? Most is van két zöld párt: egy konzervatívabb, ahogy mondják mélyzöldebb és van egy színes zöld, egy újbaloldali zöld párt. Ez jól érzékelteti, hogy milyen sokszínű ez az ellenzék. Sokan mondják a baloldali, liberális pártokról, hogy ők "őfelsége ellenzéke", és hogy ez egy rendszerkonform ellenzék. Ezek a baloldali pártokon kívül is van egy újfajta ellenzékiség: van ugyanis egy újbaloldali, fiatalos, kicsit az identitáspolitika környékén mozgó, szubkultúrákban is jelenlévő ellenzékiség, akik nagyon gyakran szerveznek különböző akciókat, politikailag tehát elég aktívak. Bár kérdés, hogy ők mennyire tudnak tömegeket kivinni az utcára.

Van egy olyanfajta úgynevezett akadémiai ellenzékiesség, amelynek már nincs akkora szerepe, mint korábban. Ha valakinek a neve előtt ott van a dr., ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy figyelnek is rá az emberek. Ez nemcsak azért van, mert most vagyunk a „poszt-igazság világában”. Már korábban is meg lehetett figyelni, hogy ahogy nőtt az emberek egyéni felhatalmazása – nemcsak az internet, hanem az oktatáson keresztül is – úgy csökkent ennek az elitnek a súlya. A netadós tüntetések is azt mutatták, hogy egyre kevésbé fogadják el az emberek a tekintélyeket, és nemcsak a politikai tekintélyt, vagyis a politikai autoritást, hanem a szellemi autoritást sem. Amilyen tekintélye volt az értelmiségnek vagy egy akadémiai embernek akár a rendszerváltáskor vagy később, ez mára teljesen megváltozott. Ez nemcsak 2016-ban, de 2010-ben, 2014-ben sem volt már így. Tényleg nagyon széles a választék, azonban az, hogy ők mint ellenzék mennyire hatékonyak, illetve mennyiben adnak lehetőséget a hatékony politikai cselekvésre, már más kérdés.

Az előző kérdést azért tettem fel, mert vannak olyan gondolkodók, mint például Kardos András, akik nem tekintik valódi rendszerellenzéknek a jelenlegi politikai pártokat. Kardos az ÉS-ben megjelent publicisztikájában így fogalmaz: „Az ellenzéki pártok számára a politikai valóság kihívása azt jelenti, hogy ha valóban demokratikus ellenzékké akarnak válni, akkor fel kell mondaniuk a NER-ben betöltött legitimáló szerepüket, vagyis az illiberális rendszer biodíszletéből rendszerellenzékékké kell válniuk.” [...] „Magyarán: civil szervezet és politikai párt egyaránt a NER-re mint totalitásra kell hogy rákérdezzen, helyesebben csakis a mindenoldalú rendszerkritika lehet esélyes arra, hogy a valódi antagonizmusokat megfogalmazza, illetve hogy a hatalmat rábírja a feltételek átírására, magyarán a tárgyalásos úton működő plurális demokrácia mechanizmusainak újraélesztésére.” [...] „A NEM: nemzeti ellenállási mozgalom. Ez a mozgalom magában foglalja mindazokat a (parlamentből kivonult és nem kivonult) pártokat, melyek rádöbbennek arra, hogy a hatalom csak kulisszának használja őket, mindazon civil mozgalmakat, amelyek már eddig is próbálkoztak az oktatástól a nővérek béremeléséig „szakügyekben” változtatni, valamint mindenkit, aki úgy gondolja, hogy vagy semmibe vették az elmúlt években az érdekeit, vagy – nemes egyszerűséggel – *fuldoklik a szabadságnélküliségben*.”(1) Ezt az idézethalmazt arra hoztam fel példának, hogy vannak olyan gondolkodók, akik úgy gondolják, hogy az ellenzék valójában csak biodíszlet, és van a nemzeti együttműködés rendszerének egy olyan hatalomkoncentrációs tere, ahol ők igazából csak bábuk.

M.D.: Itt két ügy van, amely ellentmond ennek a feltevésnek. Először is megkérdezném, hogy akkor mi az „a rendszer”? Könnyű analógiákat felállítani korábbi rendszerekkel, de nem is biztos, hogy önmagában rendszerre szerveződik a jelenlegi rezsim. Lehet, hogy van egy sajátos logikája, hogy létezik egy struktúra, amely valóban úgy használja fel az állami intézményeket és erőforrásokat, hogy az egy bizonyos körnek kedvező, ugyanakkor ez nem egy teljesen zárt rendszer. Az állampolgárok szintjén az, hogy fuldoklunk a szabadságnélküliségben, nem igaz, mert itt már rengeteg szelep van. Már nemcsak az létezik, hogy elmegyünk a Mikroszkóp színpadra és röhögünk azon, hogy mit mond a Hofi vagy meghallgatjuk a Rádiókabarét, hanem el lehet menni külföldre és ez nem feltétlenül csak az egyetemi képzésben részt vettek számára lehet lehetőség. Magyarországon ráadásul ha az ember beszél idegen nyelvet, akkor viszonylag gyorsan

tud munkát találni multinacionális cégeknél, szolgáltató központoknál. Tehát nem is kell elmenni feltétlenül külföldre ahhoz, hogy az egyén bizonyos szempontból kivonuljon a rendszerből. Ezenkívül vannak bizonyos megállapodások, alkuk, amelyek a Kádár-rendszerben is megvoltak, és ugyanúgy a demobilizációt szolgálták. Ilyen például az egykulcsos adó, vagy a viszonylag alacsony SZJA. Akiknek van olyan képesítésük, és van olyan képességük, hogy el tudjanak helyezkedni ebben a céges világban, ők valóban tudják érvényesíteni az érdekeiket. Meg tudják venni azokat a szolgáltatásokat, amik esetleg másoknak hiányoznak, és valóban ki tudnak jönni ebből a rendszerből, hogyha annyira nem finnyásak vagy nem zavarja őket, hogy mi történik, miket vágnak be mondjuk egy sportközvetítés alatt az állami tévében. Más helyzet lenne, ha az Index is megszűnne, mert az már egy olyan határ lenne, amelyet már nem fogadnának el azok sem, akik képesek kimozdulni ebből a szisztémából, mert ők az újraelosztási konfliktusokba minimálisan kerülnek be. Azok pedig, akik a szabadság hiányában fuldokolnak, ők olyan szociális helyzetben vannak, amely tényleg fullasztó, viszont az ő mélyrepülésük nem 2010 után kezdődött. Persze talán szembetűnőbb most Magyarországon, de a jövedelmi különbségeket mérő Gini-index szerint olyan nagy mértékű változás nem tapasztalható. Egyrészt a gazdasági válság miatt is szakadtak le olyan sokan, másrészt az Orbán-kormányok alatt arányosan csökkentek a szociális kiadások és a vállalkozás- illetve gazdaságfejlesztésre többet áldoznak. Mégis, nem mondható, hogy ez egy olyan koherens, zárt rendszer lenne. Sokkal több a kijárat, a kiskapu. Mindez azért is demobilizál, mert ezt a sok kiskaput és lehetőséget egyénileg lehet kihasználni. Ritkák az olyan érdekérvényesítési módok, amelyek csak kollektívan használhatók, mint amikor az embernek az üzemi tanácshoz vagy a szakszervezethez vagy egyéb szakmai szervezethez kell fordulnia ahhoz, hogy érvényesíteni tudja az érdekeit. A megváltozott nyilvánosság segít és támogat abban, hogy az ember egyénileg lépjen, hogy egyénileg politizáljon, hogy egyénileg tartalmat generáljon, egyénileg fogyasszon és nem egy kollektívum részeként. A Népszabadság megszüntetése ilyen szempontból is szimbolikus. Azzal, hogy egyre többen már a közösségi médián keresztül kapják a híreket, nem áll össze a hírfogyasztás egy egésszé, hanem csak cikkek érnek el bennünket mindenfajta különböző portálokról. A politikai napilap azonban olyan, amelyben mindenféle tartalom volt és van. Van benne bulvár, sport, kultúra, hétfégi melléklet és publicisztika. Az ember megrendeli az egész lapot és ez önmagában ad egy metszetet a társadalomról. Ez az, ami hiányzik. Ebből látszik, hogyan változik meg a nyilvánosság, és ezzel együtt a politizálás is. Ez a fajta demobilizálás annak a támogatása, hogy inkább az egyéni nyereség és egyéni stratégia-keresés felé nyomja az embert.

Az ellenzék legitimáló, "biodíszlet"-szerű szerepére reagálva, önmagában az, hogy valaki részt vesz az intézményesített rendszerben, intézményekben, még nem feltétlenül jelenti azt, hogy ettől biodíszletté válik. Akkor válik azzá, ha nem tesz semmit. Ha viszont használja ezeket a formákat és az ellenzék használja (tehát ők kérdeznek, interpellálnak, vizsgálóbizottságokat próbálnak összehívni, ha már csak a parlamenti munkáról van szó, sőt népszavazási kérdéseket akarnak leadni, de ezt elszabotálja maga az intézmény, másrészt pedig nyílt erőszakként odaküldenek verőembereket), úgy tehát túlzás lenne azt állítani, hogy biodíszlet lenne az intézményesített ellenzék, tehát a politikai pártok.

Az értelmiség jó része bizonyos elkeseredettségben tengődik, méghozzá amiatt, mert megtapasztalja, hogy már nem ér annyit a szava. Emiatt pedig apolitikussá válik és kivonul a közéletből, és a rendszerre való reakciójában, azaz a nyílt tehetetlenségében megfogalmaz egy olyan attitűdöt, amelynek folytán viccpárt-szerű formációhoz kezd közelíteni. A népszavazáson közvetett módon mérhető eredményt ér el a Kétfarkú Kutypárt azzal, hogy egy "nem-igen" opcióra szavaztak a választók, amely érvénytelen szavazatot jelentett. Véleményem szerint az értelmiség jó része ilyen helyzetekben a sírás helyett inkább a nevetésbe menekül. Milyen irány ez valójában politológiai szempontból és csak Magyarországon terjed vagy Európában is kialakul egy apolitikus réteg és létrejönnek a viccpártok?

M.D.: Európában is vannak viccpártok, a legismertebb talán a *Die Partei*, a német viccpárt, akik az EP-be is bejutottak, miután a karlsruhei alkotmánybíróság eltörölte a 4%-os küszöböt. Van egy választási szlogenjük: "*Die Partei: ja zu Europa, nein zu Europa.*" Ott is ez a viccelődés és gúny folyik. Látszik, hogy van arra hajlandóság, hogy az emberek pénzt áldozzanak arra, hogy ha úgy gondolják, hogy ennek van értelme. A háttérben persze az lebeg, hogy van egy nagyon erős bizalmatlanság nemcsak a magyar ellenzékkel, hanem a politikai intézményekkel szemben is. Itt persze érdekes, hogy egy ilyen jellegű kampányra a Kétfarkú Kutypárt és a hozzá kapcsolódó civil szervezetek fennállása óta nem volt példa, hiszen a kampányba a Kutypárt mellett a Magyar Helsinki Bizottság és a TASZ is beszállt. A plakátkampány nem teljesen csak a poénkodásról szólt, hanem arról is, hogyan lehet úgy sem igennel, sem nemmel szavazni, hogy az ember azért aktivizálja magát. Ilyen szempontból ez egy teljesen önálló politikai pozíció volt ebben a népszavazási kampányban. Ebben még az az érdekes, hogy pontosan miről is szól ez az aktivizmus.

Illetve passzivizmus.

M.D.: Igen, passzivizmus, ezt is ők találták ki. Ez abban különbözik erősen attól, mint amilyen például a Tanítanék Mozgalom volt, hogy nem kell feltétlenül a döntéshozókra nyomást gyakorolni. A Tanítanék Mozgalom meg akarta változtatni az oktatáspolitikát, a Kétfarkú Kutypárt esetében viszont az aktivizmus befelé irányul, lényege a politikai élmények szerzése, az én gazdagítása. Ez egy kicsit expresszív aktivitásra hasonlít. Itt nem beszélhetünk közvetett érintettségről, mint a Tanítanék Mozgalom esetében, ahol ott vannak a pedagógusok, akiknek a munka- és életkörülményeit is megváltoztatja végső soron az, ha valamilyen pozitív döntést el tudnak érni a kormánnyal szemben. Itt az érintettség csak indirekt módon jelenik meg és nagyon gyakran a szolidaritás mentén lép fel a bekapcsolódás. Tehát például én szolidáris vagyok a menekültekkel és ezért aktivizálok magam, nem azért, mert én a saját helyzetemen akarok javítani. A Kutypártnál a kormányzati kommunikációnak az élére, irányára, visszásságára, mondanivalójára hívták fel a figyelmet. Ez alapjában véve egy szimbolikus elosztásról szól. Vannak ugyanakkor olyan emberek, akiknek valóban a materiális újraelosztás a fontos, akinek az számít, hogy ő két hetet, három hónapot vagy akár egy évet vár egy orvosi vizsgálatra vagy az, hogy az ő gyerekének van-e lehetősége a továbbtanulásra, és egyáltalán milyenek az ő életkörülményei. Ez a dolog erősen szétválhat és az a probléma, - és erre más külföldi mozgalomkutatók is felhívták a figyelmet - hogy mi történik akkor, ha a hagyományos intézményekből kivonulnak azok, akiknek megvan az a fajta kulturális tőkájük vagy tudásuk, akik sikerre tudnák vinni ezeket a kezdeményezéseket, helyettük

pedig a szimbolikus újraelosztással foglalkoznak. Nem állítom, hogy rossz a kétfarkú kutya-aktivizmus. Bekerülhet valaki egy olyan spirálba, hogy először mint kétfarkú kutya plakátragasztó került kapcsolatba az aktivizmussal mint közéleti tevékenységgel és később valami másra is hajlandó. Mégis, vannak bizonyos kockázatai. Magyarországon a részvételi hajlandóság nagyon koncentrálnak egy bizonyos demográfiára, földrajzilag is, az illető státuszára nézve is erősen meghatározható, hogy kik ezek. Ha valaki megnézi az Aktív Fiatalok c. kutatást, amit Szabó Andreáék készítettek egyetemistákkal, ott is jól lehetett látni, hogy egy meghatározott kör az, amelyik hajlandó aktivizálni magát, pedig ezek az adatfelvételek a fiatalok között részben a hallgatói tüntetések során, valamint részben utána folytak. Sok mindent elmond, hogy a legnagyobb aktivitás az ELTE-Btk-n folyt.

Kicsit elkanyarodnék a pártoktól. Hogyan látod a civil mozgalmak szerepét, jelentőségét Magyarországon? Meg lehet-e maradni civil mozgalomként politikán kívülinek, civilként azt mondva, hogy nem foglalkozunk politikával és csak és kizárólag szakkérdésekben vagyunk hajlandók bárkivel is együttműködni. Lehet-e politikán kívülinek, függetlennek maradni?

M.D.: Abszolút, igen. Rengeteg olyan civil szervezet van ma Magyarországon, amelyik a helyzetéből adódóan nem teheti meg azt, hogy politizáljon. De ez nem feltétlenül csak félelemből van így, hanem azért is, mert egész egyszerűen olyan témával foglalkozik, ahol a tevékenységének az univerzalizmusát vagy az általánosságát sértene az, hogy ha politizálna. Tehát tegyük fel, ha valaki gyerekek egészségével foglalkozik és kirándulni viszi őket, akkor hogyan politizáljon. Persze mindenhol meg lehet találni egy politikai mozzanatot, így a természetjárás kapcsolódhat a zöld politikához, ahogy a roma-felzárkóztatással foglalkozó civilek között sem lesz Jobbik-szavazó. Gondolom a kérdés arra irányul, hogy mennyire kell rendszerkonformnak lennie egy civil szervezetnek?

Minden civil mozgalom kapcsolatba kerül a belpolitikával?

M.D.: Ha mozgalomról beszélünk, akkor az mindig politizál, de attól még lehet valaki civil, hogy nem mozgalmi. A civil lehet egy érdekvédelmi szövetség, egy sportegyesület, egy dalárda, és ezek nem kevésbé fontosak, hiszen a társadalom szövetét ezek a szervezetek, szerveződések is összetartják és sűrítik. Nagyon jó terepei lehetnek annak, hogyan kell közösen fellépni, elkezdeni valamit, befejezni, kiértékelni, ezek mind-mind nagyon fontos területek. Persze vannak olyan szervezetek is, amelyek szakmaiak és annak mentén fogalmazznak meg kritikát, és ezek szakpolitikai kritikát akarnak kifejteni. Például a Tanítanék Mozgalomnál is, ha már erről volt szó, pont ilyen konfliktus jött elő, hogy mennyire kell belemennie a nagypolitikába egy ilyen mozgalomnak és mennyire kell megmaradni a szakpolitikánál. Ugyanez volt a hallgatói mozgalomnál is, ott is lehetett hallani, hogy voltak olyanok, akik általánosabb rendszerkritikát akartak megfogalmazni, és voltak olyanok is, akik azt mondták, hogy maradjunk a felsőoktatási politikánál. Az utóbbi vélemény azért is lehet méltányolható, mert ha sikerül bizonyos területeken engedményeket elérni, akkor az mutatja, hogy maga a rendszer talán mégsem annyira koherens, talán mégis fellazítható bizonyos területeken és el lehet érni engedményeket. Másfelől pedig sokan mondhatják, hogy ez az igazi konformizmus, hiszen ezek csak látszatengedmények, de valójában az egész rendszer működése nem változik. Nem kell feltétlenül minden civilnek politizálnia, hiszen vegyük figyelembe,

hogy itt rengeteg konfliktus van, amit az emberek nem szeretnek a mindennapjaikban megélni. Az, hogy valaki állandóan fenntartja ezt a mozgósítási készültséget, az, hogy a mindennapi emberi érintkezésben lehessen róla tudni, nyilvánvalóan nem kivitelezhető. Ezt akkor lehet fenntartani, ha valaki olyan közösségekben van, amik segítik, támogatják ezt a fajta alapállást. De Magyarországon az emberek nagy többsége nem ilyen, nem ebben él. Ha valaki ilyen politikai szubkultúrában létezik, mint amilyen Budapesten a különböző balos, újbalos közösségi helyek, vagy pedig úgy él egy politikai hálózatban, hogy minden ismerősével egyetértenek, akkor ez kivitelezhető. Ellenkező esetben ez érthetően nagyon sok konfliktussal járhat.

Azok közül, akik ezekkel nem foglalkoznak, tehát sem a civil mozgalmakkal, vagy szervezetekkel, sem a pártokkal, szerinted hogyan lehetne minél több embert meggyőzni arról, hogy igenis választási jogod van és ezáltal számít a szavad. Hogyan lehetne ebből a közönyös állapotból visszarántani az embereket, hogy újra részt vegyenek a közéletben?

M.D.: Nehéz kérdés ez. Úgy szokták megválaszolni ezt a kérdést, hogy olyan oktatásra van szükség, amely képes változtatni az attitűdökön. Magyarországon nem alakult ki ennek a konszenzusa, akár mint Németországban, ahol mindez a II. világháború után, a náciellenesség során kezdődött el. Nálunk az aktív állampolgári oktatásnak a tartalmáról nincsen konszenzus. Ha nincsen tartalma, akkor legalább a formája, alapjai legyenek meg. Számos olyan trükk, módszer van, amely már önmagában is, tehát mondanivaló nélkül is fejleszti azokat a képességeket, például az empátiát, másnak a meghallgatását, a közös munkára való képességet. Tegyük hozzá, hogy ez nemcsak a demokratikus képességeket, hanem a vállalkozó kedvet is növeli. De az is felmerül kérdésként rögtön, hogy mit várunk ettől az aktivitástól? Az nem túl reális, hogy az állampolgárnak mindig mindenről legyen véleménye, és rendszeresen ki is fejezze azt. Még úgysem, hogy ilyen gyors a kommunikáció és ilyen sok lehetőség van az önreprezentációra. A politikai képviselőnek nincsen alternatívája, de ez nem jelenti azt, hogy ez a képviselő ne lehetne sokkal hatékonyabb, tehát ne reprezentálhatná sokkal jobban a választót.

Tudnak beszélni egymással a választópolgárok kulturált hangnemben?

M.D.: Tudnak, már az csodálatos, hogy a nevüket vállalva az interneten egy-egy cikk alatt hogyan kezdenek el kommentelni. Sőt, elolvassák azt is, hogy a másik mit írt. Ilyen korábban nem volt és ez önmagában is már egy nagy dolog. Persze ezt nem mindig a legnagyobb jóhiszemben teszik. Az alapkérdés, hogy hogyan lehet aktivizálni az embereket, azért nehéz, mert egyrészt kevés a jó példa, másrészt nem is szabad olyan gyorsan nagy csodákat elvárni. Kellenek jó benyomások. Magyarországon foglalkozunk politikai részvétellel, de nem tudok arról, hogy valaki kutatta volna azt, hogy hogyan folyik a lakóközösségeknek egy-egy összejövetele, mert az a legalapvetőbb részvételi forma, kivéve természetesen azokat, akik családi házban laknak. Minden közgyűlési meghívón ott szerepel, hogy fél óra múlva újra összehívják a lakóközösségi gyűlést, amennyiben nincsen meg az elegendő számú résztvevő, hogy határozatképes legyen a közgyűlés. Ez is azt mutatja, hogy létezik egy általános apátia, amely nemcsak abból fakad, hogy a politikai ügyekkel szemben az emberek immunisak lennének, hanem van egy általánosabb, a kollektív megoldásokkal szembeni bizalmatlanság vagy csak egyszerűen tartózkodás. Tulajdonképpen nagyon sok embernek megvan a lehetősége

arra, hogy éljen az intézményesített részvételi formákkal. Ami fontos, hogy nagyon gyakran ebben nem partner a hatóság sem. Akkor sikerül részvételre buzdítani az embereket, akárcsak annyiban, hogy valaki felkeresi a választott képviselőjét, ha úgy érzi, hogy ennek lehet fogantja. Ahogy a Pew Research Center említett felmérése is mutatja, nagyon sokan azt gondolják, hogy nem számít a szavuk. Ha nem is alakult ki konszenzus abban, hogy mi legyen a demokratikus oktatás tartalma, ebben a politikus-állampolgár partnerségben kialakulhatott volna egy konszenzus, de úgy látszik, erre sem került sor Magyarországon.

Ez valószínűleg az oktatási rendszerrel volt kapcsolatos.

M.D.: Nemcsak az oktatási rendszerrel, de persze nem akarok bántani senkit, azért a bürokrácia hagyományai sem olyanok, hogy az állampolgári megkeresést, vagy észrevételt ne plusz munkának vagy nyűgnek vegye, és ez nem feltétlenül az ott dolgozóknak a hibája. Nem úgy szerveződik egy-egy igazgatási szerv, hogy ott az állampolgári, civil észrevételek vagy megkeresések be legyenek csatornázva, hogy azok az egész szervezeten úgy tudjanak átmenni, hogy azt tényleg megtermékenyítsék és ne csak plusz munkát jelentsenek. De ezt az Arsboni közigazgatási joggal foglalkozó olvasói sokkal jobban tudják.

*

(1) Kardos András: NEM. *Élet és Irodalom*, LX. évfolyam, 44. szám, 2016.11.04., 3.

Fotó: Volom Sári.

Kasza-Tóth Krisztina:

"Itt nem csak üzletről van szó, hanem művészetről is" - interjú Békés Gergellyel

Mennyit és hogyan kap meg egy előadóművész az általunk fizetett előfizetési díjból? Mi történik, ha meg sem kapja a művéért, alakításáért jussát? Szembe lehet szállni a zeneipar "nagyágyúival"? A szerzői jogok magyar helyzetéről és a Deezer-perről beszélgettünk az Előadóművészi Jogvédő Iroda jogtanácsosával, Dr. Békés Gergellyel.

Mi a haszna egy közös jogkezelő szervezetnek, miért van rá szükség?

A közös jogkezelés nem új intézmény, a gyökerei több mint száz évesek Magyarországon is. Az igazi haszna, hogy a gyenge érdekérvényesítő képességgel rendelkező jogosultaknak együttesen sokkal nagyobb erejük van. Mivel a tárgyalópartnereik – a kiadók, a rádiók és televíziók – sokkal erősebbek, közös jogkezelés nélkül rendre elszenvednék az ebből fakadó hátrányokat. Magyarországon a közös jogkezelés civil szervezeti formában jött létre, ami azért előnyös, mert a civil szervezeti létből fakadó demokratikus alapelvek a teljes működést áthatják: művészeink fogadják el az összes szabályzatot, övék a döntés a legfőbb testületek megválasztásától az iroda igazgatójának kiválasztásán keresztül abban is, hogy mennyi pénzt szedjünk be a rádióktól és ezt milyen elvek alapján osszuk fel az egyes művészek között. Mindez így helyes. Az ő pénzükről van szó, amit mi csak megbízottként kezelünk.

Nincs túl nagy hatalom az EJI kezében?

Az EJI-nek nincsen önálló akarata, így hatalma sem. Csak azokat a jogokat gyakoroljuk, amikkel maguk az előadók rendelkeznek, ráadásul mindezt az előadók döntéseinek megfelelően tesszük. Az EJI működését rengeteg szerzői jogi, versenyjogi szabály korlátozza, nem élhet vissza a versenyelőnyével. A közös jogkezelői díjszabásokat három miniszter, két király és három pápa ellenőrzi és szignálja, mielőtt kihirdetik. Túl sok, de tényleg 3 miniszteren megy keresztül a díjszabás, mire az igazságügyi miniszter

szignálhatja azt. Vagyis igen masszív, talán csak az atomenergia esetén tapasztalható mélységű állami felügyelet alatt üzemel a terület.

Hogyan illeszkedik az Iroda az európai közegbe? Van eltérés a különböző nemzeti szerzői jogi törvények között?

Európában mindenhol törvény szabályozza ezt a tevékenységet. A magyar modell tökéletesen illeszkedik ehhez a modellhez, az amerikai is csak kis mértékben tér el ettől. Vannak országok, ahol a közös jogkezelés jogi monopóliumként érvényesül, és egészen 2012-ig Magyarországon is ez volt a helyzet. Ekkor azonban a jogszabály a jogi monopóliumon alapuló megoldást megtörte. Azóta ezek a szervezetek ugyan továbbra is monopóliumok maradtak, de a monopol működésnek nem jogi, hanem csupán gazdaságossági okai vannak. Vagyis nincsen jogszabályi akadálya annak, hogy holnap egy új EJI vagy egy új Artisjus is megjelenjen a piacon. Nem felváltva ezeket, hanem esetleg kiegészítve a tevékenységüket. A szerzői jognak mostanra minden fő részét harmonizálták az Unióban, azaz lényegében nem maradt olyan terület, ahol nagyon egyedi megoldásokat lehetne kitalálni, vagy fenntartani az egyes nemzetállamokban.

Az angolszász országokban viszont inkább a tulajdonjogi nézetek érvényesülnek, ők így tekintenek a szerzői jogra.

Ez a történeti fejlődésen alapuló különbözőség valóban létezik a szerzői jogi rendszerek között. 1709 környékén Angliában, Stuart Anna idején született meg az első, modern értelemben vett szerzői jogi törvény, amely valóban tulajdonjogi megközelítésen alapult. A könyvek másolásához fűződő jogot monopolizálták akkor. Ehhez képest Franciaországban és Németországban egyre hangsúlyosabban jelentek meg az olyan jogi csoportok, melyek szerint a vagyoni jogok nem különíthetők el a szerzők személyhez fűződő jogaitól. Ebben a tekintetben van különbség az angolszász és a kontinentális szerzői jog között, de ez inkább elvi jelentőségű, a piacosság szempontjából nem eredményez különbözőséget.

A magyar hagyomány - nem függetlenül a történeti fejlődésünktől - a német mintát követi. Nálunk nagyon erősen kéz a kézben járnak a vagyoni jellegű és személyhez fűződő jogok, egyik a másik nélkül nem is képzelhető el. Egy különbözőség valóban van: Angliában a tulajdoni jelleg dominál; jogdogmatikai szempontból a kontinentális Európában nem. Sőt, szeretjük inkább azt hangsúlyozni, hogy itt nem csak üzletről van szó, hanem művészetéről is.

Amerikában is ez a helyzet [Ke\\$ha perével](#) kapcsolatban: tulajdonként kezelik a munkásságát.

Igen, abszolút. A felvételek, a művek hasznosításáról van szó, arról, hogy kinek van joga engedélyezni a felhasználást, kivel és hogyan kell elszámolni. Ebben nincs különbözőség Amerika és például Németország között. Ami érdekes, hogy Amerikában a per nem érint személyhez fűződő jogokat. Ha azonban a jogvita egy a kontinentális szerzői jogi hagyományokra építő országban, például Németországban folyna, akkor lennének még mellette személyhez fűződő jogi érvelések is. Amerikában erre nincs szükség. Mindeközben vagyoni oldalról a per nagyon hasonló érveléssel folyna Európában is. A művészeknek két elvárása van: tisztességes, rendszeres, áttekinthető elszámolás és jogdíj.

A kettő elválaszthatatlan egymástól. Hiába kapok pénzt, ha nem tudom ellenőrizni, hogy az helyesen lett-e kiszámítva. Hiába kapok elszámolást, ha a végén nem kapom meg a pénzt. Ha ezek nem teljesülnek, akkor előbb-utóbb bíróságra mennek az áldozatok.

Ez volt a helyzet a Deezer-rel kapcsolatos pernél is?

Igen, az is erre vezethető vissza. A Deezer-per mögött az a probléma áll, hogy az előadók túlnyomó többsége sem elszámolást, sem jogdíjat nem kapott, miközben a piacon jól látható összegek forognak most már. A MAHASZ statisztikái szerint a digitális felhasználásokból a kiadók 2015-ben a magyar piacról kiszedtek 1,2 milliárd forintot. A mi tapasztalataink szerint ebből nem jutott az előadóknak érdemi összeg. Bizonyára találhatunk olyan előadókat, akik kaptak pénzt, hiszen a topligás előadókkal nem lehet megcsinálni, hogy nem számolnak el velük. Az 1,2 milliárd forint - ha nagyon jóindulatúak vagyunk - 90:10 arányban oszlott meg a kiadók és az előadók között, a kiadók javára. A rádiós piacon az előadók és a kiadók közösen érvényesítik a jogukat, ebből 2015-ben a két jogosultnak együttesen nem volt 500 millió forint bevétele sem. Azonban ezt a pénzt a kiadók és az előadók elfejezték egymással. Égbekiáltó a különbség. Nagyon nincs rendben az, ami a digitális felhasználások körében történt. Míg egy kisebb vetítési alapnál a kiadók feleznek az előadókkal, egy nagyobb bevételi forrás esetén teljesen természetesnek veszik, hogy a felosztási arány 90:10.

És ez egy előadóra levétítve mekkora bevételt jelent?

A francia közös jogkezelő készített egy felmérést, amely során konkrét, tényleges szerződések feldolgozásával vizsgálták meg, hogy a szolgáltatásban érintett szereplők hogyan osztoznak a bevételen. A vetítés alapjául egy átlagos, tíz eurós előfizetési díj szolgált. Arra jutottak, hogy ebből a tíz euróból kettő megy el a közterhekre, áfára és egyéb juttatásokra, és mindösszesen egy euró a szerzők díjazása. Ez botrányosan kevés, ha végiggondoljuk, hogy egy streaming előfizető hány dalt hallgat meg, és azoknak hány szerzője, szövegírója volt. Körülbelül 6,5 eurót elvisznek a kiadók és a streaming szolgáltatók közösen, méghozzá olyan belső megosztási aránnyal, hogy ennek a 6,5 eurónak körülbelül a 2/3-a kerül a kiadókhoz, 1/3-a pedig a streaming szolgáltatóhoz. Ezt összeadva körülbelül fél euró marad az összes érintett dal összes érintett előadójának. Ami nem tűnik sem méltányosnak, sem tisztességesnek. Így már három adatsort hasonlíthatunk össze: egyrészt van az 1,2 milliárd forintos magyar piacon elért bevétel; kontra rádiós piacon elért 500 milliós bevétel felezéssel; ehhez képest a streamingben - ahol egyáltalán volt tényleges elszámolás - 46 cent jutott az összes érintett előadónak.

Milyen volt a per jogi alapja?

A magyar közös jogkezelés úgy épül föl, mint Európa összes többi országában, de van egy jelentős különbség: ezen a területen erősebb jogosítványokat adott az előadóknak Magyarországon '99-ben a jogalkotó. Nevezetesen azt mondta, hogy az online felhasználások engedélyezésével összefüggő kizárólagos vagyoni jog nagyon hasonlít a rádiózáshoz, vagyis közös jogkezelésben kell azt érvényesíteni. Az analógia nem véletlen, hiszen a rádiós és streaming jellegű felhasználás közös abban, hogy annak során nem keletkezik új műpéldány, pusztán csak a pillanatnyi igény kielégítésére képes.

Milyen következményei vannak a szabályozásnak?

Azért szükséges e jogosítványokat közösen kezelni, mert a felhasználás tömeges, így azokat a művészek nem tudják esetenként és tételesen ellenőrizni. A magyar jogalkotó által 1999-ben bevezetett közös jogkezelés azonban nem kötelező, csupán egy lehetőség az előadóknak. Ez azt jelenti, hogy mindenkit a közös jogkezelő képvisel, kivéve azokat, akik ezt nem akarják. Ehhez az előadóművésznek csak jeleznie kell nálunk, hogy nem kéri a képviselést. Ebből a helyzetből kiindulva világos, hogy a streaming szolgáltatóknak engedélyt kell kérniük tevékenységükhöz az EJI-től. A bíróság első fokon az EJI-nek adott igazat. Persze a másodfok még dönthet másként.

Tényleg működhet a magyar piac eltérő jogi keretek között, mint a világ összes zenei piaca?

Amikor már látszott, hogy a hagyományos cd-értékesítésen alapuló modell elbukik, Magyarországon is elkezdtek megjelenni más típusú szolgáltatások. Világos volt, hogy jelentős különbség van a közös jogkezelésben Magyarország és a nyugat-európai modell között. Ekkor létrejött egy megállapodás az EJI és az akkor még Magyarországon üzemelő összes jelentős hangfelvétel-kiadó között, ami leegyszerűsítve azt mondta, hogy az EJI-nek mindegy, hogy a művészek milyen módon kapják meg a pénzüket. Azt is hajlandóak vagyunk elfogadni, hogy a magyar piac körülbelül azonos szabályok szerint működjön, mint a német, az angol, vagy a francia. Egy dologhoz ragaszkodunk: pontos elszámolás a művészekkel, amit felénk igazolnak. A gyakorlatban ez úgy nézett volna ki, hogy az EJI engedélyezte volna a felhasználást, majd a felhasználók a kiadókon keresztül elszámoltak volna az előadóművészekkel, végül az elszámolást igazolják az EJI felé. Ez a megoldás nem csak a hazai jogszabályoknak felelt volna meg, hanem érdemben igazodott volna a nemzetközileg elfogadott szokásoknak is. Nagyon gyorsan kiderült azonban, hogy ezt a megállapodást a felhasználók és a kiadók a gyakorlatban nem akarják betartani.

Miért nem működött a megállapodás a kiadókkal?

A megállapodás idején nem volt Magyarországon még érezhető internetes felhasználás, és mindenki boldog volt, hogy megőriztük a közös jogkezelést, mint intézményt, de igazodtunk a nyugat-európai normákhoz is. A probléma akkor jelentkezett, amikor az első igazán jelentős felhasználó megérkezett a piacra, pénz került az asztalra, és tétje lett a dolognak. Mert abban a pillanatban megszűntek az elszámolások. Eközben nem volt olyan félév, hogy ne tettünk volna le egy javaslatot az asztalra, majd nagyon gyorsan eljutottunk odáig, hogy a megkereséseinkre már választ se kaptunk. Meghallgatták, bólogattak, az ügy pedig húzódott, egészen 2012-ig.

Ebben az évben jelent meg Magyarországon a Deezer. A Deezer egyébként csak "áldozata" ennek a pernek, hiszen választhattunk volna mást is. Azért választottuk őket, mert ők voltak az első olyan szolgáltató, amely nem reklámbevételekből próbált megélni, hanem tényleges forintokat vitt el a nyilvánosságtól, volt előfizetői díja. Egy olyan üzleti modellt épített föl, amiben már nem minden ingyenes. Volt is rá ügyfélbázisa, hiszen az egyik nagy telekommunikációs cég, a Telenor ott állt a szolgáltatás mögött. Ekkor mondták azt az előadók, hogy rendezni kell a jogosítás és a jogdíjak kérdését. És elindult a per.

Hogyan vágtak neki a pernek?

Magyarországon a közös jogkezelés a kiindulópont, mi abban a viszonylag kényelmes helyzetben voltunk, hogy borzasztó erős jogszabályi alapunk van arra, hogy követeljük ezt a művészek helyett és nevében. Az előadóművészekre vonatkozó szabály szinte betűről betűre azonos a szerzőkre vonatkozó szabályokkal. Az pedig sehol nem volt kérdés, hogy a szerzőket képviselő közös jogkezelőtől engedélyt kell kérni, nekik díjat kell fizetni. Így mondhattuk azt, hogy mivel azonosak a szabályok, a nemzetközi egyezmények, az uniós irányelvek, a magyar jogszabályok, nem lehet az előadókat másként kezelni, mint a szerzőket.

Mivel védekezett a Deezer?

Az alperes ugyan a Deezer volt, mint felhasználó, de mindvégig világos volt, hogy az igazi érdekkülönbség a kiadók és közöttünk áll fenn. Két fő állításuk volt: az egyik, hogy a kiadók valamennyi előadótól megszerezték az internetes felhasználás engedélyezésére vonatkozó jogosítványt. Ez igaz lehet 2012 októberére, amikor már itt volt a Deezer Magyarországon, de a Deezer katalógusában szereplő dalok túlnyomó részét nem 2012-ben vették fel, azokat jóval korábban, a '60-as, '70-es években adták ki. Ugye senki nem akarja azt mondani, hogy egy 1967-ben, bakelitlemez kiadására vonatkozó előadóművészi-kiadói szerződés magába olvasztotta volna azt a jogosítványt, amit egyébként a nemzetközi szerződés '96-ban hozott csak létre, a magyar jogszabályok '99-ben vezettek be, az uniós irányelv pedig csak 2001-ben? Ettől még megszerezhetette a kiadó ezt a jogosítványcsoportot, feltéve hogy a jog létrejöttét követően újra megállapodott az előadóval. Lehetséges, hogy megállapodom a Pink Floyd tagjaival a 'Wish You Were Here' albumról '73-ban, de azóta létrejött egy új felhasználási mód, arról újra meg kell állapodni. Tehát a mi állításunk az volt, hogy a Deezer katalógusában található 35 millió track túlnyomó részét illetően nincsenek rendezve a jogosítványok.

Akkor a kiadók senkivel nem újították meg a megállapodást?

El tudom képzelni, hogy egyes világsztárokkal mégiscsak megújították a szerződést. De nagyon sok pénzem van arra - és ennek ellenkezőjét egyáltalán nem tudták bizonyítani a perben - hogy a világsztárok lemezein közreműködő stúdiózenészekkel már nem kötötték meg ezt a megállapodást. Tehát a harmadik vokalista lánnyal. Márpedig az ő jogosítványai a magyar, illetve az uniós irányelv és nemzetközi szabályok szerint pontosan ugyanolyanok, mint a vezető előadóművész jogosítványa. A piaci értéke nem egyforma: az "ő ára olcsóbb lenne", de a jog ugyanolyan erős. Ez a dobosra, a pozanosra, vagy a vokalistára épp így igaz. A kiadók a vezető előadók egy részével rendszeres elszámolási viszonyt ápolnak és fizetnek nekik. De a sessionzenészekkel a mai napig az az üzleti modell, hogy bemegy a stúdióba, feljátssza az adott zeneszámot, helyben kifizetnek neki egy összeget, és nem látják többet. Hogyan szerezhették volna meg tőlük újra az engedélyt a kiadók?

Ezek persze csak költői kérdések maradtak, hiszen nem kaptunk rájuk választ a per során, miközben a bizonyítási teher őket terhelte, hiszen mi azt mondtuk, hogy közös jogkezelés van, az EJI-től kell engedélyt kérni, és igazolni, hogy kiüresedett a közös jogkezelési jogállás. De hát egyetlenegy ilyen szerződést nem tudtak csatolni, ami 2010 előtt született volna.

Mi volt a Deezer második érve?

Az, hogy elszámoltak az előadókkal. A mi állításunk az volt, hogy nem számoltak el velük. Mert az, hogy elszámoltam valakivel, az feltételezi, hogy van közöttünk egy megállapodás, ami alapján elszámolok. A kiadók ehhez képest meg azt mondják, hogy: „a streaming a bakelitlemez modern változata”. Ha egyszer már megállapodtunk egymással a bakelitlemez értékesítése utáni jogdíj-kérdésekről, azt oly módon kell értelmezni a streaming szolgáltatók kapcsán, hogy egy-egy tracknek a streamelése után akkor fogsz kapni a fél dollár helyett a fél dollár osztva a trackek számával, szorozva gyök kettővel, és még azt a köbre emelve és a végén eltizedelve, mert ezt szerintünk így kell számolni. De az elszámolás alapja mégiscsak egy megállapodás kell, hogy legyen. De ilyenek 2014-ig nincsenek. Komolyra fordítva: a gyakorlatban a kiadók úgy számoltak azon kevés előadóval, akivel elszámoltak, hogy egyoldalúan szabták meg az elszámolás módszertanát. Ez így tökéletesen elfogadhatatlan. Ráadásul a felméréseink szerint az érintett előadók túlnyomó többségével még így sem számoltak el, nekik egy fillért sem fizettek, soha semmilyen elszámolást nem kaptak.

A napokban beszélgettem Magyarország egyik vezető, évtizedek óta topkategóriás művészeivel, aki elmondta, hogy ő tavaly a kiadójától, teljes életműve vonatkozásában 28 ezer forintot kapott. És olyan művészeiről beszélünk, aki évente megtölti az Arénát, kétszer. Kérdeztük: kaptál-e elszámolást? Ja, hát azt nem. Akkor mi alapján kaptál 28 ezer forintot? Azt nem tudja.

Milyen szerepe volt az EJI-nek a Deezer elleni perben?

Nekünk azt kellett igazolni, hogy Magyarországon közös jogkezelés van, az EJI-től kell engedélyt kérni és az EJI-vel kell elszámolni, az előadók képviselőjében az EJI állapítja meg a feltételeket. A bíróságnak abban a kérdésben kellett állást foglalnia, hogy az a szabályozás, mely szerint Magyarországon közös jogkezelés van, ütközik-e az összes létező uniós normával és nemzetközi szerződéssel, sőt még talán az ENSZ Alapokmányával is.

A bíróság még azt sem látta indokoltnak, hogy a kérdést az Alkotmánybírósággal vizsgálta meg, de olyan okot sem látott, ami miatt indokolt lett volna az Európai Bíróság megkeresése. Az ítélet az volt, hogy a Deezer megsértette az előadók jogait, amikor az EJI engedélye nélkül megkezdte a szolgáltatást Magyarországon. Emellett azzal is megsértette a Deezer az előadók jogait, hogy nem számolt el a felhasználások után az EJI-vel. Csak jogtechnikailag újdonság, ami Magyarországon történt, hazánk semmi mást nem csinál, mint igazodik a nemzetközi trendekhez. Minden jelentős zenei piaccal rendelkező országban felismerték az érintettek, hogy a kiadói elszámoláson alapuló üzleti modell nem fair, ezt valamilyen módon korrigálni kell. Ez történik most éppen nálunk.

Lehetséges, hogy esetleg a Deezer így kivonul?

Ez nem valószínű. Két racionális oka lehetne a kivonulásra a cégnek: egyfelől ha zavar lenne a jogosításban, ami nincs, hiszen a közös jogkezelő éppen ezt tudja feloldani. Másfelől ha az üzleti modell megborulna, mert mondjuk kétszeres jogdíjfizetéssel szembesülne a felhasználó. De nem véletlenül mondtuk a per lezárásától kezdve, hogy

nem lehet szó kétszeres díjfizetésről, mert mi minden olyan jogdíjat, amit igazolhatóan megkaptak az előadók, levonunk a követelésből. Nekünk tökéletesen mindegy hogy jut el a művészhez a pénz, ha igazolható módon megtörtént az elszámolás. Lehet, hogy egyik vagy másik szolgáltató a kivonulás mellett dönt, de erre az EJI-nek nincs ráhatása, mint ahogyan a piacra lépésre sem volt. Én úgy látom, senkinek, így az EJI-nek sem áll érdekében a szolgáltatók kivonulása, erre az általunk első fokon megnyert per racionális okot nem is ad, így mindenki azon fog dolgozni, hogy a szolgáltatók – az előadók számára is tisztességes elszámolás biztosítása mellett – tovább dolgozzanak itthon.

Van a kérdésnek nemzetközi oldala?

A különbség sokkal inkább technikai, mint érdemi jellegű. Amiben nincsen különbség, hogy a világon mindenhol azzal szembesülnek az előadók, hogy nem számolnak el velük tisztességesen. Minden jelentős zenei piaccal rendelkező európai országban és Amerikában megállapodások jöttek létre, különböző előadói csoportosulások és az üzletben érintett kiadók és szolgáltatók között. Ezeknek mindig az a lényege, hogy korrigálni kell az eddigi elszámolási módszertant, mert el kell számolni az előadókkal, és díjat kell nekik fizetni. Még hozzá nem a kiadók által létrehozott és sok éve gyakorolt szabályok szerint, hanem közös megállapodással kell korrigálni a hibákat.

Magyarország is éppen ezen az úton halad, előbb-utóbb kollektív megállapodást kell kötni. A közös jogkezelés adhat erre megoldást, ami véleményem szerint kiváló eszköz. Ennél gyorsabban és olcsóbban engedélyt kapni felhasználásra nem lehet, mert a közös jogkezelésű modell az a megoldás, ami tömegesen egy kézből a teljes világrepertoárt tudja jogosítani. Nincs adminisztrációs költség a másik oldalon. Ennek az az ára, hogy amit megspóroltak adminisztráción, azt oda kell adni jogdíjban. A megoldással mindenki csak nyer.

Nagyon sokan precedensértékűnek vették ezt az ítéletet, és várták hogy majd megszűnik az ingyenes zeneszolgáltatás is.

Az ingyenes zeneszolgáltatás lehet, hogy meg fog szűnni, de nem a mi perünk miatt. Valóban létezik a YouTube által dominált ingyenes zeneszolgáltatásnak egy üzleti kockázata, veszélye, amit a szakirodalom értékhezagnak (value gap) hív. A probléma lényege, hogy a YouTube ingyenesen, reklámokért cserébe teszi hozzáférhetővé a teljes tartalmat, miközben elenyésző jogdíjat fizet csak ez után még a kiadóknak is. Ahhoz hogy egy streaming szolgáltató versenyben tudjon maradni, neki is ingyenes, tehát reklámokból szponzorált modellt is kell biztosítani a közönségnek. Ez a modell azonban nem fenntartható, elsősorban azért, mert a streaming szolgáltatók nem képesek olyan sales hálózatot üzemeltetni, mint amilyennel például a Youtube rendelkezik, ezért nem tudják értékesíteni a reklámokat. A probléma gyökere tehát az, hogy míg a YouTube ingyenesen teszi a tartalmakat elérhetővé, az általa megfizetett jogdíj össze sem vethető a streaming szolgáltatók által a kiadóknak fizetett díjakkal. Ön mit használ, Spotify-t?

Igen, Spotify-t.

Hány olyan reklámot hallott az utóbbi időben, ami nem arról szól, hogy "kattints a prémium modellre"? Másként: hallott egyáltalán hagyományos kereskedelmi reklámot a szolgáltatásban?

Hát nem igazán hallottam. A többsége erről szól.

Ez igazolja, hogy a streaming szolgáltatók jelenleg nem tudják értékesíteni ezeket a reklámhelyeket. És a digitális szolgáltatók általában kevés pénzt adnak a szerzőknek - a kiadók azt gondolják, hogy nekik is. De a Youtube még ehhez képest is sokkal-sokkal kevesebb díjat fizet a szerzőknek és a kiadóknak. Miközben fenntart egy ingyenes modellt, ami miatt a streaming szolgáltatóknak is fenn kell tartani. A mi perüinktől tökéletesen függetlenül előbb-utóbb rá fogják kényszeríteni a Google-t, hogy normálisan számoljon el, normális mennyiségű jogdíjat fizessen legalább azoknak a jogosultaknak, akikkel ők egyébként elszámolnak. Ennek a várható következménye az lesz, hogy a Youtube drasztikusan szűkíteni fogja az ingyenesen elérhető tartalmat. Vannak olyan piacok, ahol ezt már meg is csinálták.

Németországban.

Meg Japánban. Tehát van cicás videó, van kutyás videó a Youtube-on, de nincs profi tartalom. Márpedig profi tartalmat fogyasztanak azok, akik Youtube-on hallgatnak zenét. Ennek valószínű következménye lehet, hogy drasztikusan visszaszorul a Youtube által ingyenesen adott tartalmak köre. Ha ez megtörténik, akkor a streaming szolgáltatók is megszüntethetik az ingyenes modellt, és visszaállunk arra az alapértelmezett helyzetre, hogy a zene nem olyan mint a levegő, azért fizetni kell. A fizetés módja változhat, de hogy a professzionális tartalmakért fizetni kell, abban nincs változás. Előbb-utóbb valamilyen módon bele kell tenni azt a mennyiségű pénzt, hogy holnap is legyen még egy új Adele. Mert ha nem, akkor csupán műkedvelőink lesznek. Az is jó, de más minőség. Tehát igen, egyetértek, az üzleti modell két nyomás miatt fog átalakulni. Egyrészt a kollektív megállapodások miatt, másrészt pedig azért, mert előbb-utóbb rá fogják venni a Google-t, hogy nagyságrenddel több jogdíjat kell fizetni, így szűkülni fog az ingyenes tartalom.

Ez nevezhető egyébként a jövő üzleti modelljének? Tóth Péter Benjámint szerint nem biztos, hogy egy fajta üzleti modell minden előadónak megfelelő.

Egyetértek, egyáltalán nem biztos, hogy mindenkinek a streaming fog működni, mert az nagyon érzékeny arra, hogy ki a fogadó oldal. Ma hirtelen generációs kérdés, hogy rádiót 40 év fölött hallgatnak, alatta a rádióhallgatás csak esetleges, szól viszont a Youtube, a Deezer, a Spotify. Ezelőtt 15 évvel az üzleti modell teljesen egységes volt: a rádióból jött a pénz a zenészekhez. De ma ez nem így van, a zenei piac szegmentálódott. Szinte biztosak lehetünk abban, hogy egy gyerekzenekar nem fog seregeket elérni a streaming szolgáltatókon keresztül. Egy ilyen zenekarnak a Youtube-ra van szüksége, hogy az óvodában az óvónők, és otthon a szülők bármikor rá tudjanak kattintani. Nekik az ingyenes elérésen alapuló modell az ideális, mert a pénzt majd a koncerteken fogja tudni megkeresni. Vannak olyan szereplők, akiknek pedig a streaming szolgáltató tökéletes lesz, mert önmagában annyi bevételt tud generálni, amiből a projekt fenntartható lesz. Egy klasszikus, vagy egy jazz zenekarnak meg egyik sem érdekes, ők más csatornákat keresnek maguknak. Összességében egyetértek Péterrel, szegmentálódni fog a piac.

Tavaly az egész Beatles életmű megjelent a Spotify-on. A korábban népszerűvé vált előadónak lehet-e egy újabb "virágzása"? És náluk az örökösök mennyiben jöhetnek szóba a szerzői jogok kapcsán?

Abszolút. Az EJI összesen majdnem 9000 művésszel áll közvetlen kapcsolatban. Ezek között van elég tekintélyes mennyiségű külföldi is. Az ügyfeleink körében nagyszámú olyan örökös található, akiknél az örökhatározó repertoárja masszívan jelen van még a zenei életben. Mindenki tudja, hogy ebben van pénz. Forognak ezek a felvételek, mindenhol jelen vannak: a rádióban, a Spotify-on, a Deezeren, Youtube-on.

Okkal és joggal, a mai napig értékesek ezek a repertoárok. Amikor az uniós jogalkotó 2012-ben 50-ről 70 évre hosszabbította meg a hangfelvételek védelmi idejét, éppen azért tették, mert elkezdtek „kifutni” a védelmi időből azok a felvételek, amik a mai napig értékesek. Az első Beatles és Rolling Stones lemezek éppen azon a határon voltak, amelytől kezdve már nem védettek és mindenki azt csinál velük, amit akar. Ezek létező, valóban komoly értéket képviselő jogosítványcsoportok, és ennek megfelelő komoly súllyal gondozzák is ezeket jogosultjaik. Az EJI dolga, hogy azon előadók számára is beszédje a jogdíjat, akik esetleg ma már nem koncerteznek, felvételeik azonban még mindig értékesek.

Állják a sarat a mai felvételekkel szemben?

A zenében egyre inkább megfigyelhető, hogy globális sztárból és korszakos nemzetközi felvételből egyre kevesebb van. Biztos generációs kérdés is, de az 1986-os slágerlistás dalokat kivétel nélkül ma is kívülről fújom. A 2008-as ugyanilyen listából szinte egyről sincs fogalmam, mert sokkal kevesebb idő jutott rájuk, elszaladtak mellettünk. Ebből is következik, hogy a régi katalógus továbbra is tartja az értékét. Ma sokkal többen próbálnak labdába rúgni - élvezve a digitális technika előnyeit -, ebből a sokkal nagyobb repertoárból kevesen jutnak érdemleges szerephez. Egyszerűen túl nagy a zaj. Az elmúlt évekből nem nagyon tudunk új nemzetközi, igazán globális sztárt mondani. Tavaly volt Adele. Decemberben jött, látott, nyert. De előtte nem volt senki az évben, akiről azt lehetett volna mondani, hogy na, ez világszerte tarolás volt. A fogyasztói szokások változása miatt egyszerűen kevesebb korszakos dal születik. Ez azt jelenti, hogy szegmentálódik a piac, egyre kisebb piacokat céloznak meg az előadók. A zenekaroknak meg kell keresniük saját közönségüket, és úgy kell zenei élményt nyújtani nekik, hogy az megfelelő megélhetést is nyújtson a zenészeknek. Ha a közönség kizárólag online érhető el, akkor ezeket a csatornákat kell használni, ha pedig elsősorban koncertélményt keres, akkor úgy.

Itt van már a Netflix is Magyarországon. Ezzel kapcsolatban mi a véleménye?

A legérdekesebb az lesz szerintem, hogy a Netflix hatására az előadókhöz még kevesebb pénz fog eljutni, mint amennyihez eddig hozzájutottak. Nemzetközileg mindenhol azt lehet látni, hogy ahol a Netflix erős, ott egyre többen mondják le a kábel-előfizetésüket. Márpedig ebből jelentős bevételük volt eddig az előadóknak, hiszen a kábelszolgáltatók fizetik ezeket a díjakat. A kérdés az, hogy önmagában a terjesztési modell változása szükségszerűen magával vonhatja-e, hogy az egyik jogosult csoport teljesen kiszorul a jogdíjforrásból. A mi meggyőződésünk az, hogy a terjesztési csatorna változása – azonos felhasználói élmény mellett – nem eredményezheti a bevételek zuhanását. Ha ilyen eredménnyel jár, akkor rossz a szabályozás. Ha a hagyományos push-media esetén az előadók hozzájutottak valamilyen díjhoz, akkor az online média területén is hozzá kell jutniuk ehhez.

A globális szolgáltatóknak van még egy komoly kockázata, ami a zenénél és a filmnél is tetten érhető: nevezetesen, hogy a helyi repertoárok nemzetközi összevetésben labdába rúgnak-e vagy sem. Ha itthon bekapcsoljuk a Spotify-t, lényegében azonos tartalmat látunk, mint például Londonban. Globális sztárokkal, érdekességekkel töltik föl a katalógust. Szemben a hagyományos értékesítési modellel, ahol a televíziós szerkesztő, vagy a DVD-bolt eladója egy külön falat tartott fenn a magyar és európai filmeknek, zenéknek. Ez olyan bezárt kultúrák esetén, mint a magyar, hozzájárul ahhoz, hogy elkezdenek leszokni a magyar felhasználók a magyar tartalmakról. A szerkesztők már nem ajánlják nekik, mert lényegében már nincsenek is ilyen szerkesztők. Tehát folyamatosan nevelni kell a fogyasztókat arra, hogy a magyar tartalom értékes, szórakoztató, jó, azt kell fogyasztani. Ezzel a kis kultúrák mindenhol szembesülni fognak. Most a Netflixen elsősorban amerikai tartalom van. Persze lesz valamennyi magyar is előbb-utóbb. De a marketing úgy működik, hogy azt fogyasztom, amiről azt mondják nekem, hogy fogyasztanom érdemes.

És mi a helyzet a torrent-oldalakkal?

Ma már igazi jelentőségük nincs, üzletileg nem túl érdekesek. Mindig velünk maradnak, a sarki boltban is mindig fogják árulni a hamis CD-t. Ma már azonban ez nem olyan volumenű, ami veszélyeztetné a magyar kultúrát, vagy az előadók helyzetét. Ebből ma már szerencsére nem lehet olyan üzletet csinálni, mint ahogy tette a PirateBay például, és ez nyilván köszönhető a streaming szolgáltatóknak és a videómegosztó portáloknak. A professzionális üzlet az, amire érdemes koncentrálni.